

Onderzoek Arboconvenant Agrarische Sector

Arbeid door jongeren in de agrarische sector: mogelijkheden voor veilig en gezond werken

Employment of younger people in the agricultural sector: possibilities for safe and healthy work

Huub H.E. Oude Vrielink
Pieter Ruigewaard
Peter Tamsma

Rapport 556

Onderzoek Arboconvenant Agrarische Sector

Arbeid door jongeren in de agrarische sector: mogelijkheden voor veilig en gezond werken

Employment of younger people in the agricultural sector: possibilities for safe and healthy work

Huub H.E. Oude Vrielink¹

Pieter Ruigewaard²

Peter Tamsma³

Rapport 556

¹ ErgoLab Research B.V. & Wageningen UR – Agrotechnology and Food Sciences Group

² Dexis Arbeid

³ Stigas

Colofon

Titel	Arbeid door jongeren in de agrarische sector: mogelijkheden voor veilig en gezond werken
Auteur(s)	Huub H.E. Oude Vrielink; Pieter Ruigewaard; Peter Tamsma
A&F nummer	Rapport nr. 556
ISBN-nummer	90-6754-977-0
Datum van publicatie	15 november 2006
Vertrouwelijkheid	-
Project code.	630.52.017.01 en 02
Prijs	-

ErgoLab Research B.V. & Wageningen UR - Agrotechnology and Food Sciences Group
Postbus 17
NL-6700 AA Wageningen
Tel: +31 317 475 024
E-mail: huub.oudevrielink@wur.nl
Internet: www.groenkennisnet.nl/platformarbeid/

© 2006 ErgoLab Research B.V. & Wageningen UR - Agrotechnology and Food Sciences Group
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, hetzij mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.
De uitgever aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele fouten of onvolkomenheden.

*All right reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system of any nature, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the publisher.
The publisher does not accept any liability for the inaccuracies in this report.*

Voorwoord

Op 2 juli 2002 is door het tripartiete kader van overheid, werkgevers en werknemers een Arboconvenant voor de agrarische sector getekend. Één van de afspraken hierbinnen is dat via onderzoek actief gewerkt wordt aan kennisvergroting over goede arbo-praktijk op de werkvloer. Het huidige verslag is het resultaat van een dergelijke kennisvergroting: het beschouwen van de huidige regels voor het werken door jongeren in het agrarische bedrijf, het uitlichten van de essenties van die regels en spiegelen aan de stand van de wetenschap, het benoemen van de belangrijkste knelpunten met betrekking tot het werken door jongeren en het, zo mogelijk, genereren van oplossingen voor de knelpunten. De gewenste resultaten van het project zijn conform het projectplan als volgt geformuleerd:

1. Er is tussen partijen consensus over de interpretatie van wet- en regelgeving rond kinderarbeid en arbeid van jeugdigen in de agrarische sectoren;
2. Er heeft een vertaalslag plaatsgevonden van de regels naar concrete, sectorgewijze voorbeelden: wat kan wel en wat kan niet;
3. Er zijn *best practices* beschreven waarin wordt aangegeven welke technische en/of organisatorische maatregelen genomen kunnen worden om kinderarbeid en arbeid van jeugdigen mogelijk te maken;
4. Er is een voorstel gemaakt over de wijze waarop de resultaten van het project met het veld gecommuniceerd kunnen worden.

Het is niet gelukt om rond alle knelpunten consensus te bereiken tussen de partijen. In de Samenvatting is een tabel opgenomen waarin de standpunten van de verschillende partijen zijn verwoord. Daarnaast is de vertaalslag naar concrete voorbeelden in de praktijk ook niet op alle punten gerealiseerd. Voor de belangrijke knelpunten worden in dit verslag aanbevelingen gedaan voor aanpassing van regels en de toepassing ervan in arbeidssituaties, daar waar misverstanden mogelijk zijn over de juiste interpretatie van de geldende beschermingsnormen. Voor de knelpunten waarop geen consensus is bereikt worden suggesties gedaan voor de richting van aanpassing van regels of voor nadere kennisontwikkeling. Alle gedane aanbevelingen zijn niet-bindend. Het is aan de wetgever te beoordelen in hoeverre de aanbevelingen ook daadwerkelijk zullen worden doorgevoerd in de geldende regelgeving.

Tijdens de looptijd heeft een werkgroep in wisselende samenstelling en onder leiding van mede-auteur Pieter Ruigewaard (Dexis Arbeid) het proces en de inhoud begeleid. Alle leden van de werkgroep worden hartelijk bedankt voor hun inzet: de heer J.H. de Boer (namens WLTO), de heer A. Hekman (namens LTO-Nederland), mevrouw J. Salentijn (namens FNV-Bongenoten), de heer J. Koudys (namens CNV Bedrijvenbond), de heer S. van der Maarl (Stigas), mevrouw B. Wibier en de heer R. Prevo (namens Ministerie van SZW, Arbeidsinspectie), mevrouw P.A.J. Welboren en mevrouw D. van Zwieten (namens Ministerie LNV), de heer A. Weber, de heer W. de Graaf, mevrouw B. Tucus-Kara, mevrouw S. Aafjes en de heer D. Korver (namens Ministerie SZW).

De heer A. Vijlbrief (Ministerie SZW) wordt hartelijk bedankt voor zijn opmerkingen bij hoofdstuk 5 (gewasbescherming). De heer C. Engelen (Dexis Arbeid) wordt hartelijk bedankt voor zijn inbreng en inhoudelijke deskundigheid op het terrein van welzijn en psychische

belasting. Ook de 35 agrarische ondernemers die hebben meegedaan aan de workshops worden hartelijk bedankt voor hun inbreng en kritische bijdrage.

Tot slot: het onderzoek is in financiële zin mogelijk gemaakt door een subsidie van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), via de onderzoeksprogramma's 400-I en 400-IV (Systeeminnovaties in respectievelijk de biologische open teelten en geïntegreerde bedekte teelten), 414 (Verantwoorde Veehouderij) en 433 (Ondernemerschap en Markt).

De auteurs.

Abstract

An ongoing discussion in the Netherlands between employers and the Labour Inspectorate about the interpretation of legal rules of employing youth in agricultural work situations is addressed. A working group, consisting of representatives of agricultural employers, employees, government, Labour Inspectorate, advisory boards and knowledge workers, has analysed two inspection reports (2003, 2004), interviewed 13 inspectors, and consulted 35 employers of 5 different agricultural branches in 4 workshops to know their (possible) conflicts and solutions.

Analysis of the inspection reports showed that a relatively large amount of violations dealt with a lack of the obligatory risk and safety evaluation of the farm, or work-rest registration, or violated the time aspects of labour for younger people. The working group did not address these items and insisted these rules to be obeyed.

The evaluation concentrated on the age group 13 to 15 years, and the items mechanized environment, physical load, re-entry after application of herbicides or fungicides, and mental well-being were addressed.

Mechanized environment: the present rules exclude youth of 13-15 years old to work in any mechanized environment. Part of the working group suggests the law to be redirected more close to International and European law, and to include safety risk into the rules.

Physical load: present rules have limitations for lifting, pushing/pulling and bad working postures, but not for repetitive work. The working group argues the protection level at present not to be too high, and suggests to implement a time limitation for low-level repetitive work for this age group. Furthermore, it is advised to gain knowledge on the time-effects of kneeled work and low-level repetitive movements.

Re-entry: the present rules exclude youth of 13-15 years to come in contact with crops that are treated with chemicals within a period of 14 days, irrespective of the substance. The working group advises to develop and implement a herbicide-specific approach, in which the risk, speed of degradation and safety factor for youth should be implemented. Also, the knowledge on the eventual specific effects of chemicals on children should be improved.

Well-being: the law does not show many rules regarding this aspect. The working group advises a forced working speed to be prevented by technical and organisational measures. Piece-wages were argued to be not advisable, as stated in the present rules.

Keywords: law, agriculture, youth, adolescents, working conditions, health, safety

Inhoud

Voorwoord	5
Abstract	7
1 Introductie	11
1.1 Doel van project	13
1.2 Werkwijze en organisatie	13
1.2.1 Inhoudelijke thema's	14
1.2.2 Niet uitgewerkte thema's	14
1.2.3 Wetenschappelijke inhoud en literatuur	15
1.2.4 Betrokken agrarische bedrijfstakken	15
1.2.5 Betrokken leeftijdsgroep	15
1.2.6 Specifieke aandachtspunten per bedrijfstak	16
1.3 Opbouw van het rapport	16
2 Analyse van de problematiek	17
2.1 Gerapporteerde overtredingen door Arbeidsinspectie	17
2.2 Interviews met inspecteurs van de Arbeidsinspectie	21
2.3 Conclusies met betrekking tot de problematiek	24
3 Machineveiligheid	27
3.1 Regelgeving en essenties veiligheid kinderen 13-15 jaar	27
3.2 Alternatieven in interpretatie onder handhaving van beschermingsniveau	28
3.3 Praktijkknelpunten	31
3.4 Oplossingen en oplossingsrichtingen	36
3.5 Samenvatting en conclusies machineveiligheid	39
4 Fysieke belasting	41
4.1 Regelgeving en essenties fysieke belasting kinderen 13-15 jaar	42
4.2 Alternatieven in interpretatie onder handhaving beschermingsniveau	43
4.3 Praktijkknelpunten	46
4.4 Oplossingen en oplossingsrichtingen	51
4.5 Samenvatting en conclusies fysieke belasting	52
5 Gewasbescherming	55
5.1 Regelgeving en essenties gewasbescherming kinderen 13-15 jaar	55
5.2 Alternatieven in interpretatie onder handhaving beschermingsniveau	57
5.3 Praktijkknelpunten	57
5.4 Oplossingen en oplossingsrichtingen	62
5.5 Samenvatting gewasbescherming	62
6 Welzijn	65
6.1 Regelgeving en essenties welzijn kinderen 13-15 jaar	65
6.2 Alternatieven in interpretatie onder handhaving beschermingsniveau	65
6.2.1 Uitgangspunten	65
6.3 Praktijkknelpunten	66

6.4	Oplossingen en oplossingsrichtingen	70
6.4.1	Arbeidsinhoud en arbeidsvoorwaarden	71
6.4.2	Werkomgeving en sociale omgeving	71
6.4.3	Kenmerken van de leiding	72
6.4.4	Algemene eisen aan leidinggevendenden/toezichthouders	73
6.5	Samenvatting welzijn	74
7	Conclusies en advies voor vervolg	75
7.1	Conclusies	75
7.2	Aanzet voor communicatieplan	76
7.3	Vervolg op lopende trajecten	78
7.3.1	Machineveiligheid	78
7.3.2	Gewasbescherming	78
7.4	Uitdagingen in kennisontwikkeling	78
	Referenties	81
	Samenvatting	85
	Bijlagen	90
	Bijlage A. Samenstelling projectgroep	90
	Bijlage B. Aantallen agrarische gelegenheidswerkers in 2004	91
	Bijlage C. Verslagen workshops	92
	Bijlage C1. Bloembollen	92
	Bijlage C2. Glastuinbouw	96
	Bijlage C3. Champignonteelt	103
	Bijlage C4. Vollegrondsgroente en boomkwekerij	107
	Bijlage D. Samenvatting regelgeving niet-industriële arbeid	115
	Bijlage E. Uitwerking veiligheidskeur vaststaande aangedreven arbeidsmiddelen	118
	Bijlage F. Gestandaardiseerd interview Arbeidsinspecteurs	128
	Bijlage G. EU-richtlijn 94/33/EG bescherming jongeren op het werk	131
	Bijlage H. Verslag expertmeeting Gewasbescherming	143

1 Introductie

Binnen de agrarische sector wordt veel gebruik gemaakt van jeugdige arbeidskrachten. Voor een deel zijn dit de jonge gezinsleden die worden ingezet voor een breed scala aan werkzaamheden en zo gaandeweg vertrouwd raken met het land- en tuinbouw bedrijf. Het is duidelijk dat voor de continuïteit van het bedrijf deze jeugdige betrokkenheid van belang is, het gaat hier immers om de beoogde opvolgers. Het andere deel van de jeugdige arbeid betreft niet-gezinsleden, zogenaamde vreemde arbeid. Zij werken vooral op zaterdagen en in de schoolvakanties, maar ook na schooltijd. In de Nederlandse wet wordt arbeid verricht door kinderen, in Nederland zijn dit personen van 15 jaar en jonger, verboden. Echter, voor bepaalde typen werkzaamheden en onder bepaalde voorwaarden is het verrichten van werkzaamheden toegestaan voor de reguliere⁴ jongeren vanaf de leeftijd van 13 jaar. In dit kader dienen met name de “Arbeidsomstandighedenwet 1998”, het daarbij behorende “Arbeidsomstandighedenbesluit”, de “Arbeidstijdenwet”, de daarbij behorende “Nadere regeling kinderarbeid” en de “Beleidsregel niet-industriële hulparbeid van lichte aard” genoemd te worden. Uitgangspunt in de regelgeving is dat kinderarbeid de schoolgang niet negatief beïnvloedt en dat het kind beschermd wordt tegen schadelijke effecten van arbeid en tegen gevaarlijke situaties. De regels zijn zo gesteld omdat het kinderlichaam onvolgroeid is, kinderen geestelijk en gedragsmatig nog in ontwikkeling zijn (speels, beweeglijk, minder verantwoordelijkheidsbesef, geringere aandacht voor persoonlijke gezondheid) en onvoldoende ervaring hebben in werk- en gevaarssituaties. Kinderen mogen door hun activiteiten niet overbelast worden of schade ondervinden. Aan de andere zijde kan het opdoen van werkervaring door middel van arbeid voor jongeren bijdragen aan hun zelfontplooiing.

Vanuit de land- en tuinbouworganisaties wordt aangegeven dat de inzet van vreemde arbeid in de jongste leeftijdscategorie (13-15 jaar) in het boerenbedrijf van groot belang is: de kinderen ontwikkelen al vroeg een band met het bedrijf en zijn daardoor op latere leeftijd gemakkelijker beschikbaar. Bovendien betreft het dan ingewerkte krachten. Vanuit de Arbeidsinspectie en de werknemersvertegenwoordigingen wordt boven alles een afdoende bescherming van kinderen en jeugdigen nagestreefd. Ook de andere partijen hebben een goede bescherming voor ogen, maar stellen dat deze bereikt kan worden met minder stringente regels. Het werk verricht door jongeren, dat wil zeggen kinderen (13-15 jarigen) en jeugdigen (16-17 jarigen), in de agrarische sector leidt elk jaar bij controles tot een relatief groot aantal overtredingen van de arbeidstijdenwet en de regelgeving op het gebied van de arbeidsomstandigheden. Met name als gevolg van ontwikkelingen in de agrarische bedrijfsvoering (mechanisatie) zijn veel werkzaamheden die jongeren zouden kunnen verrichten niet toegestaan. Desalniettemin wordt in het project Vakantiewerk 2003 (Arbeidsinspectie, 2004⁴) geconstateerd dat de agrarische sector de belangrijkste werkgever is voor kinderen in de leeftijd 13-15 jaar, zij het dat deze inzet gepaard gaat met veel overtredingen. Werkgevers in de agrarische sector kunnen hiervoor weinig begrip opbrengen, met name omdat de werkgevers overtuigd zijn de kinderen voldoende beschermingsniveau te bieden. Uit de rapportage van de Arbeidsinspectie van controles in de

⁴ Dat wil zeggen dat hier niet bedoeld wordt jongerenarbeid in het kader van een alternatieve sanctie.

zomer van 2003 (project Vakantiewerk 2003) kan, ter indicatie⁵, worden afgeleid dat de overtredingen binnen de leeftijdsgroep 13-15 jarigen vooral betrekking hebben op het niet naleven van de voorgeschreven rusttijden en op het verrichten van verboden arbeid (bijvoorbeeld werken aan een lopende band of in de nabijheid van andere machines). De resultaten van het project zijn voor het Ministerie SZW aanleiding geweest in 2004 de agrarische sector in versterkte mate te controleren op het naleven van de regels⁶ (d.i. project Vakantiewerk 2004).

Op grond van de huidige regelgeving is er bij sommige agrarische werksituaties onduidelijkheid over de vraag of het wel of niet toegestaan zal zijn voor kinderen. Bijvoorbeeld is in het projectverslag Vakantiewerk 2003 beschreven dat voor het plukken van champignons aan de onderste bedden of het werken aan een bollenband zonder tempodwang niet goed kon worden aangegeven of deze arbeid kan worden toegestaan voor kinderen van 13-15 jaar. Met andere woorden: onduidelijk is of het gewenste beschermingsniveau wordt gehaald. Zo is het voor kinderen van 13-14 jaar toegestaan “niet-industriële hulparbeid van lichte aard” te verrichten, waarbij industrieel wordt omschreven in termen van gevaar en schadelijkheid door stoffen (geen herbetreding binnen 14 dagen na toepassing van gewasbeschermingsmiddelen), hulparbeid altijd onder toezicht gebeurt, en “licht” alleen zwaarte of houding omvat. Aanvullende beperkingen vormen “ongevarieerd stukloon” en “werken onder tempodwang”. Alle partijen, zowel de werkgeversorganisaties, het Ministerie van SZW, de Arbeidsinspectie als de werknemersorganisaties, stellen zich op het standpunt dat veiligheid, gezondheid en welzijn voor de werkende kinderen en jeugdigen gegarandeerd moeten zijn. Echter, op het niveau van concrete werkvormen blijkt de vertaling van deze garanties te verschillen tussen de partijen. Iedere zomer leidt dit tot de situatie dat veel overtredingen worden geconstateerd bij inspecties rond kinderarbeid in de agrarische sector en dat de agrarische ondernemers hierop stellen dat de regels veel te rigide worden toegepast.

Zowel de LTO organisatie als het Ministerie van SZW zijn van mening dat de huidige, jaarlijks herhalende discussie ongewenst is. Beide partijen zijn genegen om deze jaarlijkse impasse te doorbreken. De medewerkers uit het veld van de Arbeidsinspectie geven aan dat wat hen betreft de nadruk moet liggen op het vertalen van de vaak algemene regels naar de concrete praktijk van alledag (zie hoofdstuk 2). Daarmee worden twee doelen gediend: voor de werkgevers wordt helder wat wel en wat niet mag en de medewerkers van de Arbeidsinspectie hebben een meer uniform handhavingkader. Het zou wat hen betreft niet zozeer moeten gaan over het veranderen (lees: versoepelen) van de regels. LTO zou het op prijs stellen dat tijdens het project óók naar de regels zelf wordt gekeken, mede gezien de uitspraken van dit kabinet over vermindering van de regeldruk en de concrete vertaling hiervan. Dit proces is inmiddels ingezet binnen het ministerie van SZW. LTO en de Arbeidsinspectie vinden het wenselijk de bestaande regelgeving en de interpretatie hiervan op het gebied van de arbeid van kinderen en jeugdigen helder te krijgen. Alle partijen zijn het erover eens dat het uitgangspunt, dat voor kinderen en jeugdigen extra bescherming (zoals ook nu gewaarborgd wordt) geboden is, gehandhaafd moet worden.

⁵ Het betreft immers inspectieprojecten en geen sectorbrede monitor.

⁶ Zie hiervoor brief AI/CB/04/30856 van 10 mei 2004 van de Minister aan de Tweede Kamer.

1.1 Doel van project

Om een herhalende discussie tussen sector en Arbeidsinspectie over incidenten in de toekomst te voorkomen, is het hier beschreven project uitgevoerd. Dit verslag vormt het eindresultaat. Hierin worden mogelijke verbeterpunten in de wet-en regelgeving, good practices en aanbevelingen weergegeven. Doel van het verslag is te voorzien in een beschouwing en meer heldere interpretatie van beleidsregel niet-industriële arbeid van lichte aard. Meer specifiek betekent dit dat is gewerkt aan

- voorstellen voor een scherpere en meer concrete formulering van de inhoud van de beleidsregel rond een aantal geselecteerde thema's,
- beoordeling van concrete arbeidssituaties, en
- formulering van mogelijke randvoorwaarden onder welke jongeren, in het bijzonder de leeftijdsgroep van 13-, 14- en 15-jarigen (kinderen), op een veilige en gezonde manier het werk zouden kunnen uitvoeren.

Binnen genoemd doel is overeen gekomen dat in het rapport aanbevelingen gegeven kunnen worden aan het Ministerie van SZW die betrekking hebben op de regelgeving.

Naast genoemd doel om te komen tot een betere werkwijze was tevens een nevendoeel te komen tot begrip voor elkaars standpunten en werkwijze en van daaruit te komen tot de vaststelling van feiten en oordelen waar partijen het wél met elkaar over eens zijn. Verder was een nevendoeel materiaal te verkrijgen ten behoeve van voorlichting aan alle betrokken partijen.

1.2 Werkwijze en organisatie

Het project is gestart binnen de kaders van het Arboconvenant Agrarische Sectoren waaraan de overheid (de Ministeries van SZW en LNV) en sociale partners (LTO-Nederland, andere werkgeversorganisaties, FNV Bondgenoten en CNV Bedrijvenbond) deelnemen. Deze partijen, vertegenwoordigd in de Branche Begeleidingscommissie, zijn gezamenlijk opdrachtgever geweest van het project. Het project stond onder leiding van een projectleider die van buiten is aangetrokken: de heer P. Ruigewaard van DEXIS Arbeid. De projectleider was tevens voorzitter van de projectgroepvergaderingen. Een projectgroep is benoemd (voor de samenstelling van de projectgroep wordt verwezen naar bijlage A; de projectgroep heeft tijdens de looptijd verschillende wisselingen gekend) om zoveel mogelijk gemeenschappelijk gedragen standpunten voor te bereiden. Wageningen UR is aan de projectgroep toegevoegd om objectieve kennis inzake de problematiek in te brengen. Dit mede omdat de projectgroep niet beschikte over specifieke inhoudelijke deskundigheid van de benoemde thema's. Rond het thema Gewasbescherming zijn daarnaast nog externe deskundigen ingezet als adviseur. In de genoemde bijlage zijn alle betrokkenen genoemd.

Er is voor gekozen om als projectgroep met elkaar aan de slag en mogelijk ook in de slag te gaan, om te komen tot betere interpretatie van wat wel en wat niet acceptabel is in de aangeboden arbeid aan jongeren. In deze zin was de projectgroep méér dan een begeleidingsgroep van onderzoek (zie 1.2.3).

De projectgroep is in de periode februari – december 2005 in totaal 9 maal bijeen gekomen. Tijdens de eerste vergadering zijn afspraken gemaakt over de doelstelling en de te volgen werkwijze. Tijdens de 3e vergadering zijn de thema's vastgesteld die nader onderzocht zouden worden. Iedere vergadering is minimaal één van de thema's besproken.

1.2.1 Inhoudelijke thema's

Op basis van onderzoek van A&F van Wageningen UR (zie hoofdstuk 2) is door de projectgroep vastgesteld dat er een beperkt aantal onderwerpen nadere aandacht behoeven. Deze selectie is gemaakt op basis van een analyse van het aantal door de Arbeidsinspectie geconstateerde overtredingen, aangevuld met ervaringen vanuit de branche die werden ingebracht door de vertegenwoordigers in de projectgroep. De volgende onderwerpen zijn door de projectgroep besproken en in dit verslag uitgewerkt:

- Machineveiligheid
- Fysieke belasting
- Herbetreding na gebruik van gewasbeschermingsmiddelen
- Welzijn

Per onderwerp is een notitie gemaakt voor de projectgroep met daarin een beschrijving van de momentane wettelijke situatie, mogelijke alternatieve interpretaties van de wet- en regelgeving en aanbevelingen en good practices om op een verantwoorde wijze kinderen en jeugdigen in het werk te betrekken en de ruimte voor huidige interpretatieverschillen zo veel mogelijk te beperken. Tevens is op basis van literatuurstudie en raadplegen van deskundigen bestaande kennis toegevoegd aan de documenten. Het resultaat is per thema weergegeven in de hoofdstukken 3-6.

De opgestelde notities dienden als uitgangspunt voor de in de projectgroep gevoerde discussies. Daarbij er is naar gestreefd om met elkaar tot consensus te komen over de interpretaties van de risico's en de te adviseren maatregelen om de werkzaamheden zó vorm te geven dat voldaan wordt aan het uitgangspunt: voldoende borging van de veiligheid, gezondheid en het welzijn. Dat is van belang omdat de projectgroep zich als doel heeft gesteld om zoveel mogelijk met gedragen adviezen aan de opdrachtgever, de BBC, terug te kunnen rapporteren.

1.2.2 Niet uitgewerkte thema's

Tijdens de gesprekken in de projectgroep zijn ook onderwerpen als de verplichte RI&E, de werk- en rusttijden, deskundig toezicht en het werken met bestrijdingsmiddelen zelf aan de orde geweest. De deelnemers in de projectgroep waren het er unaniem over eens dat deze wet- en regelgeving niet leidt tot verschil in interpretatie en dat de agrarische ondernemers zich aan deze wet- en regelgeving moeten houden. Om deze reden zal er in de publiciteit over het onderzoek

van de projectgroep ook aandacht besteed worden aan deze onderwerpen richting de agrarische praktijk. In dit rapport komen zij echter niet meer aan bod.

1.2.3 Wetenschappelijke inhoud en literatuur

De aanpak van het project verschilt van de meer traditionele top-down benadering waarbij aan deskundigen en/of wetenschappers gevraagd wordt om op basis van een uitgebreide literatuurstudie met conclusies en adviezen te komen die vervolgens aan een begeleidingsgroep worden voorgelegd. Er is uitdrukkelijk niet voor deze aanpak gekozen omdat bij partijen bekend is dat de beschikbare literatuur, specifiek gericht op kinderen en jeugdigen, weinig aanknopingspunten biedt voor de vraag hoe de regelgeving het best kan worden vertaald naar de concrete praktijk. Doel van het project was dat de verschillende stakeholders met elkaar in gesprek gaan om te bezien waar de knelpunten in de toepassing van de regels lagen en welke aanbevelingen gedaan konden worden om de gesignaleerde interpretatieverschillen weg te nemen. Daarbij is vooraf commitment gevraagd om als actieve deelnemer in dit proces op te treden. Bij de start van het project zijn hierover door alle partijen toezeggingen gedaan. Opgemerkt dient te worden dat de verschillende vertegenwoordigers binnen de projectgroep niet beschikten over alle specifiek inhoudelijke deskundigheid over alle benoemde thema's. Derhalve zijn externe deskundigen als adviseur door zowel de projectgroep als geheel als individuele leden benaderd en heeft een literatuursearch (in Medline, PubMed en Agralin) onderdeel uitgemaakt van de aanpak van werkwijze van A&F van Wageningen UR. De relevante literatuur is verwerkt in de hoofdstukken 2 tot en met 6 en de bronnen zijn opgenomen in de literatuurlijst.

1.2.4 Betrokken agrarische bedrijfstakken

Er is geen goed cijfermateriaal voorhanden dat inzicht geeft in de mate waarin jongeren worden ingeschakeld in het werk in de verschillende agrarische takken. Wél is van het UWV en Interpolis cijfermateriaal bekend van gelegenhedswerkers, dat wil zeggen personen die meer dan 8 weken per jaar worden ingezet. Vanuit de projectgroep wordt geschat dat deze cijfers voor 80% jongeren betreffen. In bijlage B is dit overzicht van het aantal werkzame jongeren per agrarische tak opgenomen. Ook vanuit de rapportages van controles door de Arbeidsinspectie is een beeld gekregen van agrarische takken waar relatief veel met jongeren wordt gewerkt: zie hoofdstuk 2. Op basis van beide overzichten is besloten om de volgende takken uit te kiezen voor een verdere uitwerking op de hierboven genoemde aandachtsgebieden:

- Glastuinbouw
- Bloembollenteelt
- Vollegrondsgroenteteelt
- Boomkwekerij
- Champignonenteelt

1.2.5 Betrokken leeftijdsgroep

Analyses van inspectierapporten van de Arbeidsinspectie over de jaren 2003 en 2004 (Arbeidsinspectie, 2004^a; 2004^b; zie hoofdstuk 2) hebben opgeleverd dat de overtredingen met jeugdige werkers in de agrarische sector zich voor meer dan 90% richten op kinderen van 13-15

jaar: zie figuur 2.3. Om deze reden heeft de projectgroep besloten dit onderzoek dan ook te beperken tot deze leeftijdsgroep. De inhoudelijke motivering ligt erin dat de aard, zwaarte en duur van het werk voor deze leeftijdsgroep aanzienlijk beperkt is ten opzichte van de 16-17 jarigen, terwijl door de ondernemers in de projectgroep zowel als tijdens de gehouden workshops (zie volgende paragraaf) wordt aangegeven dat het betrekken van de leeftijdscategorie 13-15 jarigen in het werk tevens belangrijk is om de jongeren op oudere leeftijd voor agrarisch werk geïnteresseerd te krijgen en te houden.

1.2.6 Specifieke aandachtspunten per bedrijfstak

Met vertegenwoordigers van ondernemers⁷ uit deze bedrijfstakken is nagegaan, rond de hierboven genoemde thema's, welke knelpunten zich in de huidige bedrijfsvoering voordoen bij de inzet van jongeren, welke mogelijke maatregelen getroffen kunnen worden om deze knelpunten weg te nemen en tot welke best-practices kan worden gekomen. Dit is gedaan in totaal 4 workshops (de bedrijfstakken vollegrondsgroenteteelt en boomkwekerij zijn in één workshop gecombineerd). Hierbij is vooraf gestreefd naar ongeveer 10 deelnemers (ondernemers én werknemers) per workshop. Selectie van de deelnemers is gedaan door de werknemers- en werkgeversvertegenwoordigers van de projectgroep, via hun organisaties. Vervolgens zijn alle potentiële deelnemers door de onderzoekers per brief benaderd over inhoud en doelen. Deelname werd gestimuleerd door het toezeggen van een aanwezigheidsvergoeding bij deelname. De verslagen van de workshops zijn in bijlage C opgenomen.

1.3 Opbouw van het rapport

Hoofdstuk 2 beschrijft een analyse van de problematiek rond de inzet van kinderen en jeugdigen in de agrarische sector op basis van cijfermateriaal van de Arbeidsinspectie en interviews met arbeidsinspecteurs. Vervolgens is in de hoofdstukken 3 – 6 voor respectievelijk de thema's machineveiligheid, fysieke belasting, herbetreding na gebruik van gewasbescherming en welzijn achtereenvolgens geschetst: huidige regelgeving, eventuele ruimte in de regelgeving en alternatieve interpretatie, ervaren knelpunten in de praktijk, oplossingen (of: oplossingsrichtingen) en eventuele niet-opgeloste knelpunten. Ieder hoofdstuk sluit af met een samenvatting en de belangrijkste conclusies voor het besproken thema. In hoofdstuk 7 worden vervolgens de conclusies getrokken over de thema's heen, wordt kort ingegaan op twee in de projectgroep enigszins nader uitgewerkte trajecten rond machineveiligheid en herbetreding die de looptijd van het hier beschreven project overstijgen, worden belangrijke niet opgeloste knelpunten beschreven en wordt een aanzet gegeven voor de communicatie met de verschillende doelgroepen van de hier beschreven resultaten.

⁷ Ook werknemerspartijen zijn voor deze activiteit benaderd, maar zijn niet aanwezig geweest.

2 Analyse van de problematiek

Uit de analyse van de rapportages Vakantiewerk 2003 en 2004 (Arbeidsinspectie, 2004^a; 2004^b) van de Arbeidsinspectie kan worden afgeleid⁸ dat overtredingen rond de inzet van kinderen en jeugdigen bij werkzaamheden in de agrarische sector in absolute zin veel voorkomen ten opzichte van andere bedrijfstakken. Echter, of de omvang ook in relatieve zin hoog is ten opzichte van die andere bedrijfstakken is onbekend, omdat precieze cijfers over aantallen werkende jongeren binnen de bedrijfstakken niet bekend zijn. Ook is uit de inspectierapporten niet goed te halen welke overtredingen en welke agrarische takken vooral bijdragen aan de problematiek. Om deze laatste vragen te kunnen beantwoorden is een nadere analyse gemaakt van de door de Arbeidsinspectie gerapporteerde overtredingen. Bovendien zijn de uitkomsten getoetst aan de beleving van meerdere inspecteurs van de Arbeidsinspectie middels interviews. De uitkomsten van de analyse en interviews zijn in de navolgende paragrafen weergegeven. Voor een uitgebreid overzicht van de huidige regelgeving wordt verwezen naar SZW (2005).

2.1 Gerapporteerde overtredingen door Arbeidsinspectie

De Arbeidsinspectie houdt een informatiesysteem bij, GISAI, waarin voor de verschillende inspectieprojecten die worden uitgevoerd, dus ook voor de projecten “Vakantiewerk 2003” en “Vakantiewerk 2004”, de gegevens worden opgeslagen van alle bedrijfsinspecties. Dit betekent dat het systeem informatie bevat van alle geïnspecteerde bedrijven, inclusief de overtredingen die bij de bezochte bedrijven zijn aangetroffen. Voor het huidige project is geanonimiseerde informatie uit het systeem gebruikt om het aantal aangetroffen overtredingen te inventariseren en in te delen naar de verschillende agrarische takken en aard van de overtredingen. De inspecties beslaan de jaren 2003 en 2004, en beide zijn betrokken in het onderzoek. In tabel 2.1 worden de gegevens over de overtredingen samengevat.

De tabel 2.1 geeft een overzicht van de mate van voorkomen van de verschillende geconstateerde overtredingen in 2003 en 2004 en voor beide jaren tezamen. Bovendien zijn in het rechter gedeelte van de tabel de overtredingen naar de belangrijkste takken opgesplitst. Onderaan de tabel zijn de totale aantallen overtredingen weergegeven. Tevens is daar aangegeven hoeveel bedrijven bezocht zijn en bij welk percentage van de bedrijven één of meer overtredingen is geconstateerd. Vergelijking van het totaal aantal overtredingen, het aantal geïnspecteerde bedrijven en het percentage bedrijven in overtreding leert dat bij veel van de bedrijven in overtreding er meerdere overtredingen worden geconstateerd. Na het eerste project Vakantiewerk (2003) heeft de Arbeidsinspectie grotere aandacht besteed aan de agrarische sector. Ook is hieraan ruime publiciteit gegeven. Aan de cijfers is te zien dat er in 2004 fors meer bedrijven bezocht zijn. Tevens moet worden geconstateerd dat het percentage bedrijven in overtreding aanmerkelijk is afgenomen. Mogelijk is dit een effect geweest van de publiciteit. Deze afname wordt sectorbreed gezien: alle onderscheiden takken laten een lager percentage bedrijven in overtreding zien in 2004 ten opzichte van 2003 (zie figuur 2.1), behalve de fruitteelt. Echter, voor de laatstgenoemde tak is

⁸ Met inachtneming van de onzekerheid omdat deze projecten geen monitor met aselecte steekproef van de sector zijn geweest.

Tabel 2.1. *Overzicht aantal en verdeling van inspecties en overtredingen door Arbeidsinspectie in 2003 en 2004*

Overtreding	Aantal overtredingen 2003	Aantal overtredingen 2004	Aantal overtredingen totaal	Overtredingen 2003 + 2004 samen					
				Groenten ⁹	Bloembollen / -knollen	Glastuinbouw	Boomteelt	Fruitteelt ¹⁰	Overig
werk verricht door een kind jonger dan 13 jaar	1	2	3	2		1			
geen registratie van arbeids- en rusttijden aanwezig	34	14	48	7	13	16	3	3	6
door 16/17 jarige langer dan 9 uur/dag gewerkt	1	2	3		2	1			
herbetreding binnen 14 dagen na bespuiting	2	5	7	2		5			
13/14/15 jarige werkzaam aan een lopende band	13	30	43	6	23	7	1	2	4
overige overtredingen niet industriële arbeid	9	14	23	9	3	6	1		4
door 13/14/15 jarige gewerkt vóór 7.00 uur	3	4	7	3		3			1
13/14/15 jarige werkt meer dan 5 dagen per week	4	2	6	2	2	1	1		
15 jarige werkt meer dan 8 uur per dag	2	2	4	2	1	1			
15 jarige werkt meer dan 4 weken aaneengesloten	2	2	4	2		1			1
13/14 jarige werkt meer dan 7 uur per dag	9	4	13	2	3	4	2	1	1
geen RI&E met aandacht voor jeugdigen	6	9	15	4		1	1	2	7
onvoldoende toezicht bij trekkerwerk 16/17 jarigen		1	1					1	
geen getoetste RI&E of Plan van Aanpak aanwezig	44	27	71	18	16	23	5		9
16/17 jarige werkt op zowel zaterdag als zondag	1		1			1			
geen 0,5 uur pauze na 4,5 uur arbeid	1		1	1					
13/14 jarige werkt meer dan 3 weken aaneengesloten	2		2				1	1	
geen persoonlijke bescherming ter beschikking gesteld	2		2	2					
geen trekkerrijbewijs	1		1						1
Totaal aantal overtredingen	137	118	255	62	63	71	15	10	34
Totaal aantal bedrijven bezocht	168	288	456	113	84	172	12	8	67
Percentage bedrijven met één of meer overtredingen	38	23	28	30	33	23	42	50	25

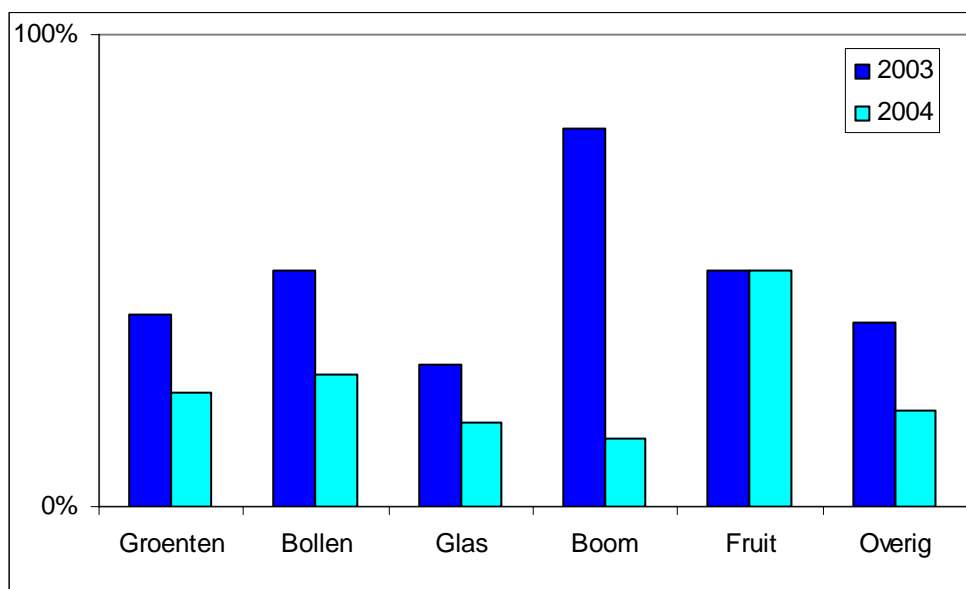
⁹ In de database is geen onderscheid gemaakt tussen groenten onder glas en vollegrondsgroenten

¹⁰ Waarschijnlijk omvat de tak fruitteelt alleen maar kleinfruit, bij groot fruit worden geen jeugdigen aangetroffen voor zover bekend

het aantal geïnspecteerde bedrijven erg laag, zodat waarschijnlijk niet van een goede schatter van de trend in het percentage overtredingen gesproken kan worden.

In tabel 2.1 en figuur 2.1 zijn onder “Overig” de volgende takken en overtredingen benoemd:

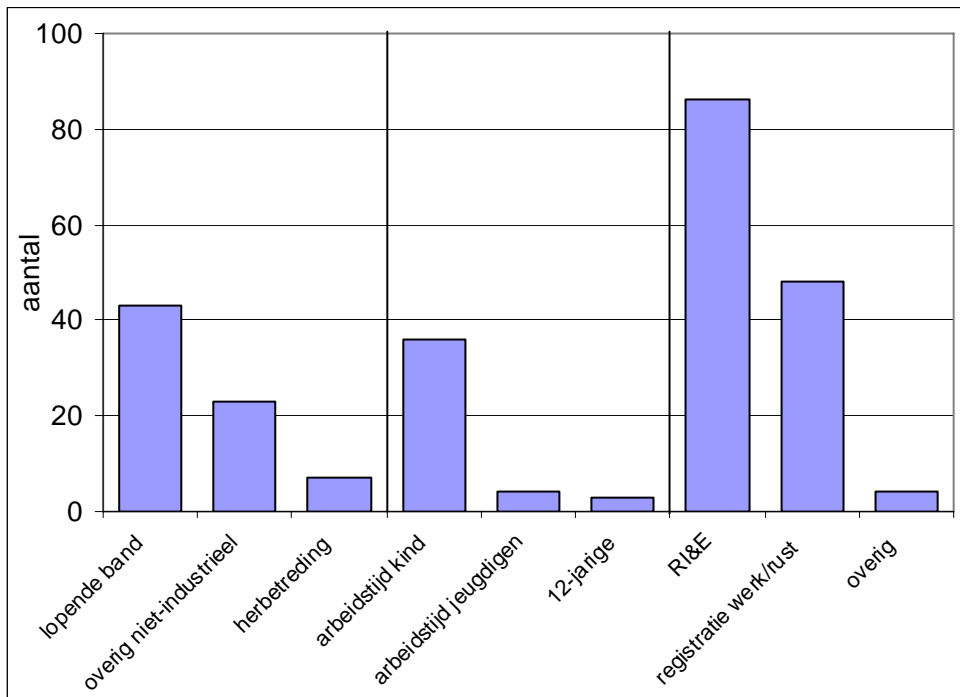
akkerbouw- en/of tuinbouw en veeteelt	10	hoveniersbedrijven	4
akkerbouw	5	kwekerij	3
asperges	4	open grond teeltbedrijven	3
champignons e.a. paddestoelen	1	tuin- en bloemzaden	3
fokken en houden van rundvee	1		

Figuur 2.1. Aantallen bedrijven met één of meer geconstateerde overtredingen als percentage van het aantal bedrijfsbezoeken van de Arbeidsinspectie in 2003 en 2004 (y-as) per agrarische tak (x-as). Voor de categorie “Overig”: zie de tekst boven.

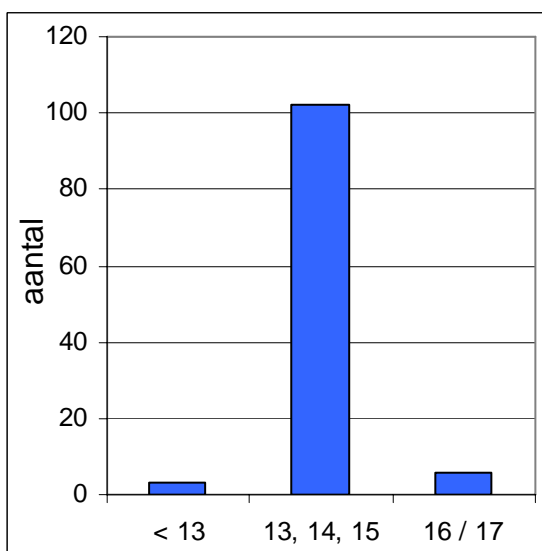
De relatieve cijfers voor de takken met grotere aantallen bedrijfsinspecties (groenteteelt onder glas en in de volle grond, bloembollenteelt, glastuinbouw) spreiden voor 2004 maar beperkt: 17-28%. Ze lijken niet af te wijken van de groep “Overig” (21%), een mix van veel andersoortige takken. Echter, omdat in de eerstgenoemde takken de meeste inspecties zijn georganiseerd worden hier in absolute zin ook de meeste overtredingen geconstateerd.

In figuur 2.2 is de frequentieverdeling weergegeven van de typen geconstateerde overtredingen, onderverdeeld naar de categorieën arbeidsveiligheid, arbeidstijden en anderszins. Opvallend is dat de meeste overtredingen (53%) spelen rond het niet of niet in orde hebben van de verplichte RI&E en het niet kunnen tonen van een registratie van werk- en rusttijden. Daadwerkelijke overtreding van de arbeidstijden omvat 16% van de overtredingen (i.e. bedrijven in overtreding).

Figuur 2.2. Aantallen geconstateerde overtredingen (y-as) door de Arbeidsinspectie tijdens de projecten Vakantiewerk 2003 en 2004 naar type. De overtredingen zijn gegroepeerd naar de categorieën arbeidsveiligheid (linker drie kolommen), arbeidstijden (drie kolommen in midden) en anderszins (rechter drie kolommen).

Ten slotte heeft bijna 29% van de overtredingen een directe relatie met de wetgeving rond arbeidsveiligheid. De overtredingen in deze laatste categorie bleken niet steeds verder uitgewerkt of toegelicht in het informatiesysteem van de Arbeidsinspectie. De 24 overtredingen waarbij dat wél het geval was waren als volgt verdeeld: werken aan een lopende band (6), werken aan of bij

Figuur 2.3. Aantallen geconstateerde overtredingen (y-as) door de Arbeidsinspectie tijdens de projecten Vakantiewerk 2003 en 2004 naar leeftijd van de betrokken jongeren (x-as).

een machine (10), te zwaar tilwerk (4), belastende werkhouding (2), onvoldoende toezicht (1) en ontbreken van een trekkerrijbewijs (1).

Tot slot is in figuur 2.3 een frequentieverdeling gegeven van aantallen overtredingen naar leeftijd van de betrokken jongeren, voor die gevallen waar de leeftijd een rol speelde in de overtreding. Duidelijk wordt dat de leeftijdsgroep 13-15 jarigen het meest betrokken is bij de overtredingen.

2.2 Interviews met inspecteurs van de Arbeidsinspectie

Inspecteurs van alle zes kantoren van de Arbeidsinspectie (Utrecht, Arnhem, Groningen, Amsterdam, Roermond, Rotterdam) zijn geïnterviewd. In totaal zijn 7 interviews gehouden en hierbij waren 13 inspecteurs betrokken. Per interview varieerde het aantal inspecteurs van 1 tot 4. Een gestandaardiseerde vragenlijst is gebruikt met het oog op het verkrijgen van informatie over de huidige inzet van jongeren (13-17 jaar) in de agrarische sector en de geconstateerde overtredingen en twijfelgevallen: zie bijlage F. De uitkomsten van de interviews zijn in het navolgende beschreven. Nadrukkelijk wordt vermeld dat hier de meningen en standpunten van de inspecteurs zijn weergegeven. Voor zover mogelijk zijn de meningen en antwoorden gekwantificeerd weergegeven. Echter, omdat de interviews in gespreksvorm zijn gehouden en er geen strakke detail-vragenlijsten zijn gehanteerd, is veelal geen precieze kwantificering en statistische onderbouwing mogelijk.

De inspecteurs komen op meerdere manieren op agrarische bedrijven: via de projecten, met name “Vakantiewerk”, “Glastuinbouw” en “Bestrijdingsmiddelen”, via klachten en ongevalsmeldingen. De projecten “Vakantiewerk” richtten zich op het werken door jeugdige werknemers, waarbij de aandacht van de inspecteurs met name uitging naar gewasbescherming, machines, fysieke belasting en arbeidstijden. Daarnaast komen inspecteurs incidenteel via melding van klachten (enkele inspecteurs noemen: via de ouders van de jongeren of via een concurrerend bedrijf) en ongevallen op agrarische bedrijven. Ernstige ongevallen worden geregistreerd met leeftijd van de betrokken(n) erbij. Ernstige ongevallen zijn gedefinieerd als ongevallen met een ziekenhuisopname of met blijvend letsel. Van alle inspecties in de projecten is tevens een rapportage aanwezig in het centrale informatiesysteem GISAI. Naar de mening van meerdere inspecteurs is het beeld dat de projecten Vakantiewerk oproepen mogelijk niet geheel representatief voor de agrarische sector, omdat er met name gekeken is naar takken waarin naar verwachting veel jongeren zouden werken. Overigens wordt in 5 interviews (7 inspecteurs) aangegeven dat het door de inspecteur(s) geschetste beeld representatief is voor die regio.

Bij alle inspecteurs bestaat de indruk dat jongeren op veel bedrijven worden ingezet, niet alleen in de weekends en vakanties, maar ook wel na schooltijd. Wel wordt in 5 interviews (9 inspecteurs) een trendesignaleerd dat 13- en 14-jarigen minder worden ingezet (mogelijk met uitzondering van de bloembollenteelt). Volgens de inspecteurs kent dit meerdere oorzaken: vanwege de wettelijke restricties bij de het inzetten van kinderen in het werk en vanwege het voldoende aanbod van 16- en 17-jarigen. De agrarische ondernemers ervaren dat de wetgeving onvoldoende is toegesneden op de agrarische situatie, o.a. vanwege de beperkingen rond arbeidstijden en machinale arbeid. Daarnaast wordt het werk waarop voorheen de jongeren werden ingezet steeds

vaker overgenomen door buitenlandse arbeidskrachten (dit punt wordt overigens door twee inspecteurs niet onderschreven). In twee interviews (3 inspecteurs) wordt aangegeven dat de groep 15-jarigen beter zou passen bij (delen van) de wetgeving voor de 16-17 jarigen; de overigen geven aan dat de groep 15-jarigen qua ontwikkeling goed past bij de jongste groep.

Takken en werkzaamheden: de belangrijkste agrarische takken waarin jeugdigen worden aangetroffen zijn glastuinbouw, bloembollenteelt en de teelt van kleinfruit. In mindere mate werken ook jeugdige werknemers in de champignonenteelt, boomkwekerij (containerteelt) en de vollegrondsgroententeelt. Bovenstaand betreft vooral “vreemde arbeid”. Volgens de inspecteurs worden in alle takken van de agrarische sector eigen kinderen ingezet, maar hierover is geen kwantitatieve informatie beschikbaar. De werkzaamheden die de jongeren vooral uitvoeren zijn: plukken, sorteren, veiling klaar maken, bollen pellen, bollen rapen op het veld, bossen, afwegen, dieven, inpakken, stekken, oppotten, intern transport, vegen en opruimen, voeren en dieren verzorgen. Vanaf 16 jaar, onder voorwaarden, ook trekkerwerk. Deze werkzaamheden worden voornamelijk in vakanties en het weekend door jeugdigen uitgevoerd, maar ook wordt wel na schooltijd gewerkt.

Leeftijdsgrenzen: de huidige wetgeving maakt onderscheid tussen 13-14 jarigen, kinderen van 15 jaar en jongeren van 16-17 jaar. In deze volgorde zijn steeds meer werkzaamheden en voor toenemende duur geoorloofd. Het onderscheid naar leeftijdsgroepen kinderen (13-15 jaar) en jeugdigen (16-17 jaar) wordt door alle inspecteurs als terecht gezien. Algemeen oordeel is dat met name de groep 13- en 14-jarigen minder verantwoordelijkheid aankan¹¹. Bovendien wordt deze groep nog als erg speels beschouwd.

Overtredingen van de regelgeving: de belangrijkste overtredingen die de inspecteurs zeiden aan te treffen zijn (het betreft hier een opsomming van alle genoemde zaken; de items staan niet in een specifieke volgorde en vanwege de regio-verschillen kan ook geen mate van belang worden aangegeven):

- werken van 13-, 14- of 15-jarigen aan een lopende band of rollenband
- overtredingen van de arbeids- en rusttijden
- werken in een gemechaniseerde omgeving
- te vroeg werken in het gewas i.v.m. toegepaste gewasbeschermingsmiddelen
- plukken van paprika's, tomaten of bloemen (wordt niet beschouwd als **niet**-industriële omgeving)
- werken met stekpoeders
- werken op de knieën, bijvoorbeeld bij het plukken van aardbeien
- besturen van een trekker door 15-jarigen

(On)duidelijkheid van de regelgeving: in de meeste gevallen zijn de regels maatgevend. In 2 interviews wordt aangegeven dat ook rekening wordt gehouden met de omstandigheden (bijvoorbeeld een grote afstand tussen machine en werkende jongere) en de wijze waarop in het bedrijf gewerkt

¹¹ Dit punt wordt bevestigd door de ondernemers in de workshops: zie hiervoor de hoofdstukken 3-6.

wordt en hoe men met veiligheid omgaat. In alle interviews worden voorbeelden genoemd van concrete praktijksituaties waarbij tegen onduidelijkheden in de regelgeving wordt aangelopen. Inspecteurs blijken in de praktijk tevens “aanvullende beleidsregels” te hanteren die naar hun oordeel duidelijk genoeg zijn en toegesneden op de sector. Tevens kan bij twijfel worden teruggevallen op interne deskundigen van de Arbeidsinspectie. Over het algemeen zijn, naar het oordeel van alle inspecteurs, de ondernemers op de hoogte van de regelgeving, wat niet wil zeggen dat deze laatsten de regelgeving begrijpen (d.w.z. ermee eens zijn). Struikelpunten voor de agrarische praktijk blijken het begrip niet-industriële (hulp)arbeid en het onderscheid wat men onder de 16 jaar mag en wat alleen als men 16 jaar of ouder is.

In twee interviews gaven de inspecteurs aan dat sommige regels bij voorkeur gedifferentieerd zouden moeten worden. Niet alle machines bijvoorbeeld leveren een gevaar op (met name genoemd werden moderne sorteermachines en een machine waarin rozen worden ingehangen). Deze inspecteurs signaleren dat moderne machines aanzienlijk veiliger zijn dan vroeger, zodat qua veiligheid het eigenlijk geen bezwaar zou mogen zijn kinderen van 15 jaar in te zetten. Ook zijn deze inspecteurs van mening dat de interne toetsing van de Arbeidsinspectie soms strenger lijkt dan de wet strikt genomen voorschrijft. Bijvoorbeeld het werken aan of bij een machine mag nu in het geheel niet, terwijl de wet spreekt over machines met plet-, knel-, of snijgevaar. De inspecteurs zouden hierin graag nuancering willen aanbrengen. Ook levert in veel gevallen werk aan een lopende band geen tempodwang op, omdat de jongere het tempo van de band zelf kan bepalen, of omdat de jongere met meerdere anderen aan één band werkt en zelf niet aan het einde van de band staat. Verder werd in één interview aangegeven dat het prettig zou zijn vanuit het oogpunt van handhaving dat de wetgeving voor de groepen 13-14 en 15 jaar wordt geharmoniseerd (vanuit het punt van belastbaarheid: zie eerder, namelijk alinea “leeftijdsgrenzen”).

Risico's en risicovermindering: inspecteurs geven aan dat de belangrijkste risico's voor jongeren zijn: gevaarlijke machines, blootstelling aan bestrijdingsmiddelen, valgevaar (in de champignonteelt gebeuren relatief veel ongevallen waarbij een jongere van de pluklorrie valt), aanrijdgevaar (heftrucks worden vaak genoemd!), knelgevaar en fysieke belasting. Met het oog op verlaging van het risico zijn door verschillende inspecteurs de volgende aanpassingen aan de werkomgeving genoemd:

- in geval van een machinale omgeving zou een fysieke afscheiding (b.v. een stevige stapel kisten of pallets) tussen werkplek en machine(s) voldoende kunnen zijn. Ditzelfde zou kunnen gelden voor ruimtes waarin heftrucks rijden. Ook hier zou een fysieke afscheiding voldoende zijn.
- in geval van werken op verhoogde werkniveaus zou met een hekwerk om de werkplek heen er wél gewerkt kunnen worden. Het letsel bij vallen is vaak ernstig; vandaar dat hier goed op gehandhaafd moet worden.
- in geval van zware tilwerkzaamheden zouden grote bakken vervangen kunnen worden door kleinere en lichtere, zodat dan wél gewerkt kan worden.
- ook kan gedacht worden aan organisatorische oplossingen, bijvoorbeeld indien machinale werkzaamheden (met een heftruck bijvoorbeeld) worden uitgevoerd als de jongeren pauze

hebben. De organisatorische oplossingen moeten dan wél vastgelegd worden in de RI&E en er moet duidelijk met de jongeren afgesproken zijn welke regels er gelden. Bij dergelijke organisatorische oplossingen is tevens aandacht nodig voor het buiten bedrijf stellen van de machines of hulpmiddelen op momenten dat weer door de jongeren gewerkt wordt.

- tot slot zou de ondernemer de bedrijfsactiviteiten in kaart kunnen brengen en daarin kunnen aangeven welke activiteiten door welke leeftijdsgroep uitgevoerd zou mogen worden. Hierbij kan assistentie en advies van de Arbo-dienst gevraagd worden.

Gewasbeschermingsmiddelen: de arbeidsinspecteurs ervaren het moeilijk op dit item te handhaven, met name omdat veelal spuitschema's ontbreken. Dit betekent dat de precieze spuitmomenten onbekend blijven, zodat er op dit punt dan niet kan worden gehandhaafd. De inspecteurs treffen geen jeugdigen aan die de spuitwerkzaamheden zelf uitvoeren. Wél constateert men dat de noodzakelijke herbetredingsvrije periode van 14 dagen niet altijd wordt gehanteerd. Voor 16- en 17-jarigen geldt deze periode niet, mits deze persoonlijke beschermingsmiddelen gebruiken. De inspecteurs constateren dat dit laatste niet altijd het geval is. Als extra moeilijkheid constateren de inspecteurs dat herbetredingstijden en risicoklassen van de middelen voor de praktijk niet duidelijk zijn, mede omdat hierover geen informatie vermeld wordt op de verpakking van het spuitmiddel. De inspecteurs geven aan dat nu door de Arbeidsinspectie een periode van 14 dagen wordt gehandhaafd, ongeacht het middel, maar dat deze per middel zou kunnen verschillen.

Welzijn en psychische belasting: psychische belasting heeft tot op heden geen prioriteit bij de inspectieprojecten gehad. Aangegeven werd dat de 13- tot 15-jarigen vaak maar een gedeelte van de dag werken, omdat ze ook nog andere leuke dingen willen doen. Tevens zijn de jongeren zeer flexibel: als het werk niet als leuk wordt ervaren “gaan ze weg naar de buurman”. Specifiek rond het thema welzijn worden in twee interviews de volgende punten genoemd:

- stukloon werken mag volgens de wetgeving niet, maar de inspecteurs (7, in 3 interviews) vinden dit niet psychisch belastend indien geen tempodwang bestaat
- ook het werken aan een lopende band wordt niet als psychisch belastend gezien (één interview), zeker omdat het tempo in veel gevallen zelf is in te stellen.

2.3 Conclusies met betrekking tot de problematiek

In het navolgende zijn tevens de conclusies en opmerkingen gemaakt door en in de projectgroep opgenomen in cursief lettertype. Omwille van de leesbaarheid zijn deze opmerkingen direct aansluitend aan de algemene conclusies geplaatst.

Het gepresenteerde cijfermateriaal is mogelijk niet geheel representatief voor de agrarische sector als geheel, omdat de Arbeidsinspectie in haar projecten met name takken heeft bezocht waarvan verwacht werd dat hierin veel kinderen en jeugdigen zouden worden aangetroffen. Met name vanuit het Ministerie van SZW wordt getwijfeld aan de representativiteit; evenwel is representativiteit ook niet uit te sluiten omdat geen validatie onderzoek is verricht.

Representativiteit is hierom, zonder ander cijfermateriaal, ook niet op voorhand uit te sluiten. De meeste inspecteurs vinden hun beeld van de sector wél representatief. Indien de cijfers model staan voor de gehele sector moet worden geconcludeerd dat de problematiek voor de agrarische sector zich toespitst op de groep 13-15 jarigen. Overtredingen hebben veel te maken met het niet hebben van een RI&E en het niet kunnen tonen van een registratie van arbeids- en rusttijden. *De projectgroep is van oordeel dat de eerstgenoemde RI&E zondermeer noodzakelijk is en dus geen onderwerp van discussie tussen Arbeidsinspectie en sector kan zijn. Vanuit werkgeverszijde is aangereikt dat het goed registreren van arbeids- en rusttijden voor meerdere takken een lastige en tijdrovende bezigheid in een vaak toch al drukke periode is. De Arbeidsinspectie stelt dat dit een noodzakelijke en essentiële activiteit moet zijn. In de projectgroep is besloten beide onderwerpen geen verdere aandacht te schenken, maar wel aan bod te laten komen bij de publiciteit die aan de resultaten van het onderzoek zal worden gegeven.*

Een belangrijke andere groep overtredingen heeft met name betrekking op het werken in een industriële omgeving (met name: aan een lopende band, in een machinale omgeving of fysiek belastend), overtreding van de toegestane arbeidstijden en overtreding van de termijn voor herbetreding van gewas na toepassing van gewasbescherming. *De projectgroep heeft besloten met name aandacht te willen besteden aan het begrip industriële omgeving en aan de herbetreding, omdat rond deze beide onderwerpen de meeste discussie en onbegrip vanuit de sector zou bestaan. Bij de industriële omgeving gaat het dan met name om de thema's machineveiligheid, fysieke belasting en welzijn van de jongeren tijdens de werkzaamheden op de bedrijven.*

De door de Arbeidsinspectie geregistreerde aantallen overtredingen, in relatie tot de inspecties, lijken te verminderen in de periode 2003-2004. Echter, in 2004 blijkt nog altijd 23% van de geïnspecteerde bedrijven in overtreding. Voor de takken waar veel jongeren werken (glastuinbouw, groenteteelt, bloembollenteelt) spreidt dit percentage van 18 % tot 28 %, aangevend dat de spreiding van overtredende bedrijven over takken relatief beperkt is.

Inspecteurs van de Arbeidsinspectie vermoeden dat jongeren relatief veel worden ingezet in het arbeidsproces op de primaire agrarische bedrijven tijdens vakantieperiodes, in weekends maar ook wel op schooldagen. Dit laatste is niet toegestaan. Met name vanwege de wettelijke restricties zien zij een afnemende inzet van 13-14 jarigen. De jongeren verrichten een breed scala aan eenvoudige handmatige werkzaamheden, waarbij arbeidstijden en met name machines, chemische middelen of fysieke belasting de risico's vormen. Voor specifieke agrarische takken zijn ook specifieke additionele risico's genoemd.

Vanuit de inspecteurs worden meerdere mogelijkheden genoemd om de afstand tussen agrarische praktijk en inspectie te verkleinen. Meerdere aanpassingen op de werkplek (afscheidingen; hekwerk; lichtere bakken) of in organisatorische zin (aan- en afvoer in de pauze van jongeren) zijn genoemd. Tevens wordt door hen aangegeven dat ook de zijde van de wetgeving op meerdere punten (machineveiligheid, gedwongen werktempo en stukloon) achterblijft bij de ontwikkelingen in de praktijk.

Rond het thema gewasbescherming en herbetreding blijkt de handhaving lastig, omdat de precieze spuitmomenten veelal onbekend blijven voor de inspecteurs. *Vanuit werkgeverszijde in de*

projectgroep wordt tevens aangegeven dat de wetgeving geen rekening houdt met het feit dat van een aantal middelen bekend is dat herbetreding, na gebruik van het bestrijdingsmiddel, veilig kan geschieden binnen de nu gestelde termijn van 14 dagen. Vanuit het Ministerie van SZW wordt aangegeven dat de huidige termijn (i.e. een periode van 14 dagen) eenduidig is wat betreft de handhaving.

3 Machineveiligheid

De leeftijd tot 18 jaar is voor jongeren een periode van groei, zowel in lichamelijk als geestelijke zin. Werkervaring in deze levensperiode kan in positieve zin bijdragen aan die ontwikkeling. Vooropgesteld echter dat de gezondheid, lichamelijke en geestelijke ontwikkeling door dit werk niet geschaad worden. In een Internet-document van de Health & Safety Executive (UK; Sreenivasan, 2001) wordt gesteld dat de risico's die jongeren lopen in het arbeidsproces groter zijn dan voor volwassenen. De hierna volgende redenen worden aangegeven. Meerdere van de genoemde punten worden bevestigd vanuit andere bronnen (Bearer, 1995; NIOSH, 2002)

- jongeren zijn bereidwillig, zijn soms terughoudend in het stellen van kritische vragen en zullen minder gemakkelijk werk weigeren waarvan ze onzeker zijn of ze het aankunnen;
- jongeren doen hun best om een goede indruk te maken, proberen snel te werken en soms volwassen, meer ervaren werkers bij te houden;
- jongeren hebben minder ervaring in werksituaties en zijn mede daardoor slechter in staat de risico's van het werk adequaat in te schatten;
- jongeren zijn lichamelijk in ontwikkeling en hebben andere lichaamsmaten en andere lichaamskracht, factoren waarmee werk en / of arbeidsmiddelen niet altijd rekening mee houden;
- jongeren zijn geestelijk in ontwikkeling, hebben hun sociale vaardigheden tot communiceren nog niet goed ontwikkeld;
- jongeren switchen vaak van werkkring, blijven om die reden vaak te kort op een arbeidsplaats om voldoende getraind te worden, voldoende training te krijgen, of voelen om deze reden niet de noodzaak om zich in veiligheid te verdiepen.

Bovendien is een belangrijk punt dat permanente schade opgelopen in deze levensfase tijdens het gehele verdere leven moet worden meegenomen (Waters & Wilkins, 2004). Het geheel aan argumenten maakt duidelijk dat in geval van jongerenarbeid een uitstekende zorg voor veiligheid gegarandeerd moet zijn en dat veiligheidsrisico's met kans op permanente schade volledig geëlimineerd moeten zijn.

3.1 Regelgeving en essenties veiligheid kinderen 13-15 jaar

In bijlage D is een samenvatting gegeven van de regelgeving op het terrein van arbeid door jongeren, voor wat betreft de aard van het werk (i.e. niet-industriële hulparbeid). Vanwege de in het vorige hoofdstuk gemaakte prioriteitstelling door de projectgroep is het onderdeel arbeidstijden hierin niet verder uitgewerkt. Specifiek op het terrein van veiligheid wordt in de regelgeving aangereikt dat:

- er te allen tijde sprake moet zijn van deskundig toezicht,
- dat de werkzaamheden geen gevaar mogen opleveren en
- dat de omgeving geen gevaar mag opleveren.

- Als gevaarlijke werkzaamheden wordt gezien het werk aan machines met risico op snijden, pletten of knellen, waarbij het niet persé om aangedreven machines hoeft te gaan. Als gevaarlijke omgeving wordt gezien die waarbij machines, vorkheftrucks, of bijvoorbeeld vrachtauto's aanwezig zijn. Als specifiek verboden werkzaamheden gelden: werk met schadelijke trillingsblootstelling, besturen van trekkers, aan- en afkoppelen van aanhangwagens of werktuigen, arbeid met dieren die gevaar opleveren, of wilde of giftige dieren, werkzaamheden met specifieke gevaren voor jongeren, waaronder werken langs de openbare weg, op hoogte en in afgesloten ruimten (zie de bijlage D voor een uitgebreider overzicht).

In de Beleidsregel wordt aangegeven dat lichte werkzaamheden in de agrarische sector als het plukken van fruit, licht oogstwerk, of het voeren van kleine dieren, als werkzaamheden voor kinderen zijn toegestaan.

De essentie van de wetgeving is “nee, tenzij”, dat wil zeggen dat de arbeid door kinderen van 13-15 jaar niet is toegestaan, tenzij hun gezondheid, veiligheid en ontwikkeling zijn gegarandeerd. Dit betekent dat de door het kind verrichte arbeid geen gezondheidsgevaar voor hem of haar mag opleveren, niet op de korte termijn (ongevalgevaar) en niet op de langere termijn (fysiek, psychisch, dan wel fysisch of chemisch belastend), en dat de arbeid geen nadelige invloed mag uitoefenen op de lichamelijke of geestelijke ontwikkeling (o.a. schoolgang) van het kind. In het geval van werk in een industriële omgeving wil de wetgeving de jongere beschermen tegen zowel onvoorzien overbelastende situaties alsook tegen schadelijke gebeurtenissen die door speelsheid, onbenulligheid of verkeerde risico-inschatting kunnen ontstaan. Indien het werk hieraan voldoet, mag worden geconstateerd dat minimaal hetzelfde beschermingsniveau wordt gerealiseerd als aangereikt in de Beleidsregel. In de Inleiding van het Arbo-informatieblad AI-30 (SZW, 2005) is toegelicht dat een werkgever andere maatregelen mag nemen als deze kan aantonen dat deze ten minste hetzelfde beschermingsniveau opleveren als de Beleidsregel voorstaat (zie ook: voetnoot).

3.2 Alternatieven in interpretatie onder handhaving van beschermingsniveau

Voor wat betreft de handhaving wordt door de Arbeidsinspectie het algehele wettelijk kader als volgt geïnterpreteerd voor kinderen van 13-15 jaar (Prevo, 2005, mondelinge mededeling):

- Heeft de werkgever in algemene zin zorg gedragen voor veilig en gezond werk (inclusief RI&E, voorlichting en onderricht)? Betreft het arbeid waarvoor geen verhoogd risico geldt? – In deze gevallen is het werk in overeenstemming met de Arbo-wet en het Arbobesluit.
- Is de omgeving waarin de arbeid wordt verricht niet-industrieel? – Is er geen sprake van gevaar of schadelijkheid. Dit betekent dat er primair een beoordeling plaats vindt op aanwezigheid machines¹², rijdende voertuigen, schadelijke stoffen of anderszins gevaarlijke

¹² Let wel dat er een beoordeling plaats vindt op aanwezigheid van machines in het algemeen; de Beleidsregel spreekt van machines met specifieke gevaren.

omgeving. Zo ja, dan is de omgeving als industrieel aan te merken en mogen kinderen van 13-15 jaar er niet aanwezig zijn.

- Is de arbeid zelf niet-industrieel? – Is er geen sprake van zwaar, gevaarlijk of schadelijk werk. Indien er hiervan wél sprake is, dan zijn de feitelijke werkzaamheden niet acceptabel voor kinderen van 13-15 jaar.
- Is het deskundig toezicht geregeld?
- Is er geen sprake van overtreding van de arbeidstijden?

Bovenstaande leidt, met het gegeven dat vrijwel ieder agrarisch bedrijf in meer of mindere mate gemechaniseerd is, tot de conclusie dat de arbeid door kinderen bij de meeste werkzaamheden in agrarische praktijk op grond van de “industriële omgeving” niet mogelijk is. Om deze reden is dit onderwerp een belangrijk onderwerp van de projectgroep. De gangbare ontwikkeling is dat mechanisering en automatisering op vrijwel ieder agrarisch bedrijf plaatsvinden. Strikte toepassing van het criterium “Is er een machine aanwezig?” zou dan leiden tot het min of meer uitsluiten van arbeid door kinderen van 13-15 jaar. Een deel van de projectgroep (werkgevers, CNV, Stigas) is van mening dat dit terecht is voor een gevaarlijke omgeving, maar vindt tevens dat een omgeving met veilige machines, dus een gehandhaafd beschermingsniveau, niet bij voorbaat mag worden uitgesloten. Hierbij moet worden aangetekend dat de veiligheid onder alle omstandigheden gegarandeerd moet zijn! Een ander deel van de projectgroep (SZW, AI, FNV) is evenwel van mening dat de machines verderop in deze rapportage genoemd (zie paragraaf 4.3) niet veilig zijn. Het werken aan of met machines door kinderen dient dan ook verboden te blijven. Wel zou, voorzover het arbeid betreft *in de omgeving waar* machines staan, onder bepaalde voorwaarden arbeid door kinderen toegestaan kunnen worden mits er voldoende veiligheidswaarborgen aanwezig zijn om risico’s te voorkomen. Zo zou bijvoorbeeld de arbeidsplaats waar door kinderen arbeid wordt verricht een robuuste afscheiding vereisen en machines op een bepaalde (minimale) afstand gehouden moeten worden.

In de projectgroep is door vertegenwoordigers van Stigas en Wageningen UR het voorstel ingebracht om als uitgangspunt te hanteren dat van de in de vorige paragraaf genoemde Beleidsregel zou kunnen worden afgeweken mits minimaal hetzelfde beschermingsniveau wordt gerealiseerd. Minimaal hetzelfde beschermingsniveau betekent dat gevaarlijke situaties en werkzaamheden voor kinderen van 13-15 jaar worden uitgesloten en dat alle maatregelen genomen zijn om risico’s uit te sluiten, zowel aan de zijde van de machine(s), de zijde van de (bedrijfs)omgeving, de zijde van de kinderen als de zijde van de ondernemer en de toezichthouder. In hun ogen zou een belangrijk obstakel zijn weggenomen indien machine en machinale omgeving absoluut veilig zouden zijn (en dit onder alle omstandigheden zo blijven). Het betekent dat bij het handhaven van het beschermingsniveau niet zozeer moet worden uitgegaan van de gedachte dat iedere machine gevaarlijk kan zijn, maar dat beoordeeld (gekeurd) wordt of een machine (en zijn omgeving) kwaad kan. Natuurlijk laat dit onverlet dat ondernemers, toezichthouders en kinderen voldoende kennis, bevoegdheid, gezag en training moeten hebben of gehad hebben omtrent veilig werken en het uitbannen van specifieke risico’s.

Geconstateerd moet worden dat de projectgroep de bovengeschetste redenering niet unaniem ondersteunt, ten dele omdat de alternatieve interpretatie van de wetgeving niet ondersteund

wordt, ten dele omdat de overtuiging bestaat dat de machines in de agrarische sector (zie paragraaf 4.3) niet veilig zijn, ten dele ook omdat de haalbaarheid van deze aanpak in praktijk ernstig in twijfel getrokken wordt: de voorgestelde keuring wordt beoordeeld onvoldoende waarborg te bieden. Als mogelijke oplossing wordt eerder gedacht aan veilige, van machines afgezonderde, werkplekken. De reserves voor de aanpak zijn met name aanwezig bij de vertegenwoordigers van het Ministerie van SZW, Arbeidsinspectie en FNV Bondgenoten. LTO en CNV Bedrijvenbond ondersteunen de gekozen denkrichting wel.

Ondanks de genoemde reserves is de bovengeschetste denkrichting verder uitgewerkt. Bij de uitwerking blijkt het handig machines te verdelen in twee groepen: mobiele aangedreven arbeidsmiddelen (als trekker, heftruck, buisrailwagen, kastrein, etc.) en vaststaande aangedreven arbeidsmiddelen. In alle gevallen, mobiele en vaststaande arbeidsmiddelen, moet het werk door jongeren zijn overdacht en geëvalueerd in een RI&E en moet het deskundig toezicht geregeld zijn. Voor mobiele arbeidsmiddelen kan verder nog onderscheid gemaakt worden naar een buiten- en binnenomgeving.

- In een buitenomgeving worden risico's uitgebannen indien er sprake is van een voldoende wederzijdse barrière tussen arbeidsmiddel en jongere werker. Die barrière kan een sloot, voldoende stevig hek of afscheiding, etc. zijn, maar kan ook worden ingevuld door permanent voldoende afstand tussen mobiel arbeidsmiddel en jongere(n). Voldoende afstand is wellicht situatiespecifiek en niet eenduidig in meters vast te leggen. Bij een vlakke gemakkelijk begaanbare ondergrond is in de projectgroep een afstand van meerdere tientallen meters genoemd. Deskundig toezicht is steeds belangrijk om ervoor te zorgen dat op geen enkel moment, ook niet tijdens pauzes, bij storingen, of indien het arbeidsmiddel niet in gebruik is, de afstand tussen jongeren en arbeidsmiddel verkleint. In de workshops is nog de volgende additionele situatie genoemd: bij werkzaamheden in plantsoenen kan het gevaar tevens vanuit het voorbijrijdend verkeer komen. Voldoende afstand tussen werk en straatverkeer is daar vaak niet mogelijk. De aanwezigheid van een trottoir (verhoogd ten opzichte van de straat) wordt dan als een voldoende duidelijke afscheiding tussen het werk en het verkeer beschouwd, dit omdat algemeen het trottoir zelf als voldoende veilig voor spelende kinderen wordt beschouwd.
- In een binnenomgeving is voldoende afstand meestal geen haalbare optie. In die gevallen is een barrière vereist. De stevigheid, vorm etc. moeten zódanig zijn dat hier daadwerkelijk sprake is van een barrière, zowel voor de jongere werkers als voor het arbeidsmiddel. Dit betekent dat de afscheiding voldoende robuust moet zijn. Ook in die binnenomgeving moet te allen tijde deskundig toezicht aanwezig dan wel in de nabijheid zijn. In kassen wordt het transport van kaskarren geregeld met zeer langzaam rijdende arbeidsmiddelen. Weliswaar is hier sprake van mobiele arbeidsmiddelen, maar gezien de lage verplaatsingssnelheid en de technologische beveiliging bij naderen of aanraken van het arbeidsmiddel verdient het de voorkeur deze middelen op dezelfde wijze te beoordelen als de vaststaande aangedreven arbeidsmiddelen, zoals hierna beschreven.

- Bij vaststaande aangedreven arbeidsmiddelen zou de beoordeling op “Is er een machine in de buurt?” wellicht vervangen kunnen worden door “Kan de machine kwaad?”. Een deel van de projectgroep heeft voorgesteld dat wellicht een beoordeling op het ontbreken van veiligheidsrisico’s voor jongeren bij de machine en zijn omgeving zou moeten gebeuren door een deskundige dienst (bijvoorbeeld een gecertificeerde veiligheidsdeskundige bij een Arbeidsdienst; deze keuring staat volledig los van een RI&E). Belangrijk randvoorwaarde voor deze redenering is dat zeker moet zijn dat een machine absoluut veilig is, en dat blijft onder alle omstandigheden, inclusief alle opties voor potentieel verkeerd gebruik. Of hieraan voldaan kan worden wordt door andere leden van de projectgroep sterk betwijfeld omdat juist bij kinderen verhoogde risico’s gelden vanwege onder meer hun gedrag en mindere verantwoordelijkheidsgevoel.
- Daarnaast hoort het werken met de machine door jongeren als specifiek punt in de RI&E te zijn opgenomen en besproken. Tevens moet er steeds sprake zijn van deskundig toezicht, direct aanwezig dan wel in de nabijheid en bovendien met voldoende autoriteit en gezag.

3.3 Praktijkknelpunten

Knelpunten in de praktijk met de regelgeving bij de inzet van kinderen van 13 tot 15 jaar zijn geïnventariseerd in vier workshops met ondernemers uit vijf agrarische takken. Specifieke naar voren gebrachte knelpunten, bij het gebruik van aangedreven arbeidsmiddelen, zijn per tak in onderstaande tabel 3.1 opgesomd. De volgende algemene punten rond machineveiligheid zijn *door de ondernemers* tijdens de workshops genoemd:

- Machineveiligheid zou volgens de ondernemers via een keurmerk, gekoppeld aan het arbeidsmiddel, afgedekt moeten kunnen worden. De ondernemers stellen de vraag in hoeverre de verplichte CE-keuring hierin reeds voorziet, of mogelijk voor een deel hierin voorziet. Een arbo- of preventiedienst (Stigas) zou een rol kunnen spelen in het verzamelen en verstrekken van informatie over (specifiek voor jongeren) veilige arbeidsmiddelen.
- Bij sommige machinegebonden werkzaamheden is er sprake van “tempodwang”. Volgens de ondernemers wordt dat door de jongere nauwelijks als “dwang” ervaren. De jeugd is momenteel assertief genoeg om dan meteen te stoppen met werken. Dat is ook in het nadeel van de ondernemer. Bovendien wordt aangegeven dat tempo een relatief begrip. Wat voor de één tempo is, is voor de ander relaxed en ontspannen werken. Ondernemers hebben de ervaring dat de jeugd zich niet laat dwingen.

In de navolgende tabel zijn per tak de specifieke knelpunten rond de inzet van kinderen van 13-15 jaar vanwege het werk aan of in de nabijheid van aangedreven arbeidsmiddelen opgesomd. Vaak kent het werk meer knelpunten dan alleen machineveiligheid. De vetgedrukte zaken van de knelpunten-kolom hebben betrekking op de in dit hoofdstuk behandelde problematiek. Nadrukkelijk wordt vermeld dat hier de meningen, standpunten en geluiden van de ondernemers zijn weergegeven.

Tabel 3.1. *Overzicht van taakspecifieke knelpunten in het werk met de geldende regelgeving of arbeidsomstandigheden rond aangedreven arbeidsmiddelen, onderverdeeld naar vijf agrarische takken. De vetgedrukte nummers in de laatste kolom geven de specifieke knelpunten met betrekking tot aangedreven arbeidsmiddelen weer.*

Nummer	Taak, werkmethode	Knelpunt regelgeving / arbo
Vollegrondsgroente		
1	Machinaal planten Plantjes, al dan niet in potjes, in een plantmachine plaatsen.	1. Werken op een voortgedreven machine 2. in gedwongen tempo en 3. in een zittende, gebogen werkhouding.
2	Oogsten op een band (fruit, asperges) Fruit e.d. na het plukken op een oogstband leggen	1. Werken aan en met een lopende band. 2. Het is repeterend werk.
3	Sorteren (lezen) Kijken naar product, dat over een lopende band voorbijtrekt waarbij afwijkende exemplaren worden verwijderd. Is vakwerk.	1. Werk aan een lopende band en 2. min of meer tempodwang. 3. Vakwerk: om deze reden niet geschikt voor kinderen 13-15 jaar.
4	Inpakken (aan band of aan machine) Inpakken van producten in doosjes, trays etc. Staand aan lopende band. Repeterende handelingen.	1. Werk aan een lopende band 2. Tempodwang 3. Repeterend werk
Boomkwekerij (vaste planten)		
5	Oppotten Het oppotten zelf is machinaal werk. Wel moeten de potten van de lopende band gehaald worden.	1. Het is werk aan een lopende band. 2. Er is sprake van tempodwang.
6	Planten Is machinaal werk, aan een getrokken machine in gebogen werkhouding.	1. Werken op een mobiel arbeidsmiddel 2. Langdurig gebogen werkhouding Wordt niet geschikt voor kinderen 13-15 jaar geacht.
7	Stok steken Na oppotten aan een smalle transportband in elke pot een stok steken. Bij het werk in het volle veld in elke pot een stok steken.	1. Alleen bij planten op de grond: veelvuldig bukken 2. Het is werk aan een lopende band (niet: volle veld). 3. Er is sprake van tempodwang (n.b.: volveld: geen tempodwang)
8	Onderstammen voorbereiden na het rooien Jongere werkt met snoeischaar de wortels bij van de onderstammen. Werk gebeurt binnen en op tafelhoogte.	1. Werk gebeurt in een omgeving waar de aan- en afvoer met een heftruck gebeurt.
9	Afleverklaar maken In containerteelt: bij planten eventuele gele bladeren verwijderen en etiketteren (stickeren). Staand aan werktafel of rollenband.	1. Werk gebeurt in een omgeving waar soms de aan- en afvoer via heftruck gebeurt. 2. Soms wordt er gewerkt met planten die de laatste 14 dagen behandeld zijn met een gewasbeschermingsmiddel

Nummer	Taak, werkmethode	Knelpunt regelgeving / arbo
10	Stekken knippen De jongere knipt de stekken van de planten af met een snoeischaar. 1. Afhankelijk van de plant moet hierbij gebukt worden. 2. De stekken worden verzameld in zakken die met een elektrisch karretje afgevoerd worden.	1. Afhankelijk van plant gebukte houding. 2. Kan werken in een omgeving waar heftrucks rijden.
11	Handmatig wieden Het handmatig verwijderen van onkruid bij de planten, die in de containers staan. Soms gebukt werk, soms zittend. Soms liggend op wiedbed of op plateau onder een portaal, dat over gewas rijdt.	1. Fysieke belasting: soms gebukte werkhouding 2. Herbetreding: Gezien de frequentie van spuiten tegen schimmels en insecten (soms meer dan één keer per week) conflicteert dit met de 14dagen regel. 3. Werk op een aangedreven machine of op een getrokken arbeidsmiddel
Glastuinbouw		
12	Schoonmaken (schuur, kantine, wc's) Het werk betreft vooral handwerk als vegen, schoonmaken, leegmaken van afvalbakken en opruimen.	1. Bij handmatig aanvegen van een (stoffige) hal kan overmatige stofblootstelling optreden. 2. Bedienen van een veegmachine.
13	Planten op steenwol Bakken met planten worden in het hoofdpad op veilingkarren aangevoerd. Dit kan op momenten dat de jongeren niet in de kas aanwezig zijn, maar kan ook door middel van langzaam rijdend en volledig beveiligd transport. De bakken worden in de paden gedragen en de planten in de steenwol matten geplaatst. Het is een werkzaamheid van één of enkele dagen	1. Het werk gebeurt in een ruimte waar ook mobiele arbeidsmiddelen rijden. 2. Het is werk waarbij herhaald gebukt wordt.
14	Toppen van vruchtgroenten Toppen van de planten worden afgeknepen. Hierbij worden veelal handschoenen gedragen om "groene vingers" te voorkomen. De werkhooft kan variëren van laag bij de grond tot hoog in de kas.	1. Er kan betreding van het gewas binnen de 14-dagen termijn voor herbetreding plaatsvinden. 2. Handschoenen worden weliswaar meestal gedragen, maar zijn niet noodzakelijk. 3. Algemeen wordt aangegeven dat het werk op een aangedreven buisrailwagen en op hoogte geen geschikt werk is voor de leeftijdsgroep 13-15 jaar (ivm speelsheid). "Houdt de jeugd op de grond of vlak erboven". 4. Werk vindt plaats in een omgeving waar ook met (langzaam rijdende) transportmiddelen wordt gewerkt.

Nummer	Taak, werkmethode	Knelpunt regelgeving / arbo
15	<p>Sorteren en inpakken van vruchtgroenten Aan een sorteermachine wordt de sortering in een doos gepakt die vervolgens op een pallet wordt geplaatst.</p> <p>(algemeen oordeel: i.v.m. de kwaliteitsbeoordeling is dit werk niet geschikt voor kinderen 13-15 jaar)</p>	<p>1. Het is werk aan een machine. 2. De jongere kan niet op ieder moment even weg van de werkplek omdat er een regelmatige aanvoer moet zijn. 3. Er is sprake van tempodwang, behalve bij toepassing van een draaischijf. In dat geval is tempodwang minder.</p>
16	<p>Inhangen Roos in de haken van een ronddraaiende bosmachine hangen.</p>	<p>1. Het is werk aan een machine. 2. Er kan betreding van het gewas binnen de 14-dagen termijn voor herbetreding plaatsvinden. 3. Er wordt soms handschoenen gedragen i.g.v. doornige gewassen. 4. Repeterend werk.</p>
17	<p>Druppelaars aanbrengen Insteken van druppelaars naast de plant.</p>	<p>1. Werk vindt plaats in een omgeving waar ook met (langzaam rijdende) transportmiddelen wordt gewerkt.</p>
18	<p>Blad breken De onderste bladeren van de plantenstengels worden afgesneden en in het pad gelegd. Het werk gebeurt lopend door het gewas.</p>	<p>1. Werk vindt plaats in een omgeving waar ook met (langzaam rijdende) transportmiddelen wordt gewerkt. 2. Er kan betreding van het gewas binnen de 14-dagen termijn voor herbetreding plaatsvinden. 3. Er wordt gewerkt met een mesje. 4. Handschoenen worden weliswaar meestal gedragen, maar zijn niet noodzakelijk. 5. Repeterend werk.</p>
19	<p>Stokken steken Bij teelt op de vloer: zittend op een karretje worden drie stokken rond een potplant gestoken. Bij teelt op tafels: idem, maar dan staand of lopend. Bij teelt op transportcontainers: staand aan een langzaam lopende band.</p>	<p>1. Er kan betreding van het gewas binnen de 14-dagen termijn voor herbetreding plaatsvinden. 2. Herhalend werk 3. Werk aan een machine (transportcontainers).</p>
Bloembollenteelt		
20	<p>Pellen van bollen aan band Jongeren worden niet aan het einde van de band geplaatst, waardoor geen tempodwang bestaat. Toezicht wordt gehouden door de schuurbaas. Jongeren kunnen afwisselend staan of zitten.</p>	<p>1. Het werk gebeurt in de hal waar ook heftrucks rijden voor de aan- en afvoer van kisten. 2. Het is werk aan een lopende band. 3. De jongeren kunnen niet op ieder moment even weg van de werkplek, omdat dan de werklust voor de overgebleven ploeg te groot</p>

Nummer	Taak, werkmethode	Knelpunt regelgeving / arbo
		wordt (tempo van de band is afgestemd op de werkploeg). 4. Herhalend werk.
21	Onkruid wieden Door jongeren wordt door het veld gelopen en met de hand (bukken) of met schoffel onkruid verwijderd. Ook neemt het gebruik van een wiedbed (liggend achter een trekker) toe.	1. Wieden met de hand vormt geen knelpunt wat betreft de fysiek belasting. 2. Mogelijk speelt betreding van het gewas binnen de 14-dagen termijn voor herbetreding (zie Nakoppen). 3. Algemeen wordt aangegeven dat het liggend wieden achter een trekker geen geschikt werk is voor de leeftijdsgroep 13-15 jaar (nabijheid machine, gedwongen tempo, werkhouding).
22	Planten bollen voor de broei In de schuur jongeren staan aan lopende band of rollenband, die tijdens het planten (rechttop zetten) van de bollen in de kisten stil staat. De aanvoer van bollen gebeurt separaat, dus niet tijdens het planten.	1. Heftruck wordt gebruikt bij aanvoer van bollen, maar dat is separaat, dus niet tijdens planten. 2. Lopende band of rollenband. Deze staat stil tijdens het planten, dus geen tempodwang. 3. Herhalend werk.
23	Tulpen op oogstband leggen (waterbroei) Tulpen worden aangevoerd en in rustig tempo op een langzaam lopende band gelegd.	1. Het is werk aan een lopende band. 2. De jongere kan niet op ieder moment even weg van de werkplek omdat er een regelmatige aanvoer moet zijn. 3. Herhalend werk.
24	Aanvoer van planten voor de ontbolmachine In kisten aangevoerde gewas wordt met de hand op een band gelegd voor de ontbolmachine.	1. Algemeen wordt aangegeven dat het handmatig aanvoeren bij de ontbolmachine geen geschikt werk is voor de leeftijdsgroep 13-15 jaar (tempodwang, heftruck).
25	Bossen Het opbossen van de planten gebeurt aan de lopende band. De jongere zou aan het begin van de lijn kunnen staan. Dan is er geen tempodwang.	1. Het is werk aan een lopende band. 2. Herhalend werk.
26	Hollen hyacinten Met een mesje een klein gedeelte uit elke hyacintenbol snijden.	1. Geen probleem, mits het werk in een van heftrucks afgescheiden ruimte wordt uitgevoerd.
Champignons		
27	Uitdunnen van champignons Staan op de grond of op de lorrie wordt langs de bedden gelopen of gereden en worden over elkaar groeiende champignons weggehaald en in een bak gelegd.	1. Voor de hogere bedden is dit werken op hoogte. Een hydraulische lorrie heeft een beveiligingshek rondom. Voor een lorrie zonder hek rondom is de maximale hoogte 1.20 m.

Nummer	Taak, werkmethode	Knelpunt regelgeving / arbo
		<p>2. Het werk is repeterend.</p> <p>3. Bij een aangedreven lorrie is sprake van een mobiel aangedreven arbeidsmiddel.</p>
28	<p>Plukken, sorteren en afwegen van champignons Staand of zittend op de grond of op de lorrie wordt langs de bedden gelopen of gereden en worden de champignons geplukt, voetjes afgesneden met een mesje en gesorteerd in bakjes gelegd. Volle kratten worden gestapeld en aan het eind van de bedden van de lorrie getild.</p>	<p>1. Voor de hogere bedden is dit werken op hoogte. Een hydraulische lorrie heeft een beveiligingshek rondom. Voor een lorrie zonder hek rondom is de maximale hoogte 1.20 m.</p> <p>2. Het werk is repeterend, en vraagt veelvuldig reiken, bukken.</p> <p>3. Bij een aangedreven lorrie is sprake van een mobiel aangedreven arbeidsmiddel.</p>
29	<p>Uitlezen van champignons aan een leesband (machinaal oogsten) Aan een lopende band worden geoogste champignons waarvan de voetjes niet zijn afgesneden uitgehaald en in een bak gedaan. De afgesneden champignons worden in bakken verzameld.</p>	<p>1. De champignons worden afgevoerd in bakken. Ten tijde van het lezen rijden geen heftrucks voor de aan- en afvoer van de bakken.</p> <p>2. Het is werk aan een lopende band.</p> <p>3. De jongeren kunnen niet op ieder moment even weg van de werkplek.</p> <p>4. Er is geen sprake van tempodwang indien de jongeren niet aan het eind van de leesband worden geplaatst.</p>
30	<p>Inpakken van gesealde bakjes Na de verpakkingsmachine worden de gesealde bakjes vanaf een rollerbaan gepakt en in kisten gezet. Indien de rollerbaan vol loopt slaat de machine af. Aan de invoerzijde van de machine zit een volwassene.</p>	<p>1. Het is werk aan een lopende band.</p> <p>2. Er is sprake van tempodwang.</p> <p>3. De jongere kan niet op ieder moment even weg van de werkplek.</p> <p>4. Herhalend werk.</p>

3.4 Oplossingen en oplossingsrichtingen

Uit het overzicht in tabel 3.1 blijkt dat de veiligheidsknelpunten in de vijf agrarische takken zich voor wat betreft de ondernemers zich concentreren op:

- het werken aan een lopende band of een aangedreven machine,
- op een voortgedreven arbeidsmiddel, of
- in een omgeving waar heftrucks of andere mobiele arbeidsmiddelen rijden.

Voor met name de plant- en wiedwerkzaamheden waarbij langdurig in gebogen of liggende werkhouding gewerkt wordt op een getrokken of aangedreven constructie of machine hebben meerdere groepen ondernemers (planten in de boomkwekerij, wieden op wiedebed in de vollegrondsgroenteteelt en bloembollenteelt) aangegeven dat dit werk niet geschikt wordt geacht

voor kinderen van 13-15 jaar. Verder hebben ondernemers in de glastuinbouw aanbevolen deze groep jongeren aan of net boven de begane grond te laten werken, en zeker niet op hoogte op een aangedreven buisraailkar. In de champignonteelt wordt het werken op hoogte door de ondernemers in de workshop niet als probleem gezien, maar valgevaar lijkt wel degelijk aan de orde (zie ook hoofdstuk 2).

Voor een systematisch overzicht van alle genoemde oplossingen per werksituatie wordt verwezen naar Bijlage C. Tijdens de workshops is bij de ondernemers veel draagvlak gebleken voor oplossing van de knelpunten rond het werken aan een lopende band of aangedreven machine middels een veiligheidskeurmerk van machine in zijn omgeving. Hoe een dergelijke beoordeling in zijn werk zou kunnen gaan is uitgewerkt door Stigas, besproken in de projectgroep¹³, en opgenomen in de bijlage E. Nadrukkelijk wordt hier vermeld dat de langzaam voortbewegende transportmiddelen, zoals gebruikt in kassen, ook onder dit protocol zouden kunnen vallen. De beoordelingsprocedure (nogmaals: zie voetnoot onder aan de bladzijde) heeft kortweg de volgende inhoud: een aangedreven arbeidsmiddel wordt beoordeeld volgens een gestandaardiseerde methode (checklist) op mogelijk gevaarlijke situaties. Omdat gevaarlijke situaties niet alleen samen hangen met het arbeidsmiddel zelf, maar tevens met de omgeving, kan een goede beoordeling dus alleen gemaakt worden indien het arbeidsmiddel in zijn omgeving wordt bekeken. Om deze reden is het uitsluitend afgaan op een CE-keur van het arbeidsmiddel zelf onvoldoende. Bij de beoordeling van gevaarlijke situaties dient rekening gehouden te worden met andere lichaamsmaten en ander gedrag van jongeren. De keuring wordt uitgevoerd door een gecertificeerd veiligheidsdeskundige. Per potentieel gevaarlijke situatie wordt een risico bepaald, volgens kans x gevolg x blootstelling. Het risico bepaalt of het bewuste arbeidsmiddel in geval van jongeren mag worden toegepast. Daarbij blijft het uitgangspunt “Nee, tenzij”. Daarnaast zou het wenselijk zijn apart voor de “gevolg-maat” een bovengrens voor de ernst van de mogelijke schade in te stellen, zodanig dat een kans op blijvende invaliditeit uitgesloten moet worden. Dit laatste met het oog op het handhaven op minimaal hetzelfde beschermingsniveau. Het accent van de aanpak komt hierbij niet te liggen op een extra verplichting (keuring), maar dat een ondernemer een keuze heeft in de invulling van de arbeid op het bedrijf (werken door kinderen aan veilige machines), maar dan mits aan een aantal randvoorwaarden voldoende.

Voor mobiele arbeidsmiddelen als trekkers en heftrucks is tijdens de workshops door de ondernemers de in paragraaf 3.2 voorgestelde wijze van beoordelen en handhaven onderschreven. In een binnenomgeving is door de ondernemers aangegeven dat een stevige barrière tussen jongeren en mobiel arbeidsmiddel door middel van een stevige wand kan worden ingevuld, maar dat tevens voor dit doel “kuubskisten” kunnen worden gebruikt (waarbij het natuurlijk niet de bedoeling kan zijn dat deze ten tijde van de arbeid door kinderen weer worden verplaatst). Bij deze laatste methode wordt de afscheiding als voldoende robuust beoordeeld, maar behoudt de werkschuur de flexibiliteit bij het periodiek herinrichten ervan. Ook is als oplossing genoemd het inrichten van een bordes, dus een verhoogde werkplek voor de jongeren, in dat geval wel omgeven door een hekwerk. Ook op deze wijze kunnen mobiele arbeidsmiddelen en jongeren elkaar niet naderen. In diverse takken is genoemd dat het werk organisatorisch

¹³ Zoals eerder aangegeven staat een deel van de projectgroep niet achter deze aanpak!

zódanig kan worden ingericht dat het werk door de jongeren niet gelijktijdig gebeurt met de aan- en/of afvoer door mobiele arbeidsmiddelen.

Vanuit de workshops is geopperd dat mogelijk ook wetgeving in andere landen aanknopingspunten voor oplossingen kan bevatten. De EU-richtlijn 94/33/EG ter bescherming van jongeren op het werk (zie bijlage G) beschrijft, op globaal niveau, dat

- jongeren beschermd dienen te worden tegen specifieke risico's op het gebied van veiligheid, gezondheid en ontwikkeling, en
- dat EU-lidstaten werk dienen te verbieden dat risico's op ongevallen voor jongeren inhoudt.

Op dit globale niveau wordt geen onderscheid gemaakt naar leeftijden; bovenstaande geldt voor alle jongeren onder de 18 jaar. In aanvulling hierop kan nog genoemd worden het ILO-verdrag 138 "Minimum Age Convention 1973", welke voor ontwikkelde landen een minimumleeftijd van 15 jaar stelt om te mogen werken en voor personen van 13-15 jaar wordt gesteld dat deze uitsluitend licht werk mogen verrichten waarbij er geen kans is op schade van gezondheid of ontwikkeling, dan wel dat de schoolgang wordt verhinderd. Ook het Europees Sociaal Handvest stelt dat de minimumleeftijd voor werkende kinderen 15 jaar moet zijn.

Vergelijking van de vertaling van de EU-regelgeving naar de nationale niveaus van individuele landen (zie: European Netwerk, 2005) laat op enkele punten verschillen zien, met name rond de leeftijdsgrens kind-jeugdige en in de mate van uitwerking van gevaarlijke arbeid met aangedreven arbeidsmiddelen:

- Oostenrijk hanteert een met de EU overeenkomende leeftijdsgrens: een kind heeft de leeftijd 13-14 jaar, een jeugdige 15-17 jaar. In dit land is het voor een jongere vanaf 15 jaar geoorloofd om diverse (hand)apparaten (o.a handcirkelzaag, handschaafmachine, handfrees, handslijpparaat) te hanteren, zonder dat er sprake is van opleidingskader. Dit verlof is gekoppeld aan het maximale vermogen (1200 Watt) van het apparaat. Ook is het bedienen van diverse andere machines geoorloofd, als draaibank, heftafel, stationaire hefbrug of pons- en drukmachines, waarbij bij de laatste een beperking is gegeven aan de maximale slag van het apparaat: 6 mm.
- Duitsland hanteert een met de EU overeenkomende leeftijdsgrens: een kind heeft de leeftijd 13-14 jaar, een jeugdige 15-17 jaar. Met betrekking tot machineveiligheid worden beide leeftijdsgroepen uitgesloten van arbeid die op de een of andere manier verbonden is aan ongevalgevaar, met name vanwege machines. Als hoofdredenen wordt gegeven het nog niet ontwikkelde risicobewustzijn en het gebrek aan ervaring bij jongeren. Ook België, Denemarken en Italië hanteren dezelfde leeftijdsgrenzen.
- Zwitserland maakt een onderscheid tussen 13-15 jarigen enerzijds en 16-18 jarigen anderzijds. Voor een jongere onder de leeftijd van 19 jaar is het verboden een machine te bedienen die verbonden is met ongevalgevaar.
- Het Verenigd Koninkrijk en Ierland hanteren dezelfde leeftijdsgrenzen als Nederland. Voor de groep 14-15 jarigen wordt licht, niet-industrieel werk toegestaan.

Behalve Oostenrijk hanteren meerdere andere landen criteria die het werken met of aan machines verbindt met ongevalgevaar. Op welke wijze dit vervolgens in praktijk uitwerkt is niet duidelijk geworden. De Oostenrijkse regelgeving lijkt evenwel niet de door de EU uitgezette uitbanning van risico's te kunnen garanderen.

3.5 Samenvatting en conclusies machineveiligheid

Vanuit de literatuur kan worden aangegeven dat kinderen en jeugdigen een verhoogd veiligheidsrisico lopen in arbeidssituaties. Indien kinderen worden ingezet in arbeidssituaties, dan moet hun veiligheid met de grootst mogelijk zorg worden omgeven en mag er geen kans bestaan op permanente schade. In de huidige Nederlandse regelgeving wordt deze zorg gegarandeerd door deze jongeren uit te sluiten van werk in een machinale omgeving. Strikte toepassing ervan leidt tot het min of meer uitsluiten van arbeid door kinderen van 13-15 jaar op agrarische bedrijven. De werkgeversvertegenwoordiging in de projectgroep vindt dit geen goede zaak. Uit documentatie blijkt dat in diverse andere landen machines worden uitgesloten indien hieraan ongevalgevaar is verbonden. Deze laatste benadering sluit aan bij de in dit hoofdstuk geschetste alternatieve aanpak, waarbij het beschermingsniveau wordt gegarandeerd via een veiligheidskeuring van (statische) aangedreven arbeidsmiddelen (inclusief de zeer langzaam voortbewegende transporten in bijvoorbeeld kassen) en hun omgeving. Het voorstel zoals weergegeven in bijlage E kan volgens een deel van de projectgroep als startpunt dienen. Een deel van de werknemersvertegenwoordiging en het Ministerie SZW, waaronder de Arbeidsinspectie, in de projectgroep hebben er echter geen vertrouwen in dat de geschetste aanpak tot het minimaal handhaven van het beschermingsniveau leidt. Voor hen geldt dat meer gezocht moet worden in afgescheiden werkruimtes en het houden van voldoende afstand. Dit betekent dat de gehele projectgroep zich kan scharen achter de geschetste oplossing voor mobiele aangedreven arbeidsmiddelen (bijvoorbeeld trekker, heftruck, zelfrijdend voertuig, of getrokken machine). In dat geval kan het beschermingsniveau gegarandeerd worden via een barrière, dat wil zeggen voldoende afstand of voldoende robuuste fysieke afscheiding.

Belangrijk is ook te constateren dat veiligheid niet uitsluitend een technische aangelegenheid is, maar tevens te maken heeft met de omgeving, veilig gedrag en sturend gedrag van de ondernemer, de toezichthouder en de kinderen. Naast het technische aspect moet bij alle groepen permanent voldoende aandacht zijn voor veilig werken, via kennisontwikkeling en training.

Ondernemers in de vijf takken ervaren vooral knelpunten met de veiligheidsregelgeving bij werk aan een lopende band, op of aan een aangedreven machine, op een voortgedreven arbeidsmiddel of in een omgeving waar mobiele arbeidsmiddelen rijden. De workshops van de ondernemers hebben voorzien in tal van werkbaar specifieke technische of organisatorische oplossingen op het terrein van de arbeidsveiligheid: zie bijlage C. Echter, veel werkzaamheden kennen een combinatie van knelpunten: zie ook de volgende hoofdstukken. Daarnaast zijn voor meerdere werksituaties geen "best practices" voorhanden. Plant- en wiewerkzaamheden waarbij langdurig gewerkt wordt op een getrokken of aangedreven constructie of machine worden niet geschikt

geacht voor kinderen van 13-15 jaar. Ook betreft het werken op hoogte, zoals voorkomt in meerdere takken, een specifiek risico. Ondernemers oordelen hierover verschillend; desalniettemin zou het uitbannen van risico's betekenen dat uitsluitend aan of direct boven de grond gewerkt zou moeten worden.

4 Fysieke belasting

Welk risico kinderen (en jongeren in het algemeen) lopen bij het uitvoeren van fysiek belastende arbeid is slecht onderzocht (Waters and Wilkins, 2004). In zijn algemeenheid wordt vanuit de literatuur het volgende aangedragen over de belastbaarheid van kinderen en jongeren in het algemeen (in het navolgende paragraaf wordt de term jongere gebruikt omdat de literatuur meestal niet een interpretatie naar verdere leeftijdsgroepen toelaat):

- Jongeren hebben minder (of: gebrek aan) ervaring, wat betekent dat ze veelal onbekend zijn met het werk en de eisen, minder getraind zijn in het herkennen van risico-situaties, en meestal onbekend met de wettelijke regelgeving en rechten (NIOSH 2002).
- Jongeren maken een snelle lichamelijke ontwikkeling door, waardoor er een grote variatie in lichaamsmaten ontstaat ten opzichte van de (veel op volwassenen ontworpen) apparatuur, machines en werkplekken. Bovendien zal, als gevolg van deze snelle ontwikkeling, de balans tussen lichaamsmaten en spierkracht gemakkelijk verstoord kunnen raken (NIOSH, 2002, met verwijzing naar Bearer, 1995).
- Uit de spaarzame literatuur kan worden afgeleid dat de aërobe fysieke capaciteit (i.e. het duuruithoudingsvermogen), relatief naar het lichaamsgewicht, voor jongens ongeveer gelijk is aan die van volwassenen. Voor meisjes geldt dat zij doorgaans een grotere relatieve aërobe fysieke capaciteit hebben (Meen 2000; Åstrand and Rodahl 1986).
- De spierkracht is beduidend lager dan bij volwassenen (Åstrand and Rodahl, 1986). Spierkracht is met name afhankelijk van de biologische leeftijd (mate van ontwikkeling tijdens de puberteit) en kan tamelijk afwijken van de werkelijke (kalender)leeftijd. Spierkracht in de leeftijdsgroep tot 15 jaar bedraagt gemiddeld 40-70% van die van een volwassene. Uit ouder onderzoeksmateriaal bij een groot aantal jongeren werd, als totale kracht geleverd door zeven spiergroepen, voor 13-jarigen een spreiding van 39% - 74% en voor 15-jarigen een spreiding van 59% - 100% van de gemiddelde kracht bij 18-jarigen gemeten (Hollmann & Hettinger, 1990). Longitudinaal onderzoek in Denemarken laat zien dat spierkracht toeneemt met 16-58% in een groep mannen die bij eerste test 16 jaar was en bij vervolgtest 34 jaar (Barnekow-Bergkvist *et al.*, 1996). Voor vrouwen was de toename minder: tot 25%, waarschijnlijk mede veroorzaakt omdat meisjes op eerdere leeftijd in de puberteit komen en dus op 16-jarige leeftijd al een grotere ontwikkeling naar volwassenheid hebben doorgemaakt.
- Tijdens dezelfde leeftijdsperiode verminderde de lenigheid aanzienlijk: 58 – 78%, cijfers gemiddeld voor respectievelijk mannen en vrouwen (Barnekow-Bergkvist *et al.* 1996).
- Ook de anaërobe capaciteit wordt evenals spierkracht als beduidend lager dan bij volwassenen beoordeeld (Åstrand and Rodahl, 1986). De lagere anaërobe capaciteit is evenwel niet goed gekwantificeerd in de literatuur.

Indien zich bij jongeren geen specifieke, zelfstandige en andersoortige risico's voordoen ten opzichte van volwassenen, dan zou het risico door fysieke belasting kunnen worden ingeschat door schaling (op basis van spierkracht, lichaamsgewicht etc.) van het risico of de normen bij volwassenen. Echter, schaling houdt geen rekening met bijvoorbeeld zaken als verminderde ervaring, onbezonnenheid, of speelsheid. Tevens wordt vanuit de sportmedische literatuur

aangedragen dat groeiweefsel, met name de groeischijven van botten en rug, tijdens de groeifase aanzienlijk minder belastbaar is dan hetzelfde weefsel na de groeifase (bijvoorbeeld: Segesser *et al.*, 1995; Dapic *et al.*, 2001) en dat de sterkst groeiende lichaamsregio's het meest kwetsbaar zijn (Maffulli, 1990). Tevens moet nadrukkelijk worden meegenomen dat, in geval van overbelasting in de groeifase, eventuele permanente schade kan ontstaan die tijdens het gehele verdere leven moet worden gedragen (Waters & Wilkins, 2004).

4.1 Regelgeving en essenties fysieke belasting kinderen 13-15 jaar

In bijlage D is een samenvatting gegeven van de Nederlandse regelgeving op het terrein van arbeid door kinderen, voor wat betreft de aard van het werk (i.e. niet-industriële hulparbeid), evenwel zonder het onderdeel arbeidstijden. Het wettelijk kader heeft tot doel de kinderen te beschermen tegen o.a. fysieke overbelasting. Dat betekent dat de werkzaamheden niet te zwaar mogen zijn. In de eerder aangehaalde “Beleidsregel niet-industriële hulparbeid van lichte aard” uit de Staatscourant 125 van 5 juli 1999 zijn te zware werkzaamheden aangeduid als werkzaamheden waarbij:

- lasten van meer dan 10 kg worden getild;
- met krachten van meer dan 200 N wordt geduwd of getrokken;
- belastende houdingen, als bukken of draaien van de rug, moeten worden volgehouden die langer dan 8 minuten aaneen duren (bijvoorbeeld bukken, getordeerde rug of geheven schouders);
- langdurig op de knieën gewerkt wordt.

Verder zijn in de Beleidsregel de volgende verboden werkzaamheden genoemd, waarbij het verbod ten dele gebaseerd is op een fysiek belastende component:

- kassawerk;
- arbeid aan een lopende band;
- werkzaamheden in een magazijn;
- werkzaamheden met opgelegd tempo.

Voor alle duidelijkheid: de laatstgenoemde groep werkzaamheden is niet alleen fysiek belastend, maar kent tevens andere belastings- en risicovormen, te weten psychische belasting of een veiligheidsrisico. Voor kassawerk geldt dat de werkzaamheden het langdurig innemen van ongunstige werkhoudingen vragen. Dit werk, evenals werk aan een lopende band, kan tevens worden uitgelegd als repeterend en monotoon werk, en eenzijdig bepaalde lichaamsstructuren belastend. Bovendien speelt hier het opgelegde tempo een rol. Werkzaamheden in een magazijn kunnen meerdere van de bovengenoemde belastende componenten in zich hebben.

Tegelijkertijd is in de huidige Beleidsregel aangegeven dat enkele repeterende, maar lichte, werkzaamheden waarbij het tempo niet wordt opgelegd wél acceptabel zijn, zoals lichte oogstwerkzaamheden van groenten, of het plukken van fruit.

Naast bovenstaande Beleidsregel is ook de bepaling in de Arbo-wet van belang: deze verplicht tot een algemene zorg voor veilig en gezond werk, het opstellen van een RI&E en het geven van arbo-voorlichting en -onderricht.

Voor de huidige beschouwing is de in vorige hoofdstuk aangegeven handreiking belangrijk: de essentie van de wetgeving is “nee, tenzij”, dat wil zeggen dat de arbeid door kinderen van 13-15 jaar niet is toegestaan, tenzij hun gezondheid, veiligheid en ontwikkeling zijn gegarandeerd. Met betrekking tot de fysieke belasting betekent dit dat de door de jongeren verrichte arbeid geen gezondheidsgevaar voor hen mag opleveren, niet op de langere termijn (chronische fysieke klachten) en niet op de korte termijn (acute overbelasting), en dat de arbeid geen nadelige invloed mag uitoefenen op de lichamelijke of geestelijke ontwikkeling van het kind. Indien het werk hieraan voldoet, moet worden geconstateerd dat hetzelfde beschermingsniveau wordt gerealiseerd als aangereikt in de Beleidsregel.

Voor de volledigheid kan nog vermeld worden dat voor 16- en 17-jarigen geen specifieke beperkingen gelden wat betreft de fysieke belasting (n.b.: de blootstelling aan schadelijke trillingen is niet toegestaan, maar wordt als een fysische factor beschouwd), behalve wanneer het deskundig toezicht niet adequaat is georganiseerd. Is er geen deskundige toezicht, dan is het verboden deze groep jongeren arbeid te laten verrichten op basis van stukloon, dat ongevarieerd is en zich binnen korte tijd herhaalt, of met een gedwongen werktempo. Eveneens zijn werkzaamheden of omstandigheden met gezondheidsrisico's en specifieke gevaren voor kinderen en jeugdigen niet toegestaan (zie SZW, 2005).

4.2 Alternatieven in interpretatie onder handhaving beschermingsniveau

Van de in de vorige paragraaf genoemde Beleidsregel mag worden afgeweken mits minimaal hetzelfde beschermingsniveau wordt gerealiseerd. Bovendien gelden als algemene eisen dat zorggedragen is voor een RI&E en adequaat toezicht. Voor kinderen en jeugdigen gelden daarnaast beperkingen ten aanzien van de arbeidstijden.

De moeilijkheid in het beantwoorden van de vraag wanneer aan deze essentie wordt voldaan is het absoluut gebrek aan goed onderzoeksmateriaal, specifiek gericht op kinderen, naar de gevolgen op korte én langere termijn van fysieke arbeid of andere belastingsvormen voor de lichamelijke gezondheid. In de literatuur wordt algemeen gesteld dat kinderen (en jongeren) niet minder risico lopen ten opzichte van volwassenen. Sterker: in paragraaf 4.1 is aangegeven dat het risico voor de kinderen vanwege gedrags- en ontwikkelingsaspecten én vanwege anatomisch-fysiologische ontwikkelingen waarschijnlijk vergroot is. Voor volwassen personen zijn de factoren kracht, ongunstige werkhoudingen en repeterende bewegingen de belangrijkste risicofactoren voor aandoeningen van het bewegingsapparaat, met name de lage rug en bovenste lichaamsregio (zie bijvoorbeeld NIOSH, 1997). De huidige richtlijn houdt voor wat betreft fysieke belasting rekening met de geleverde spierkracht (het tillen en verplaatsen van lasten) en met ongunstige

lichaamshoudingen. Verder wordt tempodwang genoemd, onder andere als psychosociale belasting. Fysieke belasting door repeterende handelingen wordt niet in de beleidsregel genoemd. Echter kan deze factor niet buiten beschouwing worden gelaten aangezien de verrichte arbeid geen gezondheidsgevaar mag opleveren Door Waters & Wilkins (2004) wordt aangegeven dat er geen data zijn over de invloed van overbelasting door repeterende bewegingen op de ontwikkeling van kinderen. Echter, zoals boven gesteld, het is niet aannemelijk dat deze factor niet als risico voor kinderen zou gelden.

De mate waarin elke factor als risico zou gaan gelden is moeilijk aan te geven. Indien uitsluitend rekening gehouden wordt met een schaaleffect, dan zou een limiet van 40% van die van een volwassene gelden. Dit is op basis van de in paragraaf 4.1 weergegeven spreiding in spierkracht, rekening houdend met de relatief zwakste jongeren. Factoren gerelateerd aan het uithoudingsvermogen lijken boven deze limietwaarde te blijven. Nogmaals, dit is het meest optimistische scenario wat betreft de toelaatbare belasting. De waarde van 40% houdt geen rekening met een eventuele lichamelijke disbalans bij kinderen in de groeifase, zwakker groeiweefsel of de relatieve onervarenheid. Gezien de onzekerheid zou het in acht nemen van een voldoende marge voor de hand liggen. Op geen enkele wijze is echter bekend wat de langere termijn gevolgen zijn van de werkbelasting, welke limiet dan ook gehanteerd wordt.

Indien bovenstaande schaling wordt toegepast op normen zoals die momenteel voor volwassenen worden gehanteerd (bijvoorbeeld: Peereboom and Huysmans, 2002), dan levert dit de volgende belastingsgrenzen voor kinderen van 13-15 jaar:

- Voor tillen en dragen geldt dat voor volwassenen de NIOSH-formule wordt toegepast. Dit betekent dat het maximaal te tillen gewicht afhangt van de werksituatie (frequentie, hoogte, afstand, etc.), maar nooit de waarde van 23 kg mag overschrijden. Deze 23 kg geldt in de meest optimale tilsituatie. Bij schaling van deze 23 kg naar de 40% limietwaarde, dan komt dit ongeveer overeen met de in de beleidsregel gestelde limiet van 10 kg. Echter, in die beleidsregel wordt geen rekening gehouden met ongunstiger tilsituaties (bijvoorbeeld: hoger, of lager aan de grond, of frequent tillen) en ook niet met het groeiweefsel van de rug. Geconcludeerd mag dus worden dat de in de Beleidsregel gestelde grens van 10 kg als een harde bovengrens gehanteerd moet worden.
- Voor duwen en trekken wordt voor volwassenen een grenswaarde van 300 N gehanteerd (voor incidenteel duwen of trekken mag de waarde tot 500 N stijgen). De in de Beleidsregel gestelde maximale waarde voor kinderen van 13-15 jaar is met 20 kg (dit is ongeveer 200 N) gelijk aan schaling van het incidentele maximum voor volwassenen met 40%, maar blijft ruim boven schaling van de normaal gehanteerde grenswaarde. Wederom geldt dat ook nu geen rekening gehouden wordt met de relatief minder belastbare botstructuren. Ook voor duwen en trekken mag geconcludeerd worden dat de in de Beleidsregel gestelde grenswaarde van 20 kg als een harde bovengrens moet gelden.
- Ongunstige statische werkhoudingen worden voor volwassenen zowel op de mate van belasting van de houding als op de tijdsduur beoordeeld. Voor de romp bijvoorbeeld

geldt dat vanaf een licht gebogen houding ($>20^\circ$ voorover op opzij) deze nooit langer dan 3 minuten aaneen mag worden volgehouden. Bij een verder voorover gebogen houding geldt steeds een kortere limiet. Voor armen en benen wordt een zelfde limiet gehanteerd, terwijl het hoofd (de nek) maximaal $4\frac{1}{2}$ minuut aaneengesloten gebogen of gedraaid mag worden gehouden. Voor kinderen van 13-15 jaar wordt in de Beleidsregel een maximale duur van 8 minuten voor ongunstige statische werkhoudingen genoemd. Ongunstige werkhoudingen doen een beroep op de spierkracht en op het anaërobie uithoudingsvermogen, evenals op de belastbaarheid van het skeletstelsel. Op al deze eigenschappen wordt de belastbaarheid van kinderen ten opzichte van volwassenen lager beoordeeld in de literatuur. Het betekent dat de in de Beleidsregel genoemde grenswaarde van 8 minuten als te hoog moet worden beschouwd.

- De Beleidsregel verbiedt kinderen van 13-15 jaar langdurig op de knieën te werken. Voor volwassenen is langdurig werken op de knieën een duidelijke risicofactor voor chronische pijnklachten (Nahit *et al.*, 2001; McBeth *et al.*, 2003; Dembe *et al.*, 2004) en gewrichtsaandoeningen (Kirkeskov Jensen & Eenberg, 1996; Coggon *et al.*, 2000; Manninen *et al.*, 2002; McMillan & Nichols, 2005) van de knie. Hoewel de precieze oorzaak niet bekend is wordt verondersteld dat de sterk verhoogde druk op het kraakbeen van het kniegewricht tijdens het knielen de bloedsomloop ervan verhindert en/of microtrauma veroorzaakt (Kirkeskov Jensen & Eenberg, 1996). De hierboven gerefereerde onderzoeken zijn alle gedaan in groepen, waarbij de betrokkenen normaal beroepsmatig belast zijn. Veel jongeren zullen echter een aanzienlijk kortere belastingduur kennen. Echter, over het tijdsaspect tussen belasting van de knie en schadeverschijnselen is niets bekend. Tevens wordt wederom herinnerd aan de verminderde belastbaarheid, in dit geval van het kniegewricht, van de jongeren. Beide punten veroorzaken dat er geen alternatief kan worden gegeven voor hetgeen in de Beleidsregel is aangegeven voor geknield werk, welke de gezondheid van de jongeren garandeert.
- De Beleidsregel geeft geen beperking voor repeterende werkzaamheden door kinderen van 13-15 jaar, behalve op basis van stukloon en indien het een gedwongen werktempo betreft. Voor volwassenen in de beroepsmatige omgeving zijn er voor het beoordelen van repeterende taken richtlijnen opgesteld door het Centrum voor Beroepsziekten: zie Sluiter *et al.* (2001). In zeer grove benadering kan worden gesteld dat repeterende bewegingen gedurende meer dan vier uur per werkdag moeten worden voorkomen. In versterkte mate geldt dit indien repeterende werkzaamheden tevens ongunstige werkhoudingen en/of krachtgebruik vragen. In verschillende beroepsgroepen is een relatie gevonden tussen een langere duur van repeterende werktaken en het vóórkomen van klachten (zie bijvoorbeeld: David & Buckle, 1997; Hess, 1997; Finsen *et al.*, 1998). In hoeverre deze data, verzameld in beroepsgroepen, ook gelden voor incidenteel en doorgaans veel korter werkende kinderen is onbekend. De hiermee samenhangende vraag op welke tijdstermijn (dagen, weken, maanden of jaren) schadeverschijnselen kunnen worden waargenomen nadat repeterende werkzaamheden zijn gestart kan niet worden beantwoord. Om deze reden kan dan ook nu niet worden aangegeven of het ontbreken van een limiet in de Beleidsregel voor repeterende taken voor kinderen van 13-15 jaar een omissie is.

4.3 Praktijknelpunten

Knelpunten in de praktijk met de regelgeving bij de inzet van kinderen van 13 tot 15 jaar zijn geïnventariseerd in vier workshops met ondernemers uit vijf agrarische takken. Specifieke naar voren gebrachte knelpunten rond de fysieke belasting zijn per tak in onderstaande tabel 4.1 opgesomd. Nadrukkelijk wordt vermeld dat hier de meningen, standpunten en geluiden van de ondernemers zijn weergegeven. De volgende algemene punten zijn door de ondernemers tijdens de workshops genoemd:

- Een belangrijke problematiek in de vollegrondsgroenteteelt en boomkwekerij concentreert zich op de fysieke belasting vanwege repeterende bewegingen, bukken en geknield werken. De ondernemers benadrukken dat het werk door kinderen van 13-15 jaar meestal in deeltijd en gedurende een korte periode per jaar wordt uitgevoerd. De normen zijn volgens de ondernemers gebaseerd op een 40-urige werkweek. Deze zouden in hun ogen soepeler kunnen worden gehanteerd. Ook de jongeren zelf geven aan, volgens de ondernemers, het werk niet als belastend te ervaren.
- Belangrijk in de champignonteelt is de problematiek rond de fysieke belasting vanwege repeterende bewegingen, reiken en bukken. Door de ondernemers is aangegeven dat er in de sector erg veel is gedaan om de werkhoudingen tijdens het plukken van champignons te verbeteren, waaronder markering in het midden van het bed om te ver reiken te voorkomen en toepassing van hydraulische lorries om de optimale werkhoogte in te stellen. Ook wordt door de ondernemers aangegeven dat het tijdsaspect belangrijk is: 40 uur per week plukken is teveel.

Tabel 4.1. *Overzicht van takspecifieke knelpunten in het werk met de geldende regelgeving of arbeidsomstandigheden rond fysieke belasting, onderverdeeld naar vijf agrarische takken. De vetgedrukte nummers in de laatste kolom geven de specifieke knelpunten met betrekking tot de fysieke belasting weer.*

Nummer	Taak, werkmethode	Knelpunt regelgeving /arbo
Vollegrondsgroente		
1	Machinaal planten Plantjes, al dan niet in potjes, in een plantmachine plaatsen.	1. Werken op een voortgedreven machine 2. in gedwongen tempo en 3. in een zittende, gebogen werkhouding.
2	Oogsten op een band (fruit, asperges) Fruit e.d. na het plukken op een oogstband leggen	1. Werken aan en met een lopende band. 2. Het is repeterend werk.
3	Handmatig planten van prei Planten vanuit kistjes op het veld in plantgaten plaatsen. Gebogen of geknielde werkhouding.	1. Knelpunt is de geknielde werkhouding op het veld. 2. Het plantmateriaal kan chemisch behandeld zijn binnen een periode van 14 dagen(herbetreding). 3. De werktijden strijden hoog-zomer met de

Nummer	Taak, werkmethode	Knelpunt regelgeving /arbo
		arbeidstijdenwet.
4	Aardbeien plukken op grond Oogsten in kisten of bakjes van aardbeien aan de grond (zowel buiten als in kassen).	Zie "Handmatig planten van prei" hierboven.
5	Inpakken (aan band of aan machine) Inpakken van producten in doosjes, trays etc. Staand aan lopende band. Repeterende handelingen.	1. Werk aan een lopende band 2. Tempodwang 3. Repeterend werk
6	Stekken (aardbei, framboos) Stekken met mes of snoeischaar knippen of afsnijden. Stekken aan tafel in potjes steken.	1. Bij lage planten vraagt het steksnijden een langer durende gebukte werkhouding. 2. Het stekken zelf gebeurt aan tafels en kent geen knelpunten, zolang het gewas niet chemisch is voorbehandeld.
7	Handmatig oogsten in krat Product, dat laag bij de grond groeit, plukken c.q. snijden.	Zie "Handmatig planten van prei".
Boomkwekerij (vaste planten)		
8	Stekken knippen De jongere knipt de stekken van de planten af met een snoeischaar. 1. Afhankelijk van de plant moet hierbij gebukt worden. 2. De stekken worden verzameld in zakken die met een elektrisch karretje afgevoerd worden.	1. Afhankelijk van plant gebukte houding. 2. Kan werken in een omgeving waar heftrucks rijden.
9	Stek steken Stekken in potjes steken, die op tafelhoogte staan. Hierbij wordt gezeten of gestaan. Door jongeren meestal gedurende korte tijd, soms enkele dagen achter elkaar.	1. Repeterend werk. 2. Stekpoeder wordt beschouwd als een gewasbeschermingsmiddel. Dit werk heeft een 14 dagen beperking. Er is sprake van een herbetredingsprobleem.
10	Planten Is machinaal werk, aan een getrokken machine in gebogen werkhouding.	1. Werken op een mobiel arbeidsmiddel 2. Langdurig gebogen werkhouding Wordt niet geschikt geacht voor kinderen 13-15 jaar.
11	Stok steken Na oppotten aan een smalle transportband in elke pot een stok steken. Bij het werk in het volle veld in elke pot een stok steken.	1. Alleen bij planten op de grond: veelvuldig bukken 2. Het is werk aan een lopende band (niet: volle veld). 3. Er is sprake van tempodwang (n.b.: volveld: geen tempodwang)
12	Opbinden Met behulp van een bindtang planten aan stok vastbinden. Afhankelijk van de grootte van de plant moet hierbij gebukt worden.	1. fysieke belasting: alleen bij planten op de grond veelvuldig bukken 2. Herbetreding.

Nummer	Taak, werkmethode	Knelpunt regelgeving /arbo
13	<p>Handmatig wieden</p> <p>Het handmatig verwijderen van onkruid bij de planten, die in de containers staan. Soms gebukt werk, soms zittend. Soms liggend op wiedebed of op plateau onder een portaal, dat over gewas rijdt.</p>	<p>1. Fysieke belasting: soms gebukte werkhouding.</p> <p>2. Herbetreding: Gezien de frequentie van spuiten tegen schimmels en insecten (soms meer dan één keer per week) conflicteert dit met de 14-dagen regel.</p> <p>3. Werk op een aangedreven machine of op een getrokken arbeidsmiddel</p>
Glastuinbouw		
14	<p>Planten op steenwol</p> <p>Bakken met planten worden in het hoofdpad op veilingkarren aangevoerd. Dit kan op momenten dat de jongeren niet in de kas aanwezig zijn, maar kan ook door middel van langzaam rijdend en volledig beveiligd transport. De bakken worden in de paden gedragen en de planten in de steenwol matten geplaatst. Het is een werkzaamheid van één of enkele dagen</p>	<p>1. Het werk gebeurt in een ruimte waar ook mobiele arbeidsmiddelen rijden.</p> <p>2. Het is werk waarbij herhaald gebukt wordt.</p>
15	<p>Oogsten van paprika, komkommer, tomaat</p> <p>Vruchtgroenten worden met een mesje of schaar van de plant gesneden of geknipt en in een oogstkar of container gelegd. Kar wordt met de hand voortgeduwd.</p>	<p>1. Er kan betreding van het gewas binnen de 14 dagen termijn voor herbetreding plaatsvinden.</p> <p>2. De totale massa van de kar die moet worden geduwd kan oplopen tot 250-300 kg.</p>
16	<p>Sorteren en inpakken van vruchtgroenten</p> <p>Aan een sorteermachine wordt de sortering in een doos gepakt die vervolgens op een pallet wordt geplaatst.</p> <p>(algemeen oordeel: i.v.m. de kwaliteitsbeoordeling is dit werk niet geschikt voor kinderen 13-15 jaar)</p>	<p>1. Het is werk aan een machine.</p> <p>2. De jongere kan niet op ieder moment even weg van de werkplek omdat er een regelmatige aanvoer moet zijn.</p> <p>3. Er is sprake van tempodwang, behalve bij toepassing van een draaischijf. In dat geval is tempodwang minder.</p> <p>4. Repeterend werk</p>
17	<p>Inhangen</p> <p>Roos in de haken van een ronddraaiende bosmachine hangen.</p>	<p>1. Het is werk aan een machine.</p> <p>2. Er kan betreding van het gewas binnen de 14 dagen termijn voor herbetreding plaatsvinden.</p> <p>3. Er wordt soms handschoenen gedragen i.g.v. doornige gewassen.</p> <p>4. Repeterend werk.</p>
18	<p>Blad breken</p> <p>De onderste bladeren van de plantenstengels worden afgesneden en in het pad gelegd. Het</p>	<p>1. Werk vindt plaats in een omgeving waar ook met (langzaam rijdende) transportmiddelen wordt gewerkt.</p>

Nummer	Taak, werkmethode	Knelpunt regelgeving /arbo
	werk gebeurt lopend door het gewas.	<p>2. Er kan betreding van het gewas binnen de 14-dagen termijn voor herbetreding plaatsvinden.</p> <p>3. Er wordt gewerkt met een mesje.</p> <p>4. Handschoenen worden weliswaar meestal gedragen, maar zijn niet noodzakelijk.</p> <p>5. Repeterend werk.</p>
19	<p>Stek steken</p> <p>Plantenstekjes worden in kleine potjes met aarde gestoken ter beworteling. Bij sommige gewassen worden de stekjes eerst in bewortelingspoeder gestoken.</p>	<p>1. Het bewortelingspoeder vormt een probleem i.v.m. de wetgeving rond chemische middelen.</p> <p>2. Er is meestal geen sprake van stukloon of tempodwang.</p> <p>3. Repeterend werk</p>
20	<p>Stokken steken</p> <p>Bij teelt op de vloer: zittend op een karretje worden drie stokken rond een potplant gestoken.</p> <p>Bij teelt op tafels: idem, maar dan staand of lopend.</p> <p>Bij teelt op transportcontainers: staand aan een langzaam lopende band.</p>	<p>1. Er kan betreding van het gewas binnen de 14-dagen termijn voor herbetreding plaatsvinden.</p> <p>2. Herhalend werk</p> <p>3. Werk aan een machine (transportcontainers).</p>
21	<p>Inhoeken van potplanten</p> <p>Planten van loopband pakken, van hoes voorzien en in tray plaatsen. Volle trays worden in veilingkar gezet.</p>	<p>1. Er kan betreding van het gewas binnen de 14-dagen termijn voor herbetreding plaatsvinden.</p> <p>2. Herhalend werk.</p> <p>3. Voor de jongeren moet het uitsluitend om de lichtere planten gaan.</p>
22	<p>Potplanten in tray plaatsen</p> <p>Zie voorgaande.</p>	<p>1. Er kan contact optreden met gewas dat binnen de 14-dagen termijn voor behandeld is.</p> <p>2. Herhalend werk.</p> <p>3. Voor de jongeren moet het uitsluitend om de lichtere planten gaan (kleine potmaat).</p>
Bloembollenteelt		
23	<p>Pellen van bollen aan band</p> <p>Jongeren worden niet aan het einde van de band geplaatst, waardoor geen tempodwang bestaat. Toezicht wordt gehouden door de schuurbaas. Jongeren kunnen afwisselend staan of zitten.</p>	<p>1. Het werk gebeurt in de hal waar ook heftrucks rijden voor de aan- en afvoer van kisten.</p> <p>2. Het is werk aan een lopende band.</p> <p>3. De jongeren kunnen niet op ieder moment even weg van de werkplek, omdat dan de werklust voor de overgebleven ploeg te groot</p>

Nummer	Taak, werkmethode	Knelpunt regelgeving /arbo
		wordt (tempo van de band is afgestemd op de werkploeg). 4. Herhalend werk.
24	Onkruid wieden Door jongeren wordt door het veld gelopen en met de hand (bukken) of met schoffel onkruid verwijderd. Ook neemt het gebruik van een wiedbed (liggend achter een trekker) toe.	1. Wieden met de hand vormt geen knelpunt wat betreft de fysiek belasting. 2. Mogelijk speelt betreding van het gewas binnen de 14-dagen termijn voor herbetreding (zie Nakoppen). 3. Algemeen wordt aangegeven dat het liggend wieden achter een trekker geen geschikt werk is voor de leeftijdsgroep 13-15 jaar (nabijheid machine, gedwongen tempo, werkhouding).
25	Planten bollen voor de broei In de schuur jongeren staan aan lopende band of rollenband, die tijdens het planten (recht op zetten) van de bollen in de kisten stil staat. De aanvoer van bollen gebeurt separaat, dus niet tijdens het planten.	1. Heftruck wordt gebruikt bij aanvoer van bollen, maar dat is separaat, dus niet tijdens planten. 2. Lopende band of rollenband. Deze staat stil tijdens het planten, dus geen tempodwang. 3. Herhalend werk
26	Tulpen op oogstband leggen (waterbroei) Tulpen worden aangevoerd en in rustig tempo op een langzaam lopende band gelegd.	1. Het is werk aan een lopende band. 2. De jongere kan niet op ieder moment even weg van de werkplek omdat er een regelmatige aanvoer moet zijn. 3. Herhalend werk.
27	Plukken Jongere plukt (trekt eigenlijk) de bloem + bol uit de broeibak, die op tafelhoogte staat en legt de plant in een container. 2. In bakken op de grond in schuur of in volle grond: jongeren moeten tijdens plukken bukken.	1. Lichte arbeid, geen probleem. 2. Bukkend werken is in strijd met de regelgeving. 3. Herhalend werk.
28	Bossen Het opbossen van de planten gebeurt aan de lopende band. De jongere zou aan het begin van de lijn kunnen staan. Dan is er geen tempodwang.	1. Het is werk aan een lopende band. 2. Herhalend werk.
Champignons		
29	Uitdunnen van champignons Staan op de grond of op de lorrie wordt langs de bedden gelopen of gereden en worden over elkaar groeiende champignons weggehaald en in een bak gelegd.	1. Voor de hogere bedden is dit werken op hoogte. Een hydraulische lorrie heeft een beveiligingshek rondom. Voor een lorrie zonder hek rondom is de maximale hoogte 1.20 m. 2. Het werk is repeterend.

Nummer	Taak, werkmethode	Knelpunt regelgeving /arbo
		3. Bij een aangedreven lorrie is sprake van een mobiel aangedreven arbeidsmiddel.
30	<p>Plukken, sorteren en afwegen van champignons</p> <p>Staan of zittend op de grond of op de lorrie wordt langs de bedden gelopen of gereden en worden de champignons geplukt, voetjes afgesneden met een mesje en gesorteerd in bakjes gelegd. Volle kratten worden gestapeld en aan het eind van de bedden van de lorrie getild.</p>	<p>1. Voor de hogere bedden is dit werken op hoogte. Een hydraulische lorrie heeft een beveiligingshek rondom. Voor een lorrie zonder hek rondom is de maximale hoogte 1.20 m.</p> <p>2. Het werk is repeterend, en vraagt veelvuldig reiken, bukken.</p> <p>3. Bij een aangedreven lorrie is sprake van een mobiel aangedreven arbeidsmiddel.</p>
31	<p>Inpakken van gesealde bakjes</p> <p>Na de verpakkingsmachine worden de gesealde bakjes vanaf een rollerbaan gepakt en in kisten gezet. Indien de rollerbaan vol loopt slaat de machine af. Aan de invoerzijde van de machine zit een volwassene.</p>	<p>1. Het is werk aan een lopende band.</p> <p>2. Er is sprake van tempodwang.</p> <p>3. De jongere kan niet op ieder moment even weg van de werkplek.</p> <p>4. Herhalend werk.</p>

4.4 Oplossingen en oplossingsrichtingen

Het overzicht in tabel 4.1 geeft voor de vijf agrarische takken de volgende belangrijkste punten op het terrein van de fysieke belasting in relatie tot arbeid door kinderen van 13-15 jaar:

- zich herhalend (repeterend) handwerk (bijvoorbeeld, oogsten, sorteren, plukken),
- werk aan de grond of in stellingen waarbij vaak of lang moet worden gebogen, en
- werk aan de grond waarbij op de knieën gewerkt wordt.

Het repeterende handwerk is meestal licht van aard en kan volgens de huidige Beleidsregel niet worden aangemerkt als knelpunt, tenzij verbonden aan stukloon en gedwongen werktempo. In het licht van de onder paragraaf 4.2 gegeven informatie kan tevens niet worden aangegeven of de diverse lichte, repeterende werkzaamheden op enigerlei wijze beperkt of aangemoedigd zouden moeten worden, dit met de argumentatie dat geen indicaties gevonden zijn dat tijdens de relatief korte periode die kinderen werken schade kan ontstaan als gevolg van de repeterende arbeid. Ondernemers geven wel aan dat oplossingen die voor de beroepsbevolking gelden, als het beperken van de dagelijkse duur van repeterende handelingen, óók voor de kinderen gelden. Zoals aangegeven is nader onderzoek gewenst. In meerdere workshops is een maximale dagelijkse duur van vier uur genoemd, in ieder geval voor de jongste groepen. Als argumentatie werd hiervoor tevens het kunnen motiveren van de jongeren genoemd. Verder verdient het aanbeveling dat repeterende handelingen uitsluitend als licht werk worden uitgevoerd, en dus niet gecombineerd moeten worden uitgevoerd met kracht zetten of ongunstige lichaamshoudingen. Immers voor volwassenen in beroepsuitoefening neemt de kans op klachten bij deze combinaties sterk toe. Planten op een plantmachine (vollegrondsgroente, boomkwekerij), onkruid wieden op

een getrokken wiedebed (zittend of liggend; vollegrondsgroente, bloembollenteelt) en oogsten van champignons worden om deze reden niet geschikt geacht voor deze leeftijdsgroep.

Werken aan de grond vraagt veelal een voorovergebogen werkhouding, korter of langer durend, waarbij bij sommige werkzaamheden op het land op de knieën gewerkt wordt. Voor de geknieelde werkzaamheden zijn tijdens de workshops geen goede alternatieven naar boven gekomen. Ook de literatuur biedt onvoldoende houvast voor oplossingsrichtingen. Wel is aangegeven dat het geknieelde werk (veelal: handmatige oogst) kan worden gecombineerd met het wegbrengen van het kistje geoogst product, zodat van enige afwisseling sprake is. Als andere oplossingen voor gebukt werk werden genoemd dit werk op tafelhoogte brengen (opbinden van klimplanten), de werkzaamheden laten afwisselen met minder belastende werkzaamheden en de tijdsduur van het werk beperken (stekken, handmatig wieden, oogsten en plukken, of planten).

Vanuit de workshops is geopperd dat mogelijk ook wetgeving in andere landen aanknopingspunten voor oplossingen kan bevatten. De EU-richtlijn 94/33/EG ter bescherming van jongeren op het werk (zie bijlage G) beschrijft, alleen op zeer globaal niveau, dat

- jongeren beschermd dienen te worden tegen specifieke risico's op het gebied van veiligheid, gezondheid en ontwikkeling, en
- dat EU-lidstaten werk dienen te verbieden dat jongeren, objectief gezien, lichamelijk of geestelijk niet aankunnen.

Op dit globale niveau wordt geen onderscheid gemaakt naar leeftijden; bovenstaande geldt voor alle jongeren onder de 18 jaar. Ook de informatie gevonden voor meerdere EU-landen over de omzetting van het algemene beleid naar specifiek landsbeleid (zie European Network, 2005) levert voor fysieke belasting maar beperkte detaillering op: een ongunstige lichaamshouding moet worden voorkómen, en Duitsland hanteert een maximaal te hanteren gewicht van 7.5 kg indien dit gewicht regelmatig gehanteerd wordt, waarbij voor een incidenteel te hanteren gewicht een maximum geldt van 10 kg. In aanvulling hierop kan nog genoemd worden het ILO-verdrag 138 "Minimum Age Convention 1973", welke voor ontwikkelde landen een minimumleeftijd van 15 jaar stelt om te mogen werken en voor personen van 13-15 jaar wordt gesteld dat deze uitsluitend licht werk mogen verrichten waarbij er geen kans is op schade van gezondheid of ontwikkeling, dan wel dat de schoolgang wordt verhinderd. Ook het Europees Sociaal Handvest stelt dat de minimumleeftijd voor werkende kinderen 15 jaar moet zijn.

4.5 Samenvatting en conclusies fysieke belasting

Limietwaarden voor fysieke belasting waaraan kinderen van 13-15 jaar gevaarloos zouden kunnen worden blootgesteld zijn slecht onderbouwd. Er zijn geen onderzoeken bekend waarin de langere termijn gevolgen van bepaalde grenzen van fysieke blootstelling zijn geëvalueerd. Binnen de EU worden op Unie-niveau geen harde grenzen genoemd voor fysieke belasting. Ook de landelijke wetgevingen zijn op dit punt niet erg in detail uitgewerkt. De jongere zelf wordt veelal als referentiepunt gebruikt.

In dat laatste geval gaat de vertaling van biologische en fysiologische lichaamsverschijnselen naar kalenderleeftijd met name bij de kinderen van 13-15 jaar gepaard met een enorme spreiding, vanwege de grote verschillen in groeifase. Om deze reden is het begrijpelijk dat wetgeving rekening houdt met de relatief laat met de ontwikkeling startende jongeren.

De huidige Nederlandse grenswaarden voor fysieke belasting van kinderen van 13-15 jaar, zoals gehanteerd in de Beleidsregel, lijken, indien rekening gehouden wordt met de lagere spierkracht en het vorige punt, op het eerste gezicht geen overdreven hoog beschermingsniveau te ambiëren ten opzichte van het beschermingsniveau voor volwassenen. Voor deze groep jongeren ontbreekt een normstelling voor repeterend werk. Doorgaans worden jongeren hieraan maar gedurende een korte periode achter elkaar blootgesteld. Er zijn geen gegevens bekend of een periode van enkele weken repeterend werk al dan niet kan leiden tot schade van het bewegingsapparaat. Er wordt in deze rapportage dan ook geen uitspraak gedaan over het niet of wel aanpassen van de wetgeving op dit terrein. Wel kan worden aanbevolen, in lijn met aanbevelingen voor volwassenen, de tijdsduur per dag van repeterende werkzaamheden te beperken en dat de combinatie van repeterend werk met andersoortige belastingen (als kracht of houding) moet worden vermeden, omdat op die wijze de belasting meer dan evenredig verzwaard wordt.

Ondernemers tijdens de workshops ervaren vooral problemen met de wetgeving in relatie tot ongunstige lichaamshoudingen, met name bij het geknield werk op het land en bij diverse werkzaamheden waarbij gebukt moet worden vanwege het werk aan de grond. Vanuit het Ministerie van SZW wordt gesteld dat knielend werk een grote belasting betekent, óók voor volwassenen. Voor de werkzaamheden die het betreffen is er voor slechts een enkele oplossing naar voren gekomen: het werk op hoogte (op tafels) brengen. Het aanbieden van afwisseling met anders belastende werkzaamheden en het beperken van de tijd van de werkzaamheden zijn maatregelen die de fysieke belasting door de ongunstige werkhouding verminderen. Echter, onvoldoende bekend is of hiermee een voldoende beschermingsniveau wordt gewaarborgd.

Als algemene aanbeveling mag worden genoemd dat meer kennis ontwikkeld zou moeten worden over de gezondheidsgevolgen van relatief korte belastingtijden (een deel van de dagduur alsmede enkele weken per jaar aaneen) van ongunstige werkhoudingen (knielend werk) en belastende werkzaamheden (repeterend werk). De tijdsduur aspecten van ongunstige werkhoudingen en repeterende handelingen zouden beter moeten worden uitgezocht.

5 Gewasbescherming

5.1 Regelgeving en essenties gewasbescherming kinderen 13-15 jaar

Kinderen van 13, 14 en 15 jaar mogen volgens de Beleidsregel “Niet-industriële hulparbeid van lichte aard” (zie bijlage D) niet in contact komen met gevaarlijke stoffen (beleidsregel 2 lid 5). In de toelichting van de Beleidsregel wordt dit uitgewerkt (zie onderstaand kader).

5. Onder werkzaamheden die schadelijk zijn voor de gezondheid, als bedoeld in het tweede lid, onderdeel c, wordt in ieder geval verstaan die werkzaamheden waarbij:

a. de mogelijkheid bestaat dat het kind in contact komt met gevaarlijke stoffen

Toelichting:

Bij het vijfde lid van beleidsregel 2 moet onder meer gedacht worden aan het uitvoeren van werkzaamheden – planten, gewasverzorging, oogsten, het pellen van bollen en dergelijke – in of met gewassen of plantgoed waarin tot voor *2 weken* voor de betreffende werkzaamheden bestrijdingsmiddelen zijn toegepast. Uit onderzoek blijkt dat, gezien de gemeten niveaus van huidblootstelling, gesteld kan worden dat tijdens gewaswerkzaamheden na de toepassing van bestrijdingsmiddelen gezondheidseffecten kunnen optreden, vooral na de toepassing van *relatief toxische middelen met goed penetrerende eigenschappen in relatief hoge dosering*. Ten aanzien van het bollen pellen betekent het vorenstaande dat alleen toegestaan is het niet machinegebonden pellen van bloembollen waarbij deze bestrijdingsmiddelen niet worden gebruikt. In de praktijk gaat het dan vrijwel uitsluitend over tulpenbollen. Hetzelfde geldt als 15-jarigen plantwerkzaamheden uitvoeren wanneer gebruik wordt gemaakt van bewortelingspoeders. In dat verband zij gewezen op de artikelen 3 t/m 5 van het Bestrijdingsmiddelenbesluit waarin is aangegeven welke leeftijd een persoon moet hebben om bestrijdingsmiddelen te mogen toepassen, ongeacht of die persoon een licentie heeft of niet. Op grond van dat besluit mag een persoon jonger dan 16 jaar geen bestrijdingsmiddelen toepassen. Er is ook sprake van een risicodragende omgeving wanneer er onvoldoende tijd verstrijkt tussen toepassen van een middel en het na de toepassing uitvoeren van gewaswerkzaamheden waardoor de gewaswerker wordt blootgesteld aan residuen, waarbij gezondheidsrisico's niet kunnen worden uitgesloten. In een dergelijke omgeving mogen kinderen niet werken.

Voor gewasbeschermingsmiddelen betekent dit dat deze kinderen niet mogen werken met of in gewassen die tot voor twee weken zijn behandeld met gewasbeschermingsmiddelen. Als reden hiervoor wordt opgegeven dat uit onderzoek blijkt dat te hoge blootstelling aan gewasbeschermingsmiddelen waarschijnlijk is in de periode tijdens gewaswerkzaamheden na de toepassing van gewasbeschermingsmiddelen. Hierdoor kunnen gezondheidseffecten optreden, vooral na toepassing van relatief toxische middelen met goed penetrerende eigenschappen in relatief hoge dosering. In de toelichting wordt ook aangegeven dat dit betekent dat 15-jarigen geen werkzaamheden mogen uitvoeren wanneer gebruik is gemaakt van bewortelingspoeders.

Gedachte achter de “norm” van twee weken is onderzoek uitgevoerd door TNO, waarbij verschillende gewasbeschermingsmiddelen zijn getest (zie ook bijlage H als verantwoording). Deze middelen bleken gemiddeld een halfwaardetijd te kennen van ruim 4 dagen. Na 14 dagen is dan nog ongeveer 10 % van de originele hoeveelheid van het middel op het gewas aanwezig. Op die manier wordt een veiligheidsmarge voor jongeren gecreëerd van een factor 10, ten opzichte van (onbeschermde) volwassenen die meteen na toepassing van de middelen het gewas zouden betreden. Bij gebrek aan betere gegevens is dit toentertijd als “veilige” blootstelling bij gewaswerkzaamheden (re-entry) door volwassenen in de beleidsvoering door SZW opgenomen. Deze interpretatie van het onderzoek van TNO is door het Ministerie van SZW zelfstandig uitgevoerd en werd tijdens de expertmeeting van 9 juni door de vertegenwoordiger van TNO niet op voorhand ondersteund (zie bijlage H).

Het *toepassen* van bestrijdingsmiddelen door kinderen onder 16 jaar wordt verboden in het Bestrijdingsmiddelenbesluit. In dit besluit is ook geregeld dat jongeren onder 18 jaar geen chemische middelen mogen vervoeren of leveren die zijn voorzien van een doodshoofd of Andreaskruis. Zij mogen deze middelen en middelen met een afbeelding van inwerkend zuur ook niet gebruiken of toepassen.

De Nederlandse regelgeving is gebaseerd op Europese regelgeving. In de Europese richtlijn betreffende de “bescherming van jongeren op het werk” (Richtlijn 94/33/EG; zie bijlage G). Hierin wordt kinderarbeid verboden, en arbeid door jeugdigen strikt gereguleerd.

In het kader van het huidige project is op 9 juni 2005 een expertmeeting georganiseerd (zie bijlage H) over de 14 dagen termijn voor kinderen onder 16 jaar gehanteerd na toepassing van gewasbeschermingsmiddelen, met daarbij deskundigen op het terrein van gewasbeschermingsmiddelen in relatie tot toxicologie en blootstelling: van TNO Kwaliteit van Leven (dr. J. van Hemmen) en het College Toelating Bestrijdingsmiddelen (dr. H. Falke). De belangrijkste conclusie van de deskundigen was dat er, toxicologisch gezien, geen reden is om 15-jarigen en volwassenen verschillend te benaderen. Voor 13- en 14-jarigen bestaat hierover nog geen duidelijkheid. Geconcludeerd werd wel dat de belangrijkste afwijkingen bij kinderen ten opzichte van volwassenen worden veroorzaakt door een lager lichaamsgewicht en afwijkend gedrag. Tijdens de expertmeeting is daarom voorgesteld om voor het lichaamsgewicht een correctiefactor 2 toe te passen. Voor het gedrag achtte men zich niet voldoende deskundig en is voorgesteld dit door andere deskundigen te laten inschatten. Op basis van blootstellingmodellen, waarbij het grootste deel van de blootstelling via de handen plaatsvindt, wordt geschat dat een veiligheidsfactor voor gedrag tussen 1 (d.w.z. geen invloed) en 3 zal liggen. Overigens verdient het aanbeveling alle hiervoor genoemde aspecten, leeftijdgerelateerde toxicologische effecten en invloed van gedragsverschillen tussen kinderen en volwassenen in een uitgebreidere studie in meer detail en zo mogelijk gekwantificeerd te onderzoeken.

5.2 Alternatieven in interpretatie onder handhaving beschermingsniveau

De huidige regelgeving biedt nauwelijks ruimte voor alternatieven. Bestrijdingsmiddelen zijn in de wet goed gedefinieerd en ook kan geen onduidelijkheid bestaan over de lengte van 14 dagen. Toch is er een alternatieve werkwijze denkbaar.

Voordat gewasbeschermingsmiddelen worden toegelaten op de Nederlandse markt, worden deze beoordeeld door de Commissie Toelating Bestrijdingsmiddelen (CTB). Bij deze beoordeling wordt o.a. gekeken naar de risico's voor gewaswerkers. Voor de beoordeling wordt een zogenaamde Acceptable Operator Exposure Level (AOEL) vastgesteld (voor de precieze beschrijving en de methodiek wordt verwezen naar de website van CTB (CTB, 2005)). Vervolgens wordt een schatting gemaakt van de blootstelling in de praktijk, op basis van rekenmodellen of praktijkmetingen. Met behulp van deze gegevens wordt de zogenaamde Risico-Index berekend (dit is: geschatte blootstelling gedeeld door AOEL). Met stoffen met een Risico-Index kleiner dan 1 kan in principe, onder normale omstandigheden, door volwassenen veilig gewerkt worden. Uitgaande van de eerder genoemde veiligheidsmarge voor jongeren van een factor 10, het huidige gehanteerde beschermingsniveau, zou dit betekenen dat kinderen onder 16 jaar kunnen werken indien gewasbeschermingsmiddelen zijn toegepast met een risico-index kleiner dan 0.1. Wel moet worden opgemerkt dat voor veel bestrijdingsmiddelen de Risico-Index nog ontbreekt. Vanuit het Ministerie van SZW wordt aangegeven dat een specifieke beoordeling van middelen voor kinderen ontbreekt aangezien de toelatingsbeoordeling door het CTB zich daar niet op richt. De werkgever moet dus, als hij kinderen wil laten werken in gewassen die met bestrijdingsmiddelen zijn behandeld, deze risico-index voor kinderen zelf, uiteraard het liefst op brancheniveau, opstellen.

Tijdens de expertbijeenkomst is door de deskundige van TNO aangegeven dat afbraaktijden van gewasbeschermingsmiddelen sterk kunnen variëren. De gemiddelde afbraaktijd is in enig onderzoek aan meerdere middelen 3 à 4 dagen gebleken, maar afbraaktijden van minder dan een dag of meer dan 60 dagen komen ook voor. Door gebruik te maken van een combinatie van de Risico Index bij herbetreding en de daadwerkelijke afbraaktijd, kan een middelspecifieke termijn, anders dan de 14 dagen, worden gehanteerd. Dit kan betekenen dat de termijn voor bepaalde middelen korter kan worden, maar ook dat die voor andere middelen aanzienlijk langer kan worden dan de huidige 14 dagen. Dit maakt de naleving en handhaving extra ingewikkeld.

5.3 Praktijknelpunten

Knelpunten in de praktijk met de regelgeving bij de inzet van kinderen van 13 tot 15 jaar zijn geïnventariseerd in vier workshops met ondernemers uit vijf agrarische takken. Specifieke naar voren gebrachte knelpunten rond herbetreding zijn per tak in onderstaande tabel 5.1 opgesomd. Nadrukkelijk wordt vermeld dat hier de meningen, standpunten en geluiden van de ondernemers zijn weergegeven. De volgende algemene punten zijn door de ondernemers tijdens de workshops genoemd:

- Herbetreding is een belangrijk probleem in de vollegrondsgroenteteelt, boomkwekerij, glastuinbouw en bloembollenteelt. De ondernemers geven aan dat binnen de huidige strakke regelgeving veel werkzaamheden in deze teelten onmogelijk worden voor kinderen van 13-15 jaar. Het gevolg zal zijn dat meer buitenlandse arbeidskrachten moeten worden ingezet, een ontwikkeling die door de ondernemers wordt betreurd. In de champignonenteelt speelt deze problematiek niet, tenzij een eerste vlucht erg snel is; dit laatste wordt beschouwd als uitzonderlijk.
- Met name de onderbouwing van slechts één regel (14-dagen) voor een breed scala van middelen wordt door de ondernemers als onbegrijpelijk ervaren. Als onderbouwd wordt dat een middel schadelijk kan zijn, dan kan dat geaccepteerd worden. Aangegeven wordt dat het in de hele agrarische sector niet te vermijden is dat je in aanraking komt met plantenmateriaal dat binnen de laatste 14 dagen behandeld is met een willekeurig middel. Bovendien wordt aangegeven dat wellicht een binnensituatie wat herbetredingstermijn kan verschillen van werkzaamheden in de open lucht.

Tabel 5.1. *Overzicht van taakspecifieke knelpunten in het werk met de geldende regelgeving of arbeidsomstandigheden rond herbetreding, onderverdeeld naar vijf agrarische takken. De vetgedrukte nummers in de laatste kolom geven de specifieke knelpunten met betrekking tot herbetreding weer.*

Nummer	Taak, werkmethode	Knelpunt regelgeving / arbo
Vollegrondsgroente		
1	Handmatig planten van prei Planten vanuit kistjes op het veld in plantgaten plaatsen. Gebogen of geknielde werkhouding.	1. Knelpunt is de geknielde werkhouding op het veld. 2. Het plantmateriaal kan chemisch behandeld zijn binnen een periode van 14 dagen(herbetreding). 3. De werktijden strijden hoog-zomer met de arbeidstijdenwet.
2	Aardbeien plukken op grond Oogsten in kisten of bakjes van aardbeien aan de grond (zowel buiten als in kassen).	Zie "Handmatig planten van prei" hierboven.
3	Stekken (aardbei, framboos) Stekken met mes of snoeischaar knippen of afsnijden. Stekken aan tafel in potjes steken.	1. Bij lage planten vraagt het steksnijden een langer durende gebukte werkhouding. 2. Het stekken zelf gebeurt aan tafels en kent geen knelpunten, zolang het gewas niet chemisch is voorbehandeld.
4	Handmatig wieden Lopend door gewas het onkruid verwijderen. Hierbij wordt wel gebukt, maar niet permanent.	1. Fysieke belasting: lopend en afwisselend bukkend en rechtop is geen knelpunt. 2. Herbertreding is knelpunt.
5	Handmatig oogsten in krat Product, dat laag bij de grond groeit, plukken c.q. snijden.	Zie "Handmatig planten van prei".
6	Kratten verdelen	Geen, tenzij gewas binnen periode van 14

Nummer	Taak, werkmethode	Knelpunt regelgeving / arbo
	Lege kratten t.b.v. de oogst worden over het land verdeeld.	dagen bespoten is.
Boomkwekerij (vaste planten)		
7	Stek steken Stekken in potjes steken, die op tafelhoogte staan. Hierbij wordt gezeten of gestaan. Door jongeren meestal gedurende korte tijd, soms enkele dagen achter elkaar.	1. Repeterend werk. 2. Stekpoeder valt onder het Bestrijdingsmiddelenbesluit en mag niet worden toegepast door kinderen onder 16 jaar.
8	Opbinden Met behulp van een bindtang planten aan stok vastbinden. Afhankelijk van de grootte van de plant moet hierbij gebukt worden.	1. Fysieke belasting: alleen bij planten op de grond veelvuldig bukken 2. Herbetreding.
9	Handmatig wieden Het handmatig verwijderen van onkruid bij de planten, die in de containers staan. Soms gebukt werk, soms zittend. Soms liggend op wiedbed of op plateau onder een portaal, dat over gewas rijdt.	1. Fysieke belasting: soms gebukte werkhouding. 2. Herbetreding: Gezien de frequentie van spuiten tegen schimmels en insecten (soms meer dan één keer per week) conflicteert dit met de 14-dagen regel. 3. Werk op een aangedreven machine of op een getrokken arbeidsmiddel
10	Knippen De plant met een huishoudschaar boven de stok afknippen, soms in combinatie met opbinden.	1. Herbetreding
11	Snoeien Gebeurt meestal vanwege pneumatisch werktuig door volwassenen. Ook vanwege vakkennis niet geschikt voor jongeren.	(1. Herbetreding)
12	Afleverklaar maken In containerteelt: bij plant eventuele gele bladeren verwijderen en etiketteren (stickeren). Staand aan werktafel c.q. rollenband.	1. Werk gebeurt in een omgeving waar soms de aan en afvoer via heftruck gebeurt. 2. Soms wordt er gewerkt met planten die de laatste 14 dagen behandeld zijn met een gewasbeschermingsmiddel.
Glastuinbouw		
13	Toppen van potplanten Toppen van de planten worden afgeknepen. Hierbij worden veelal handschoenen gedragen om “groene vingers” te voorkomen. De werkhooftte kan variëren van laag bij de grond tot hoog in de kas.	1. Er kan betreding van het gewas binnen de 14-dagen termijn voor herbetreding plaatsvinden. 2. Handschoenen worden weliswaar meestal gedragen, maar zijn niet noodzakelijk.
14	Toppen van vruchtgroenten Toppen van de planten worden afgeknepen. Hierbij worden veelal handschoenen gedragen	1. Er kan betreding van het gewas binnen de 14-dagen termijn voor herbetreding plaatsvinden.

Nummer	Taak, werkmethode	Knelpunt regelgeving / arbo
	om “groene vingers” te voorkomen. De werkhoogte kan variëren van laag bij de grond tot hoog in de kas.	<p>2. Handschoenen worden weliswaar meestal gedragen, maar zijn niet noodzakelijk.</p> <p>3. Algemeen wordt aangegeven dat het werk op een aangedreven buisrailwagen en op hoogte geen geschikt werk is voor de leeftijdsgroep 13-15 jaar (ivm speelsheid). “Houdt de jeugd op de grond of vlak erboven”.</p> <p>4. Werk vindt plaats in een omgeving waar ook met (langzaam rijdende) transportmiddelen wordt gewerkt.</p>
15	Oogsten van paprika, komkommer, tomaat Vruchtgroenten worden met een mesje of schaar van de plant gesneden of geknipt en in een oogstkar of container gelegd. Kar wordt met de hand voortgeduwd.	<p>1. Er kan betreding van het gewas binnen de 14 dagen termijn voor herbetreding plaatsvinden.</p> <p>2. De totale massa van de kar die moet worden geduwd kan oplopen tot 250-300 kg.</p>
16	Pluizen van rozen Lopen/staan in pad en één of meerdere pluizen per plant verwijderen uit bladoksels.	1. Er kan betreding van het gewas binnen de 14 dagen termijn voor herbetreding plaatsvinden.
17	Rozen knippen Lopen of staan in het pad en met een rozenpresenteerschaar de roos afknippen en verzamelen.	<p>1. Er kan betreding van het gewas binnen de 14 dagen termijn voor herbetreding plaatsvinden.</p> <p>2. Er worden handschoenen gedragen i.v.m. de doornen.</p>
18	Inhangen Roos in de haken van een ronddraaiende bosmachine hangen.	<p>1. Het is werk aan een machine.</p> <p>2. Er kan betreding van het gewas binnen de 14 dagen termijn voor herbetreding plaatsvinden.</p> <p>3. Er wordt soms handschoenen gedragen i.g.v. doornige gewassen.</p> <p>4. Repeterend werk.</p>
19	Blad breken De onderste bladeren van de plantenstengels worden afgesneden en in het pad gelegd. Het werk gebeurt lopend door het gewas.	<p>1. Werk vindt plaats in een omgeving waar ook met (langzaam rijdende) transportmiddelen wordt gewerkt.</p> <p>2. Er kan betreding van het gewas binnen de 14-dagen termijn voor herbetreding plaatsvinden.</p> <p>3. Er wordt gewerkt met een mesje.</p> <p>4. Handschoenen worden weliswaar meestal gedragen, maar zijn niet noodzakelijk.</p> <p>5. Repeterend werk.</p>
20	Stek steken	1. Stekpoeder valt onder het

Nummer	Taak, werkmethode	Knelpunt regelgeving / arbo
	Plantenstekjes worden in kleine potjes met aarde gestoken ter beworteling. Bij sommige gewassen worden de stekjes eerst in bewortelingspoeder gestoken.	Bestrijdingsmiddelenbesluit en mag niet worden toegepast door kinderen onder 16 jaar. 2. Er is meestal geen sprake van stukloon of tempodwang. 3. Repeterend werk
21	Stokken steken Bij teelt op de vloer: zittend op een karretje worden drie stokken rond een potplant gestoken. Bij teelt op tafels: idem, maar dan staand of lopend. Bij teelt op transportcontainers: staand aan een langzaam lopende band.	1. Er kan betreding van het gewas binnen de 14-dagen termijn voor herbetreding plaatsvinden. 2. Herhalend werk 3. Werk aan een machine (transportcontainers).
22	Inhoezen van potplanten Planten van loopband pakken, van hoes voorzien en in tray plaatsen. Volle trays worden in veilingkar gezet.	1. Er kan betreding van het gewas binnen de 14-dagen termijn voor herbetreding plaatsvinden. 2. Herhalend werk. 3. Voor de jongeren moet het uitsluitend om de lichtere planten gaan.
23	Potplanten in tray plaatsen Zie voorgaande.	1. Er kan contact optreden met gewas dat binnen de 14-dagen termijn voorbehandeld is. 2. Herhalend werk. 3. Voor de jongeren moet het uitsluitend om de lichtere planten gaan (kleine potmaat).
Bloembollenteelt		
24	Nakoppen Na het machinaal koppen van de planten worden de planten waar de bloem nog aanwezig is “nagekopt”. Jongeren lopen door het gewas, knikken de bloem van de steel en laten deze in het pad vallen.	1. Het werk gebeurt in het gewas binnen de 14 dagen termijn voor herbetreding (bij de teelt van bloembollen wordt het gewas doorgaans iedere week behandeld). 2. Het werk is erg weersafhankelijk; het kan daarom noodzakelijk zijn het uit te voeren op schooldagen
25	Onkruid wieden Door jongeren wordt door het veld gelopen en met de hand (bukken) of met schoffel onkruid verwijderd. Ook neemt het gebruik van een wiedbed (liggend achter een trekker) toe.	1. Wieden met de hand vormt geen knelpunt wat betreft de fysiek belasting. 2. Mogelijk speelt betreding van het gewas binnen de 14-dagen termijn voor herbetreding (zie Nakoppen). 3. Algemeen wordt aangegeven dat het liggend wieden achter een trekker geen geschikt werk is voor de leeftijdsgroep 13-15

Nummer	Taak, werkmethode	Knelpunt regelgeving / arbo
		jaar (nabijheid machine, gedwongen tempo, werkhouding).
Champignons		
-	-	-

5.4 Oplossingen en oplossingsrichtingen

Het creëren van meer mogelijkheden en meer flexibiliteit bij de inzet van kinderen in relatie tot het werken in behandeld gewas, biedt ook de ondernemers meer mogelijkheden om te “spelen” met de inzet van middelen en de samenstelling van hun middelenpakket, en biedt wellicht mogelijkheden om bij de gewasbescherming rekening te houden met de aanwezigheid van kinderen.

Eén van de oplossingsrichtingen die onder paragraaf 5.2 is genoemd is het nadrukkelijker kijken kunnen naar de extra veiligheidsmarge van een factor 10 voor kinderen onder 16 jaar. Uit de expertmeeting kwam naar voren dat toxicologisch gezien jongeren mogelijk niet afwijken van volwassenen, maar dat een verhoudingsgewijs hogere opname in het lichaam van gewasbeschermingsmiddelen bij jongeren vooral het gevolg zou kunnen zijn van een andere gedrag en een geringer lichaamsgewicht ten opzichte van volwassenen. Voorgesteld wordt dan ook om een groep deskundigen nogmaals naar deze veiligheidsnorm te laten kijken en daarbij tevens specifiek naar de invloed van de gedragscomponent te kijken.

De andere voorgestelde oplossingsrichting is het implementeren van een middelspecifieke termijn voor herbetreding. Omdat van veel middelen de Risico-Index niet bekend is, zou medewerking van de producenten van gewasbeschermingsmiddelen wenselijk zijn. Daarnaast is het gewenst dat gegevens over de herbetredingstermijn op het etiket wordt vermeld. Nefyto, als brancheorganisatie van de gewasbeschermingsmiddelenindustrie in Nederland, is hiertoe benaderd, maar geeft vooralsnog geen medewerking aan de voorgestelde richting. Los van deze medewerking zou voor die middelen waarvan Risico-Index en afbraaksnelheid bekend zijn de geschetste aanpak vooralsnog kunnen worden geïmplementeerd. Het zal duidelijk zijn dat gewasbeschermingsmiddelen hierbij uiteenvallen in twee groepen, waarbij voor de groep waarvan geen gegevens bekend zijn de huidige termijn van 14 dagen blijft gehandhaafd.

5.5 Samenvatting gewasbescherming

Ondernemers in de agrarische sector hebben moeite met de strakke regel dat jongeren na behandeling van een gewas met gewasbeschermingsmiddelen 14 dagen lang niet in aanraking mogen komen met het gewas. De belangrijkste reden is dat hierbij geen rekening wordt gehouden met de aard van de middelen, dat wil zeggen schadelijkheid en afbraaksnelheid. In de projectgroep en een apart georganiseerde expertmeeting is geconcludeerd dat er mogelijkheden zijn om flexibeler met de gehanteerde tijd voor herbetreding door kinderen onder 16 jaar om te

gaan, door gebruik te maken van de beschikbare Risico-Indexen en beschikbare gegevens over afbraaktijden. Voorwaarde is wel dat de bronnen van deze gegevens absoluut betrouwbaar zijn. Zolang deze gegevens niet voor ieder toegelaten middel zijn vastgesteld zal er een tweedeling in middelen ontstaan, met als gevolg voor middelen met ontbrekende gegevens het handhaven van de huidige termijn van 14 dagen. Het verdient aanbeveling zowel het aspect leeftijdgerelateerde toxicologische effecten als invloed van gedragsverschillen tussen kinderen en volwassenen in een uitgebreidere studie in meer detail en zo mogelijk gekwantificeerd te onderzoeken. Daarbij dient wel de eenvoud omwille van de naleving en de handhaving in het oog gehouden te worden. Tevens wordt onderzoek aanbevolen om te laten zien dat er bij de kinderen geen blootstelling optreedt.

6 Welzijn

6.1 Regelgeving en essenties welzijn kinderen 13-15 jaar

Op het gebied van welzijn is weinig concrete wet en regelgeving voor kinderen van 13 tot 15 jaar beschikbaar. Ditzelfde geldt voor specifieke wetenschappelijke literatuur voor deze doelgroep. Beschikbare literatuur over kinderarbeid in ontwikkelingslanden is niet toepasbaar op de Nederlandse situatie. Nederlandse literatuur over welzijn in de arbeid is vrijwel alleen toegespitst op volwassenen die een langlopende arbeidsovereenkomst hebben. De aspecten die in de wet- en regelgeving genoemd worden hebben betrekking op de zwaarte van het werk (lichte hulparbeid), het niet mogen werken onder tempodwang, niet werken volgens stukloon en het werken onder adequaat toezicht. Het laatste punt, werken onder toezicht, is het meest uitgebreid uitgewerkt het Arbobesluit en publicatie AI-30 (SZW, 2005). Er worden voorwaarden gesteld aan de aard en mate van het toezicht. Dit dient afgestemd te zijn op de feitelijke gevaren van het werk en de leeftijd, kennis en ervaring van de jongere. Het toezicht moet gericht zijn op de werkzaamheden zelf, de werkplek en de daar aanwezige omstandigheden en het gedrag van de jongere. Diegene die toezicht houdt moet de bevoegdheid hebben om in te grijpen.

Net als overige werknemers moeten jongeren worden voorgelicht over de aard van het werk en de daaraan verbonden risico's.

6.2 Alternatieven in interpretatie onder handhaving beschermingsniveau

In vergelijking met de voorgaande thema's is het thema welzijn/psychische belasting moeilijker in normen en regels af te bakenen. Hoewel de in hoofdstuk 3, 4 en 5 beschreven risico's voor jongeren ook betrekking hebben op het welzijn kan, als bekend is wat psychische belasting voor specifieke risico's kan opleveren, ook worden nagedacht over normen. Er zijn direct aanwijsbare risico's te benoemen, zoals bijvoorbeeld op het gebied van machineveiligheid, maar de invloed van het gedrag, die uiteindelijk bepaalt of het risico tot effecten gaat leiden, is groot. Bij kinderen en jeugdigen die slechts gedurende korte tijd werken en daarbij vooral gedreven worden door wat extra zakgeld, zijn welzijnsrisico's vooral van belang wanneer ze leiden tot minder veilig en gezond werkgedrag, bijvoorbeeld door stress en bij onder- of overbelasting. Er is weinig literatuur over het specifieke onderwerp beschikbaar. Dat wat door de onderzoekers is gevonden is in de literatuurlijst opgenomen. Dit hoofdstuk is gemaakt op basis van algemene uitgangspunten over welzijn en psychische belasting en de daarbij behorende wetenschappelijke literatuur.

6.2.1 *Uitgangspunten*

Er is bij de analyse van mogelijke knelpunten gebruik gemaakt van de TOMO (Toetsingslijst Mens en Organisatie) vragenlijst (Van Orden & Gaillard, 1994). De essentie van deze vragenlijst is om op een systematische manier alle aspecten die te maken hebben met het

onderwerp welzijn en werkstress aan de orde te laten komen. De vragenlijst bestaat uit de volgende groepen: Taakeisen, arbeidsverhoudingen, arbeidsvoorwaarden en regelruimte.

Deze lijst is gebaseerd op eerder werk van Frans Marcelissen (VOS-D; zie Bergers *et al.*, 1986; Kompier & Marcelissen, 1990), Steven Dhondt (NOVA-WEBA; zie Projectgroep Weba, 1989), Rob Gründemann (VAG; zie Gründemann *et al.*, 1993) en Mark van Veldhoven (VBBA; zie Veldhoven & Meijman, 1994). Karasek (zie Karasek & Theorell, 1990) is in al dat werk zwaar vertegenwoordigd. De TOMO is één van de meest complete en meest objectieve vragenlijsten op dit thema die in het Nederlands bestaan. Bij het opstellen van de mogelijke knelpunten is verder gebruik gemaakt van een ervaren Arbeid- en Organisatiedeskundige (drs. C. Engelen), met ruime ervaring met de TOMO vragenlijst.

- Jongeren kenmerken zich in het algemeen door een geringer besef van gevaren, speelsheid, grotere beweeglijkheid, geringer verantwoordelijkheidsbesef en een geringere aandacht voor persoonlijke gezondheid. Daarom moeten, meer dan bij volwassenen, de mogelijkheden om aan gevaar blootgesteld te worden, worden vermeden.
- Werken in een gezagsverhouding is vormend voor jongeren. Het geeft de mogelijkheid om kennis te maken met werk, om sociale contacten te hebben en de waarde te leren van zelf verdiend geld.
- Het gaat om werk dat gedurende 2 tot 4 weken aaneengesloten tijdens de zomervakantie wordt gedaan, of over een langere periode enkele uren per week in de weekeinden (binnen de wettelijke eisen van de Arbeidstijdenwet ten aanzien van duur en omvang). Bij eigen kinderen gaat het ook om het meewerken na school.
- Voorkómen van veiligheids- en gezondheidsrisico's prevaleert, omdat stress, over- en onderbelasting leiden tot minder veilig en gezond werkgedrag.
- Deze leeftijdsgroep is geneigd om opdrachten op te volgen, zonder deze ter discussie te stellen of er feedback over te geven. Kinderen en jeugdigen zijn in het algemeen binnen een werkgezagsverhouding veel minder mondig dan bijvoorbeeld in de relatie met hun ouders. Daar zal dus extra rekening mee gehouden moeten worden.
- Jongeren zijn minder goed in staat om met onverwachte, stressvolle situaties om te gaan.

6.3 Praktijknelpunten

Uit het overzicht van de overtredingen van de Arbeidsinspectie blijkt dat er regelmatig sprake is van overtreding van de regels rond werktijden. De projectgroep is van mening er geen reden is om deze ter discussie te stellen. Agrariërs dienen zich aan deze regels te houden. Wel is het zaak om betere voorlichting te geven over deze regels en ze voor de doelgroep beter te ontsluiten.

Tijdens de workshops zijn door de agrarische ondernemers de volgende zaken naar voren:

- In sommige sectoren, zoals kleinfruit (aardbeien) en champignonteelt komt stukloon voor, hoewel dit wettelijk niet is toegestaan. Door de aanwezige ondernemers werd aangegeven dat jongeren dit als prettig ervaren. Zo weten zij waar ze aan toe zijn en kunnen ze het tempo

aanpassen aan wat ze zelf wenselijk vinden. Naar de mening van de ondernemers is stukloon alleen negatief als het tarief laag is.

- Bij sommige werkzaamheden is er sprake van “tempodwang”. Volgens de ondernemers wordt dat door de jongere nauwelijks als “dwang” ervaren. De jeugd is, naar hun oordeel, momenteel assertief genoeg om dan meteen te stoppen met werken. Dat is ook in het nadeel van de ondernemer. Bovendien wordt aangegeven dat tempo een relatief begrip. Wat voor de één tempo is, is voor de ander relaxed en ontspannen werken. Ondernemers hebben de ervaring dat de jeugd zich niet laat dwingen.
- Door de strenge regelgeving blijven er volgens de ondernemers maar weinig werkzaamheden over die door jongeren kunnen worden verricht. De werkzaamheden die voor de jongeren over blijven worden door hen omschreven als “voornamelijk rotklusjes” waardoor de interesse van jongeren voor het werken in de sector zeker niet zal toenemen.
- De groep ondernemers wil ook de positieve kanten van het werken in een bedrijf voor de jongeren benadrukken: opdoen van arbeidservaring, gemakkelijk instromen in de sector op oudere leeftijd, stimuleren van het risico-bewustzijn en het hebben van zinvolle bezigheden in de (soms grote hoeveelheid) vrije tijd. Ook wordt aangegeven dat de ouders van de werkende jeugd het als zeer positief ervaren dat kinderen werkervaring opdoen en leren in een teamverband te werken.

Specifieke naar voren gebrachte knelpunten rond welzijn en psychische belasting zijn per tak in onderstaande tabel 6.1 opgesomd. De knelpunten die behoren tot het domein welzijn, zijn vet afgedrukt. Nadrukkelijk wordt vermeld dat hier de meningen, standpunten en geluiden van de ondernemers zijn weergegeven. Meest voorkomende knelpunten zijn tempodwang, werk- en rusttijden en werken op stukloon.

Tabel 6.1. Overzicht van takspecifieke knelpunten in het werk met de geldende regelgeving of arbeidsomstandigheden rond welzijn en psychische belasting, onderverdeeld naar vijf agrarische takken. De vetgedrukte teksten in de laatste kolom geven de specifieke knelpunten met betrekking tot welzijn weer.

Nummer	Taak, werkmethode	Knelpunt regelgeving / arbo
Vollegrondsgroente		
1	Machinaal planten Plantjes, al dan niet in potjes, in een plantmachine plaatsen.	1. Werken op een voortgedreven machine 2. in gedwongen tempo en 3. in een zittende, gebogen werkhouding.
2	Handmatig planten van prei Planten vanuit kistjes op het veld in plantgaten plaatsen. Gebogen of geknielde werkhouding.	1. Knelpunt is de geknielde werkhouding op het veld. 2. Het plantmateriaal kan chemisch behandeld zijn binnen een periode van 14 dagen(herbetreding). 3. De werktijden strijden hoog-zomer met de arbeidstijdenwet.
3	Aardbeien plukken op grond Oogsten in kisten of bakjes van aardbeien aan	Zie “Handmatig planten van prei” hierboven.

Nummer	Taak, werkmethode	Knelpunt regelgeving / arbo
	de grond (zowel buiten als in kassen).	
4	Aardbeien plukken op stellingen De aardbeien, die op stellingen geteeld worden, plukken en verzamelen in bakjes. De bakje worden geplaatst op een oogstwagen.	1. Fysieke arbeid is geen probleem. 2. Er wordt uitbetaald tegen stukloon.
5	Sorteren (lezen) Kijken naar product, dat over een lopende band voorbijtrekt en foutieve exemplaren verwijderen. Is vakwerk.	1. Werk aan een lopende band en min of meer tempodwang. 2. Vakwerk is ook een beperking, dus algemeen beschouwd geen geschikt werk voor jongeren.
6	Inpakken (aan band of aan machine) Inpakken van producten in doosjes, trays etc. Staand aan lopende band. Repeterende handelingen.	1. Werk aan een lopende band 2. Tempodwang 3. Repeterend werk
7	Handmatig oogsten in krat Product, dat laag bij de grond groeit, plukken c.q. snijden.	Zie "Handmatig planten van prei".
Boomkwekerij (vaste planten)		
8	Oppotten Het oppotten zelf is machinaal werk. Wel moeten de potten van de lopende band gehaald worden.	1. Het is werk aan een lopende band. 2. Er is sprake van tempodwang.
9	Stok steken Na oppotten aan een smalle transportband in elke pot een stok steken. Bij het werk in het volle veld in elke pot een stok steken.	1. Alleen bij planten op de grond: veelvuldig bukken 2. Het is werk aan een lopende band (niet: volle veld). 3. Er is sprake van tempodwang (n.b.: volveld: geen tempodwang)
Glastuinbouw		
10	Sorteren en inpakken van vruchtgroenten Aan een sorteermachine wordt de sortering in een doos gepakt die vervolgens op een pallet wordt geplaatst. (algemeen oordeel: i.v.m. de kwaliteitsbeoordeling is dit werk niet geschikt voor kinderen 13-15 jaar)	1. Het is werk aan een machine. 2. De jongere kan niet op ieder moment even weg van de werkplek omdat er een regelmatige aanvoer moet zijn. 3. Er is sprake van tempodwang, behalve bij toepassing van een draaischijf. In dat geval is tempodwang minder. 4. Repeterend werk
Bloembollenteelt		
11	Pellen van bollen aan band Jongeren worden niet aan het einde van de band geplaatst, waardoor geen tempodwang bestaat.	1. Het werk gebeurt in de hal waar ook heftrucks rijden voor de aan- en afvoer van kisten.

Nummer	Taak, werkmethode	Knelpunt regelgeving / arbo
	<p>Toezicht wordt gehouden door de schuurbaas. Jongeren kunnen afwisselend staan of zitten.</p>	<p>2. Het is werk aan een lopende band. 3. De jongeren kunnen niet op ieder moment even weg van de werkplek, omdat dan de werklust voor de overgebleven ploeg te groot wordt (tempo van de band is afgestemd op de werkploeg). 4. Herhalend werk.</p>
12	<p>Tulpen op oogstband leggen (waterbroei) Tulpen worden aangevoerd en in rustig tempo op een langzaam lopende band gelegd.</p>	<p>1. Het is werk aan een lopende band. 2. De jongere kan niet op ieder moment even weg van de werkplek omdat er een regelmatige aanvoer moet zijn. 3. Herhalend werk.</p>
13	<p>Aanvoer van planten aan de ontbolmachine In kisten aangevoerde gewas wordt met de hand op een band gelegd voor de ontbolmachine.</p>	<p>1. Algemeen wordt aangegeven dat het handmatig aanvoeren bij de ontbolmachine geen geschikt werk is voor de leeftijdsgroep 13-15 jaar (tempodwang, heftruck).</p>
Champignons		
14	<p>Bakjes in kratten zetten Stapels lege kratten worden ontstapeld (tilgewicht 1-1.5 kg), losse bakjes worden in de kratten geplaatst en de kratten worden weer gestapeld op een pallet.</p>	<p>1. Als werk wordt betaald naar prestatie, dan is het strikt genomen stukloon.</p>
15	<p>Uitlezen van champignons aan een leesband (machinaal oogsten) Aan een lopende band worden geoogste champignons waarvan de voetjes niet zijn afgesneden uitgehaald en in een bak gedaan. De afgesneden champignons worden in bakken verzameld.</p>	<p>1. De champignons worden afgevoerd in bakken. Ten tijde van het lezen rijden geen heftrucks voor de aan en afvoer van de bakken. 2. Het is werk aan een lopende band. 3. De jongeren kunnen niet op ieder moment even weg van de werkplek. 4. Er is geen sprake van tempodwang indien de jongeren niet aan het eind van de leesband worden geplaatst.</p>
16	<p>Inpakken van gesealde bakjes Na de verpakkingsmachine worden de gesealde bakjes vanaf een rollerbaan gepakt en in kisten gezet. Indien de rollerbaan vol loopt slaat de machine af. Aan de invoerzijde van de machine zit een volwassene.</p>	<p>1. Het is werk aan een lopende band. 2. Er is sprake van tempodwang. 3. De jongere kan niet op ieder moment even weg van de werkplek. 4. Herhalend werk.</p>

6.4 Oplossingen en oplossingsrichtingen

Tempodwang

Tempodwang zal te allen tijde moeten worden voorkomen. Dat kan door gebruik te maken van buffervoorzieningen in productielijnen of het plaatsen van voldoende personeel binnen een productielijn, waarbij de jongere niet aan het einde van de lijn wordt geplaatst. De ondernemer zal zich er regelmatig van moeten vergewissen of de getroffen maatregelen daarbij voldoende zijn. Dat hoort bij zijn toezichthoudende taak die speciaal voor jongeren geldt. Opgemerkt dient tevens te worden dat tempodwang meestal niet op zichzelf staat maar veelal verbonden is aan werken aan machines of fysieke belasting.

Werk- en rusttijden

Met name de begintijd van het werk (vóór 's morgens 7:00 uur) is hierbij voor ondernemers soms een knelpunt. Tijdens hoogzomer zouden de ondernemers, mede in verband met de hoge temperatuur op het midden van de dag, de jongeren eerder willen laten beginnen. De projectgroep is evenwel van mening dat de bestaande wet- en regelgeving gevolgd dient te worden. Benadrukt wordt dat voor de wet schooltijd ook als arbeidstijd geteld wordt.

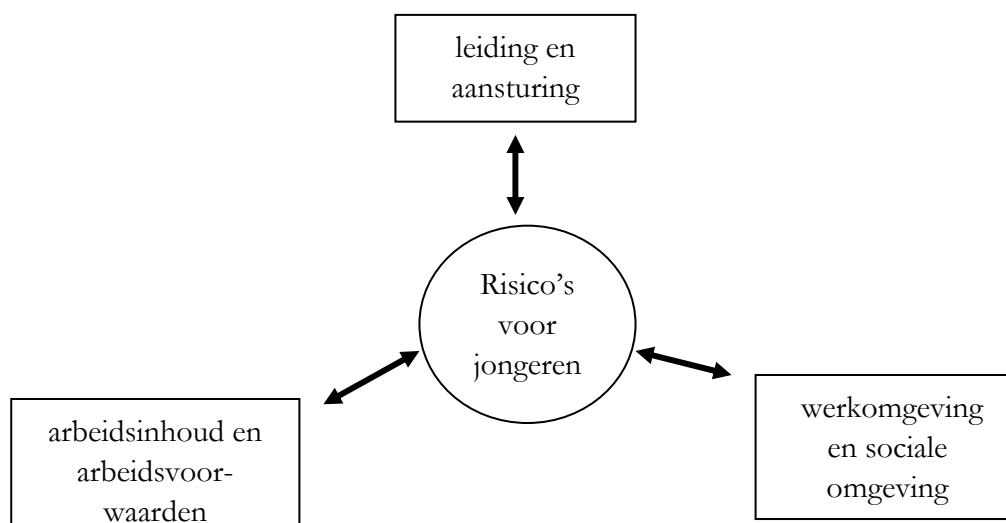
Werken op stukloon

Binnen de projectgroep zijn de meningen verdeeld over het al dan niet toestaan van stukloon. De Europese Richtlijn 94/33/EG (zie bijlage G) is helder hierover. Stukloon is bij jongeren niet toegestaan. Dit zal dan ook tevens de boodschap aan de agrarische praktijk moeten blijven.

Algemene do's en don'ts

Naast bovenstaande knelpunten is door de projectgroep in meer algemene zin naar het onderwerp welzijn gekeken. Op basis van onderstaande werkmodel, gebaseerd op de TOMO-systematiek, is door de projectgroep een analyse gemaakt van de wenselijke aanpak (do's) en de ongewenste wijze van handelen (don'ts). Onderstaand is eerst het werkmodel kort toegelicht en zijn de do's en don'ts voor de in het werkmodel onderscheiden groepen in tabelvorm weergegeven.

Werkmodel

Bovenstaand schema geeft de drie domeinen die positief of negatief bijdragen aan risico's op het gebied van welzijn en psychische belasting: arbeidsinhoud en arbeidsvoorwaarden, werkomgeving en sociale omgeving, en leiding en aansturing. Van alle drie de domeinen wordt in de onderstaande tabellen aangegeven wat moet worden voorkomen (niet doen) en wat moet worden bevorderd. De genoemde aspecten, links en rechts, zijn niet (altijd) één-op-één met elkaar verbonden. Tot slot is tevens een algemene lijst opgesteld waaraan de houder van toezicht moet voldoen.

6.4.1 *Arbeidsinhoud en arbeidsvoorwaarden*

Niet doen	Bevorderen of wel doen
Monotone, kort cyclische arbeid, zeker langer achter elkaar	Voldoende uitdaging: onderbelasting zonder toezicht leidt tot ongewenst gedrag (baldadigheid) en daarmee extra veiligheidsrisico's.
Prestatieafhankelijke beloning (stukloon) in een omgeving met veiligheidsrisico's	Afwisselende elementen zoals variatie in het werk, ander werk en regelmatige pauzes om de monotonie te compenseren. Plezier in het werk stimuleren.
De hele dag onder strakke deadlines werken of werken onder tijdsdruk	Voldoende taakrotatie organiseren.
Te veel verantwoordelijkheid hebben/krijgen	Zorg voor variatie in taak, methode als in tempo.
Moeilijke taken geven die niet of nauwelijks goed uitgevoerd kunnen worden.	Zo mogelijk het werk laten aansluiten bij de opleiding.
Hoog werktempo	Langzaam opbouwen. Beginnen met eenvoudige taken en afhankelijk van de capaciteiten taken uitbreiden.
Taak, methode of werktempo niet kunnen veranderen/aanpassen (bijvoorbeeld door een machine bepaald werktempo)	Geef beperkte of gedeeltelijke verantwoordelijkheid om verveling te voorkomen, maar zorg dat het afbreukrisico van het werk beperkt is, omdat dat weer tot stress leidt.

6.4.2 *Werkomgeving en sociale omgeving*

Niet doen	Bevorderen of wel doen
------------------	-------------------------------

Niet doen	Bevorderen of wel doen
Alleen werken in een ruimte.	Gezelligheid, goede sfeer (bijv. muziek die bij de leeftijdsgroep past)
Tegen je zin werken of verplicht zijn om te werken omdat je pas over een maand geld krijgt, en alleen als je blijft werken.	De mogelijkheid geven om sneller te stoppen met werken dan oorspronkelijk is afgesproken
Werkplekgebondenheid: je moet te allen tijde de mogelijkheid hebben om van je werkplek af te gaan (toilet, vragen om ondersteuning, etc.)	Functionele steun bij de werkplek: hulp als de jongere het niet snapt, ook als die impliciet wordt gevraagd (een vragende blik, om zich heen kijken e.d.).
Werken met gevaarlijke stoffen	Schone, opgeruimde en overzichtelijke werkplek
In nabijheid of werken met/aan machines die een verhoogd risico op ongevallen geven	Flexibele loonuitbetaling (per dag/week/maand) of voorschotten
Lawaai en stof, vuil werk, zwaar werk, gevaarlijk werk.	Uitzicht, goede verlichting
Slechte sfeer op het werk en daar niets aan doen.	Zoveel mogelijk het bevorderen van zelfbeschikking/ inspraak bij methode van werken, werktempo, - taak en – rooster; Onderling/zelf vervanging mogen regelen bij afwezigheid of wijziging in rooster
	Hulpmiddelen beschikbaar stellen (stoel, steun, matjes, handschoenen e.d.)
	Fysieke afscheiding voor plekken waar de jongere niet mag komen (waar heftrucks rijden bijvoorbeeld).

6.4.3 Kenmerken van de leiding

Niet doen	Bevorderen of wel doen
Onduidelijke opdrachten geven, niet controleren of het duidelijk is.	Geef simpele opdrachten. Splits de klus eventueel op in delen en daarmee ook de uitleg. Check of het is begrepen.
Te veel vertrouwen op het gezonde verstand (“dat snappen ze toch wel”).	Duidelijk zijn over waar je wel en niet mag komen. Voorlichting en instructie.
Ontbreken van toezicht of geen bevoegdheid tot ingrijpen door toezichthouder .	Laat de opdracht herhalen (of opschrijven) door de werknemer om te toetsen of deze het daadwerkelijk goed heeft begrepen en zorg voor begeleiding.
Ontbreken van opvangmogelijkheden of	Flexibele werkplanning opstellen met

Niet doen	Bevorderen of wel doen
mogelijkheden om problemen te bespreken (privé of werk).	inspraak/regelmogelijkheden.
Problemen niet serieus nemen of niet gezamenlijk naar een oplossing zoeken.	Werk aanpassen naar de verschillende belastbaarheid/"coping" van jongeren.
Geen mogelijkheid bieden tot taakroulatie, werkaanpassing of –tijden.	Duidelijk markeren/afbakenen waar men niet mag komen (zonder begeleiding)
(Continu) op vingers blijven kijken.	Spoor risico's op (in de RI&E bijvoorbeeld)
Intimideren, al dan niet seksueel, discrimineren (ook niet voor de grap, zogenaamd).	Ontwikkel preventief beleid.
"Macho" cultuur stimuleren.	Opvangen/opvangmogelijkheden bij emotioneel belastende gebeurtenissen organiseren. Maak problemen bespreekbaar, reageer serieus op de problemen en zoek zoveel mogelijk samen naar een oplossing.
	Vraag tijdens een overleg/bijeenkomst naar oplossingsmogelijkheden om problemen op te lossen (stress Thema's: hoeveelheid werk, verstoringen in het werk, eentonig werk, blootstelling agressie/geweld e.d.) en koppel terug wat hiermee wordt gedaan.
	Veilige omgeving stimuleren om problemen te bespreken.
	Geef terug of ze het goed gedaan hebben: complimenteer als daar reden toe is.

6.4.4 Algemene eisen aan leidinggevend en/toezichthouders

- Beheerst de Nederlandse taal.
- Is in staat om helder en duidelijk uit te leggen wat de bedoeling is.
- Dwingt respect af.
- Heeft gezag en straalt dat uit.
- Heeft geduld.
- Weet hoe te handelen in crisissituaties.
- Kan motiveren.
- Kan de risico's voor de jongeren inschatten.
- Kan gedrag inschatten en daarop anticiperen.

6.5 Samenvatting welzijn

Zowel de wet- en regelgeving als de literatuur geven slechts beperkte aanknopingspunten voor de beoordeling van het onderdeel welzijn voor jongeren. Om die reden is door de projectgroep een meer algemeen beschrijvende insteek gekozen op basis van een veel gebruikt beoordelingsmodel (TOMO). De projectgroep heeft er voor gekozen om met concrete “do’s en don’ts” te komen. Deze staan in dit hoofdstuk gecategoriseerd beschreven.

Tijdens de workshops met de agrarische ondernemers is een drietal knelpunten benoemd: werken onder tempodwang, werk- en rusttijden en werken op stukloon. Tempodwang kan volgens de projectgroep voorkomen worden door technische en organisatorische maatregelen. Werk- en rusttijden dienen voor de groep jongeren gerespecteerd te worden. Over stukloon wordt binnen de projectgroep verschillende gedacht. Omdat de Europese wetgeving hier helder over is, kan niet anders geconcludeerd worden dat stukloon voor jongeren niet toegestaan is.

7 Conclusies en advies voor vervolg

7.1 Conclusies

Ondernemend agrarisch Nederland vindt het belangrijk dat kinderen al op de leeftijd van 13-15 jaar kennis kunnen maken met agrarische werkzaamheden. Strikte toepassing van de huidige regelgeving zou leiden tot het min of meer uitsluiten van arbeid door deze jongeren op agrarische bedrijven als gevolg van de aanwezigheid van aangedreven machines. De huidige interpretatieverschillen over de toepassing van m.n. de regels over wat al dan niet is toegestaan voor jongeren van 13-15 jaar leiden tot misverstanden. De projectgroep vindt dit geen goede zaak. Als oplossingsrichting wordt voorgesteld een benadering te kiezen waarbij uitgegaan wordt van het garanderen van het noodzakelijke beschermingsniveau, maar waarbij een nadere nuancering wordt aangebracht wat betreft veilig werken. Volgens enkele leden zou dit via een veiligheidskeuring (voor statische aangedreven arbeidsmiddelen, inclusief langzaam voortbewegende transportsystemen, in hun omgeving) kunnen geschieden. Andere leden van de projectgroep zien een oplossing rond machineveiligheid via nadere instructies m.b.t. afgezonderde werkplekken en het hanteren van barrières (mits voldoende robuust), afstand en adequaat (permanent) toezicht.

De huidige Nederlandse grenswaarden voor fysieke belasting van kinderen van 13-15 jaar, zoals gehanteerd in de regelgeving, lijken op het eerste gezicht geen overdreven hoog beschermingsniveau te ambiëren ten opzichte van het beschermingsniveau voor volwassenen. Hierbij wordt rekening gehouden met de lagere spierkracht en het gegeven dat er een grote spreiding optreedt in de lichamelijke ontwikkeling van jongeren op deze leeftijd. Geadviseerd wordt deze normen onverkort te handhaven. Voor deze groep jongeren ontbreekt een normstelling voor repeterend werk. Anderzijds wordt wel in geval van tempodwang of stukloon een bepaalde bescherming tegen repeterend werk geboden. Doorgaans worden jongeren hieraan maar gedurende een korte periode achter elkaar blootgesteld. Er zijn geen gegevens bekend of een periode van enkele weken repeterend werk al dan niet kan leiden tot schade van het bewegingsapparaat. Aangezien arbeid geen gezondheidsgevaar mag opleveren voor kinderen is nader onderzoek aanbevelingswaardig. In ieder geval zal de tijdsduur per dag van repeterende werkzaamheden voor kinderen zoveel mogelijk beperkt moeten worden en de combinatie van repeterend werk met andersoortige belastingen (als kracht of houding) vermeden. Voor een belangrijk knelpunt in meerdere takken, geknield werk, kan het werk in bepaalde gevallen op hoogte (tafels) gebracht worden. Van andere maatregelen is het beschermingsniveau onvoldoende bekend.

Ondernemers blijken veel moeite te hebben met de strakke regel dat jongeren na behandeling van een gewas met een gewasbeschermingsmiddel 14 dagen lang niet in aanraking mogen komen met het gewas, zonder dat hierbij rekening wordt gehouden met de aard van de middelen (schadelijkheid en afbraaksnelheid). Door de projectgroep en experts is geconcludeerd dat er mogelijkheden zijn om flexibeler met de re-entrytijden voor jongeren om te gaan, door gebruik te maken van de beschikbare risico-indexen (en eventueel beschikbare afbraaktijden). Daarnaast wordt aanbevolen om een groep deskundigen eens kritisch te laten kijken naar de extra

veiligheidsfactor 10 voor jongeren. Anderzijds moet er wel sprake blijven van een eenduidige norm die zowel voor de sector als de toezichthouder (AI) hanteerbaar is.

Omdat zowel de wet- en regelgeving als de literatuur slechts beperkte aanknopingspunten voor de beoordeling van het onderdeel welzijn voor jongeren geven, is door de projectgroep een meer algemeen beschrijvende insteek gekozen op basis van een veel gebruikt beoordelingsmodel (TOMO). Concrete “do’s en don’ts” zijn aangegeven. De belangrijkste welzijnsknelpunten in de praktijk zijn werken onder tempodwang, werk- en rusttijden en werken op stukloon. Tempodwang kan volgens de projectgroep voorkomen worden door technische en organisatorische maatregelen. Werk- en rusttijden dienen voor de groep jongeren gerespecteerd te worden. Over stukloon wordt binnen de projectgroep verschillende gedacht. Omdat de Europese wetgeving hierover helder is, kan niet anders geconcludeerd worden dat stukloon voor jongeren niet toegestaan is.

7.2 Aanzet voor communicatieplan

Het is van belang om de resultaten van het proces dat de projectgroep heeft opgeleverd te vertalen naar de verschillende doelgroepen. De mate van publiciteit wordt evenwel bepaald door het concreet bereikte breed gedragen resultaat. Indien het eindresultaat op de essentiële knelpunten (zie Inleiding) niet door een brede vertegenwoordiging van de verschillende partijen in de projectgroep wordt gedragen, zal de communicatie van beperkter opzet zijn. Dit mede ter beslissing aan de BBC. De projectgroep stelt voor om in de communicatie ook aandacht te schenken aan de onderwerpen die in de projectgroep niet uitgebreid besproken zijn omdat er geen verschil van inzicht voor de noodzaak aanwezig was, maar wel van essentieel belang zijn om de jongeren op een verantwoorde manier te laten werken (o.a. RI&E, toezicht, werk- en rusttijden). De volgende groepen waarmee gecommuniceerd moet worden, worden onderscheiden:

- agrarische ondernemers,
- jeugdige (potentiële) werknemers en scholieren,
- medewerkers van de Arbeidsinspectie ,
- beleidsmedewerkers van het departement SZW, die momenteel betrokken zijn bij het vereenvoudigen van de Arbo-wet en overige Arbo-regelgeving,
- voorlichters en andere adviseurs van de sector (o.a. Stigas, LTO-Groeiservice, DLV, administratiekantoren en accountants),
- toeleveranciers van relevante materialen (o.a. gewasbeschermingsmiddelen, machines).

Wij stellen aan de BBC voor om Stigas de opdracht te geven om de communicatiestrategie verder vorm te geven op basis van de aanzet die in dit rapport is weergegeven.

In onderstaand overzicht wordt per doelgroep een aantal activiteiten benoemd.

Agrarische ondernemers:

- Persbericht ten behoeve van de vakbladen op het moment dat het Rapport officieel door de BBC wordt vastgesteld.
- Artikelen in de diverse vakbladen. Indien vakbladen per sector, het artikel op die sector toespitsen.
- Plaatsing van de resultaten op de WEB-sites van de verschillende organisaties (BBC, LTO en haar subsectoren, Stigas, DLV, vakbonden, Platform Arbeid)
- Op de agenda van reeds geplande regionale bijeenkomsten van LTO voor die branches waar de problematiek het meeste speelt.
- Maken van folder per branche die voorafgaand aan de schoolvakanties in de betreffende regio's verspreid kan worden. Taak voor de verschillende consultants om betrokken te zijn bij de verspreiding (beter persoonlijk uitdelen dan per post toesturen).
- Op de agenda van het CAO-overleg binnen de branche. Mogelijk vertaling van enige spelregels in CAO-afspraken. Het rapport kan een aanzet zijn voor de arbo-catalogus die branches voornemens zijn om te gaan maken.

Jeugdige werknemers

- Overleg met (agrarische) onderwijsinstellingen om materiaal voor lesstof te maken. Bij de uitwerking zal een selectie gemaakt moeten worden van de instellingen die in aanmerking komen om te benaderen. Toesturen van de Veiligheidskrant naar scholen. Aansluiting bij "GroenWerk", een initiatief van het Productschap Tuinbouw.
- Item bij een omroep BNN regelen (TV, radio)
- Jongerenbladen benaderen voor plaatsing van een artikel
- Informatie op veel door jongeren geraadpleegde internetsites (o.a. MSN)
- Folder

Medewerkers Arbeidsinspectie

- Vertaling van de resultaten van dit project naar de handhavinginstructies van de medewerkers van de Arbeidsinspectie,
- Aparte regionale bijeenkomst met de inspecteurs over de resultaten van het project en de vertaalslag naar de handhaving. Daarbij realiseren van commitment voor de gekozen insteek.

Beleidsmedewerkers departement SZW

Hier lijkt geen aparte vertaalslag nodig omdat deze in voldoende mate bij het project betrokken zijn en in staat zijn om de uitkomsten te vertalen naar de huidige vereenvoudigingoperatie van de arbo-regels.

Voorlichters en andere adviseurs van de sector

- Voorlichtingsbijeenkomst voor deze groep over de resultaten en de wijze waarop ze met het materiaal kunnen omgaan
- Ter beschikking stellen van voorlichtingmateriaal om uit te delen aan ondernemers.

Toeleveranciers van relevante materialen (o.a. gewasbeschermingsmiddelen, machines)

- Ter beschikking stellen van voorlichtingsmateriaal. Hen vragen om middelen die bijdragen aan het mogelijk maken van werk door jongeren ook als zodanig in hun productomschrijvingen te benoemen en deze in hun marketing inspanningen mee te nemen.

7.3 Vervolg op lopende trajecten

7.3.1 Machineveiligheid

De voorgestelde aanpak zoals verwoord in bijlage E is voorgelegd aan het Stigas-bestuur. Indien het bestuur instemt met de aanpak zou deze door Stigas kunnen worden uitgevoerd.

7.3.2 Gewasbescherming

Vanuit LTO worden aanvullende gesprekken gevoerd met Nefyto. Medewerking van deze partij is noodzakelijk voor het vervolgtraject. Ook dient een aparte groep deskundigen zich te buigen over de vraag welke risicofactor voor kinderen gehanteerd moet worden, dit in verband met hun ander gedrag en lichaamsgewicht. Over de grootte van deze factor kan hier geen uitspraak worden gedaan.

7.4 Uitdagingen in kennisontwikkeling

Duidelijk mag zijn dat de knelpunten van machineveiligheid en herbetreding in dit project niet zijn opgelost, maar dat er oplossingsrichtingen zijn gevonden die, indien breed gedragen, perspectief bieden. Voor andere knelpunten is er onvoldoende zicht op spoedige oplossingen:

- Werken op hoogte, in combinatie wellicht met een afdoende beveiliging tegen vallen. Deze discussie speelt vooral met de champignonteelt. In de glastuinbouw spreken ondernemers de voorkeur uit voor het aan de grond houden van de jongeren.
- Voor het verrichten van repeterend werk ontbreekt een normstelling voor jongeren. Omdat ieder inzicht ontbreekt of de relatief korte duur van de repeterende arbeid bij jongeren kan leiden tot gezondheidsschade, zou de kennis op dit terrein moeten worden vergroot. Tevens zou onderzocht moeten worden of het beperken van de arbeidsduur per dag, waarbij repeterende handelingen worden verricht, zoals door ondernemers voorgesteld, effectief is in het voorkómen van gezondheidsschade.

- Hoewel knielend werk in beroepsgroepen duidelijk naar voren komt als een risicofactor voor knieklachten, is voor de groep jongeren, mede gezien de beperkte tijdsduur op jaarbasis dat dit werk wordt verricht, onbekend of dit kan leiden tot gezondheidsklachten. Evenals onder voorgaand punt genoemd zou de kennis over deze tijdsaspecten in relatie tot klachten vergroot moeten worden.
- Los van het geschetste perspectief voor herbetreding na gebruik van gewasbeschermingsmiddelen: voor veel stoffen is geen Risico-Index bekend; deze zou onderzocht moeten worden.
- Stukloon wordt door vele ondernemers als niet belastend en opdrijvend gezien. Echter, de Europese richtlijn staat werk op basis van stukloon expliciet niet toe. Mede op basis hiervan is geconcludeerd dat werk in stukloon niet toegestaan is.

Referenties

- Arbeidsinspectie, 2004^a – Projectverslag Vakantiewerk 2003. Den Haag, Arbeidsinspectie, 30 pp.
- Arbeidsinspectie, 2004^b – Projectverslag Vakantiewerk 2004. Den Haag, Arbeidsinspectie, 14 pp.
- Åstrand, PO and Rodahl, K, 1986 – Textbook of work physiology. Physiological bases of exercise. New York, McGraw Hill Book Company, 756 pp.
- Barnekow-Bergkvist, M, Hedberg, G, Janlert, U, and Jansson, E, 1996 – Development of muscular endurance and strength from adolescence to adulthood and level of physical capacity in men and women at the age of 34 years. *Scand. J. Med. Science Sports* 6, 145-155.
- Bearer, C, 1995 – How are children different from adults? *Environ Health Perspect.* 103,, Suppl 6: 7-12.
- Bergers, GPA, Marcelissen, FHG en Wolff, Ch J de, 1986 – VOS-D. Vragenlijst Organisatiestress D. Handleiding. Nijmegen, KUN.
- Brugman, E, Meulmeester, JF, Spee-van der Wekke, A, Beuker, RJ, Zaadstra, BM, Radde, JJ and Verloove-Vanhorick, PS, 1997 – Dieting, weight and health in adolescents in the Netherlands. *Int. J. Obesity.* 21, 54-60.
- Coggon, D, Croft, P, Kellingray, S, Barrett, D, McLaren, M and Cooper, C, 2001 – Occupational physical activities and osteoarthritis of the knee. *Arthritis & Rheumatism* 43, 1443 - 1449.
- CTB, 2005 – Toetsingskader Gewasbeschermingsmiddelen (HTB 0.2). CTB-Wageningen, Internet-document via <http://www.ctb-wageningen.nl/>.
- Dapic, T, Anticevic, D, Capin, T, 2001 – Overuse injury syndromes in children and adolescents. *Arh. Hig. Rada Toksikol.* 52, 483-489.
- David, G, and Buckle, P, 1997 – A questionnaire survey of the ergonomic problems associated with pipettes and their usage with specific reference to work-related upper limb disorders. *Applied Ergonomics* 28, 257-262.
- Dembe, AE, Erickson, JB, and Delbos, R, 2004 – Predictors of work-related injuries and illnesses: national survey findings. *Journal of Occupational and Environmental Hygiene* 1, 542-550.
- Ekelenburg, HP van, en Bonke, MP, 2004 – Veiligheid van arbeidsmiddelen. Alphen aan de Rijn, Kluwer, 280 pp.
- Finsen, L, Christensen, H, and Bakke, M, 1998 – Musculoskeletal disorders among dentists and variation in dental work. *Applied Ergonomics* 29, 119-125.
- Gründemann, RWM, Smulders, PWG en Winter, CR de, 1993 – Vragenlijst Arbeid en Gezondheid. Lisse, Swets & Zeitlinger.
- Hess, D, 1997 – Employee perceived stress. Relationship to the development of repetitive strain injury symptoms. *AAOHN Journal* 45, 115-123.
- Hollmann, W und Hettinger, Th, 1990 – Sportmedizin. Arbeits- und trainingsgrundlagen. Stuttgart, Schattauer Verlag, 792 pp.
- Karasek, R, and Theorell, T, 1990 – Healthy Work: stress, productivity and the reconstruction of working life. New York, Basic Books.
- Kirkeskov-Jensen, L, and Eenberg, W, 1996 – Occupation as a risk factor for knee disorders. *Scandinavian Journal of Work, Environment & Health* 22, 165-175.

- Kompier, MAJ en Marcelissen, FHG, 1990 – Handboek Werkstress. Systematische aanpak voor de bedrijfspraktijk. Amsterdam, NIA.
- Maffulli, N, 1990 – Intensive training in young athletes. The orthopaedic surgeon's viewpoint. *Sports Med.* 9, 229-243.
- Manninen, P, Heliövaara, M, Riihimäki, H, and Suoma-Lainen, O, 2002 – Physical workload and the risk of severe knee osteoarthritis. *Scandinavian Journal of Work, Environment & Health* 28, 25-32.
- McBeth, J, Harkness, E, Silman, A, and Macfarlane, G, 2003 – The role of workplace low-level mechanical trauma, posture and environment in the onset of chronic widespread pain. *Rheumatology* 42, 1486-1494.
- Meen, HD, 2000 – Physical activity in children and adolescents. *Tidsskr. Nor. Laegeforen.* 120, 2908-2914.
- McBeth J, Harkness E, Silman A and Macfarlane G 2003 The role of workplace low-level mechanical trauma, posture and environment in the onset of chronic widespread pain. *Rheumatology* 42, 1486-1494.
- McMillan, G, and Nichols, L, 2005 – Osteoarthritis and meniscus disorders of the knee as occupational diseases of miners. *Occupational and Environmental Medicine* 62, 567-575.
- Nahit, ES, Macfarlane, GJ, Pritchard, CM, Cherry, NM, and Silman, AJ, 2001 – Short term influence of mechanical factors on regional musculoskeletal pain: a study of new workers from 12 occupational groups. *Occup. Environ. Med.* 58, 374-381.
- NIOSH, 1997 – Musculoskeletal disorders and workplace factors. Cincinnati (OH, USA), DHHS (NIOSH) publication 97-141.
- NIOSH, 2002 – National Institute for Occupational Safety and Health (NIOSH) recommendations to the U.S. Department of Labor for changes to hazardous orders. Cincinnati, (OH, USA), NIOSH / CDC, 176 pp.
- Orden, CYD van, en Gaillard, AWK, 1994 – TOMO: Toetsingslijst Mens & Organisatie. Zeist, Kerckebosch.
- Peereboom, KJ and Huysmans, MA, 2002 – Hand oek fysieke belasting. Een complete methode voor het inventariseren en oplossen van knelpunten. Den Haag, Sdu Uitgeverij, 215 pp.
- Projectgroep WEBA, 1989 – Functieverbetering en organisatie van de arbeid. Den Haag, DGA, publicatie S-71.
- Segesser, B, Morscher, E, und Goesele, A, 1995 – Störungen der Wachstumsfugen durch sportliche Überbelastung. *Orthopäde* 24, 446-456.
- Sluiter, JK, Rest, KM and Frings-Dresen, MHW, 2001 – Criteria document for evaluation of the work-relatedness of upper extremity musculoskeletal disorders. *Scandinavian Journal of Work, Environment & Health.* 27, 1-102.
- Sreenivasan, 2001 – A review of young people's attitudes to health and safety. Sheffield (UK), Health & Safety Laboratory, HSL report 2001/03, 25 pp.
- SZW, 1999 – Beleidsregel niet-industriële hulparbeid van lichte aard. *Staatscourant* 125.
- SZW, 2005 – Arbo-Informatieblad 'Jongeren en Arbeid' (AI-30). Den Haag, Sdu Uitgevers, 44 pp.
- Veldhoven, M. van, en Meijman, T, 1994 – Het meten van psychosociale arbeidsbelasting met een vragenlijst. Amsterdam. NIA, 99 pp. + bijlagen.

Waters, TR and Wilkins, JR, 2004 – Prevention of musculoskeletal disorders for children and adolescents working in agriculture. Conference Proceedings. Cincinnati (OH, USA), NIOSH / CDC Publication 2004-119, 42 pp.

Tevens zijn de onderstaande documenten vanaf Internetsites geraadpleegd voor de in deze rapportage beschreven informatie:

- European Network, 2005 – European Campaign for Safety and Health at Work 2006. Accident prevention resources: young workers.
http://europe.osha.eu.int/good_practice/risks/accident_prevention/index_topic?topicpath=/good_practice/risks/accident_prevention/young_workers.
- Farm safety Association Inc., 2002 – Safety of children in agriculture. Guelph
<http://www.cdc.gov/nasd/docs/d001601-d001700/d001619/d001619.html>
- National Institute for Occupational Safety and Health, 2003 – Preventing Deaths, Injuries, and Illnesses of young workers. Cincinnati (OH, USA).
<http://www.cdc.gov/niosh/docs/2003-128/pdfs/2003128.pdf>
- Workplace OHS, 2005 – OHS and young workers. Sydney.
http://www.workplaceohs.com.au/nocookie/subjects/risk/young_workers.htm
- Worksafe Western Australia Commission, 1999 – The safety and health of children and young people in workplaces. West Perth,
<http://www.safetyline.wa.gov.au/pagebin/codewswa0137.htm>

Samenvatting

In de agrarische sector is onduidelijkheid en onbegrip over de regels voor veilig en gezond werken door kinderen en jeugdigen in deze sector. Dit leidt regelmatig tot problemen tussen agrarische ondernemers en inspecteurs van de Arbeidsinspectie. Rapportages Vakantiewerk van de Arbeidsinspectie doen vermoeden dat de agrarische sector in belangrijke mate werk verschaft aan de groep jongeren onder 18 jaar. Ondernemers vinden de inzet van kinderen belangrijk met het oog op de continuïteit van het agrarisch bedrijf en het kunnen werven van toekomstig personeel. De Arbeidsinspectie ziet toe op de veiligheid, gezondheid en het welzijn van deze kinderen en jeugdigen en hanteert daarvoor door de overheid vastgestelde besluiten en regels. In een aanzienlijk deel van de geïnspecteerde gevallen blijken de werkzaamheden en of werktijden van de jongeren niet in overeenstemming met deze regels. Bij een deel hiervan wordt volgens de ondernemers het beschermingsniveau van de jongeren desondanks gegarandeerd. Deze situaties leiden met name tot een terugkerende discussie. Zowel de overheid, de werkgevers- als werknemerspartijen vinden het continueren hiervan ongewenst. Het huidige project is bedoeld om meer duidelijkheid te krijgen over de interpretatie en uitleg van regelgeving, zodanig dat de veiligheid, gezondheid en welzijn van jongeren in de betreffende werksituaties kunnen worden gegarandeerd.

Bij de aanpak is een projectgroep geformeerd, waarin alle betrokken partijen zitting hadden: ondernemers, werknemers, overheid, handhaving, arbo-advies en kenniswerkers. Voor deze groep zijn alle inspecties van de Arbeidsinspectie van de projecten Vakantiewerk in de jaren 2003 en 2004 geanalyseerd en zijn 13 arbeidsinspecteurs bevestigd naar ervaringen en bevindingen in de agrarische sector. Ook zijn vier workshops met in totaal 35 ondernemers uit vijf verschillende agrarische takken georganiseerd, waarin gevraagd is naar specifieke knelpunten en oplossingen. Wetgeving, knelpunten en oplossingen zijn, daar waar mogelijk, onderbouwd met bestaande kennis afkomstig uit de literatuur en deskundigen.

Relatief veel overtredingen zijn opgelegd vanwege het ontbreken van de verplichte Risico-evaluatie en –inventarisatie (RI&E) en het niet kunnen tonen van een registratie van arbeids- en rusttijden. Voor beide onderwerpen heeft de projectgroep geoordeeld de wettelijke verplichting te volgen, hoewel het tweede punt voor ondernemers in de praktijk lastig wordt ervaren. Ondernemers zowel als analyse van inspecties gaven aan dat de belangrijkste groep van discussie die van de 13-15 jarigen is. Ondernemers gaven aan dat het werven en binden van deze leeftijdsgroep cruciaal is. Overtredingen in deze leeftijdsgroep bleken vooral betrekking te hebben op de aspecten “machinale omgeving”, “fysieke belasting”, “herbetreding na toepassing van gewasbeschermingsmiddelen”, “welzijn” en “arbeidstijden”. Wat betreft het laatstgenoemde punt heeft de projectgroep besloten de huidige regels niet ter discussie te willen stellen.

Machinale omgeving: de regelgeving sluit kinderen van 13-15 jaar uit te werken in een omgeving waar aangedreven arbeidsmiddelen (i.e. machines) aanwezig zijn. Gezien de hoge mechanisatiegraad van vrijwel alle agrarische bedrijven sluit de strikte toepassing van deze regel arbeid door deze jongeren min of meer uit. Een deel van de projectgroep stelt voor om de huidige regels t.a.v. 13-15 jarigen duidelijker te maken in welke situaties veilig gewerkt kan

worden, ook als er op het bedrijf machines aanwezig zijn. Een ander deel stelt voor de regelgeving meer aan te laten sluiten bij die van Europa, waarbij nadrukkelijk het ongevalgevaar wordt betrokken. Voor statische en langzaam bewegende aangedreven arbeidsmiddelen wordt in dat geval een veiligheidskeuring door een deskundige dienst van machine én zijn omgeving voorgesteld. Voor mobiele arbeidsmiddelen moet het beschermingsniveau zijn gegarandeerd middels een barrière, welke ook kan bestaan uit voldoende afstand.

Fysieke belasting: de huidige regelgeving voorziet in maximale blootstellingen voor fysiek belastende werkzaamheden door tillen, duwen en trekken en ongunstige werkhoudingen. De projectgroep oordeelt dat deze regels geen overdreven hoog beschermingsniveau ambiëren voor kinderen van 13-15 jaar. Hoewel dit niet onderbouwd kan worden met kennis, beveelt de projectgroep aan voor lichte repeterende werkzaamheden de tijdsduur per dag te beperken en dat de combinaties van repeterend werk met andersoortige belasting (als kracht of houding) moet worden vermeden. Tevens wordt aanbevolen kennis te ontwikkelen rond deze genoemde aanbeveling. Voor knielend werk is de kennis onvoldoende om het huidige beschermingsniveau aan te passen en ook hiervoor wordt nadere kennisontwikkeling gevraagd.

Herbetreding: de regelgeving schrijft voor dat binnen 14 dagen na toepassing van chemische middelen kinderen onder 16 jaar niet in contact mogen komen met het gewas, ongeacht het gebruikte middel. Ondernemers in de agrarische sector hebben moeite met deze regel omdat hierin geen rekening wordt gehouden met de aard van de middelen, dat wil zeggen schadelijkheid en afbraaksnelheid. In de projectgroep en een apart georganiseerde expertmeeting is geconcludeerd dat er mogelijkheden zijn om flexibeler met de gehanteerde tijd voor herbetreding door kinderen onder 16 jaar om te gaan, door gebruik te maken van de beschikbare Risico-Indexen en beschikbare gegevens over afbraaktijden. Zolang deze gegevens niet voor ieder toegelaten middel zijn vastgesteld zal er een tweedeling in middelen ontstaan, met als gevolg voor middelen met ontbrekende gegevens het handhaven van de huidige termijn van 14 dagen. Het verdient aanbeveling zowel het aspect leeftijdgerelateerde toxicologische effecten als invloed van gedragsverschillen tussen kinderen en volwassenen in een uitgebreidere studie in meer detail en zo mogelijk gekwantificeerd te onderzoeken. Daarbij dient wel de eenvoud omwille van de naleving en de handhaving in het oog gehouden te worden. Tevens wordt onderzoek aanbevolen om te laten zien dat er bij de kinderen geen blootstelling optreedt.

Welzijn: de regelgeving biedt op slechts enkele aspecten van welzijn en psychische belasting enige duidelijkheid. De projectgroep is van oordeel dat tempodwang kan worden voorkomen door technische en organisatorische maatregelen. Stukloon voor jongeren is op grond van internationale regelgeving niet toegestaan. Daarnaast is een set concrete aanbevelingen gedaan welke wel en niet gedaan zouden moeten worden om het welzijn van werkende jongeren te bevorderen.

In onderstaande tabel (versie oktober 2006) zijn de standpunten van de verschillend betrokken partijen over de verschillende besproken onderwerpen verwoord.

Onderwerp	Issue	Gekozen oplossingsrichting in projectgroep	Resultaat tot nu toe	Standpunten			
				SZW / AI	FNV	CNV	LTO
<i>Machineveiligheid</i>	Door toegenomen mechanisatie steeds vaker conflict met geldende regelgeving.	Kijken naar de specifieke risico's van een machine kwaad i.p.v. iedere machine is per definitie onveilig.	1. Mobiele machine: afstand of barrière 2. Vaststaande machine: jaarlijkse beoordeling risico door gecertificeerde instantie.	1. Wat betreft de omgeving zou robuuste afscheiding kunnen: nader omschrijven. 2. In de rapportage genoemde machines zijn niet veilig. Voorgestelde keuring biedt onvoldoende waarborg.	1. Zou kunnen. 2. Veilige machines (in relatie tot gebruik ervan door een doelgroep van 13, 14, 15 – jarigen) bestaan niet. Onbespreekbaar.	1. Eens. 2. Eens, mits veiligheid gegarandeerd onder alle omstandigheden.	1. Eens. 2. Eens.
<i>Fysieke belasting</i>	Er is weinig specifieke kennis die de regelgeving voor kinderen en jeugdigen draagt.	Huidige normen zijn zeker niet te streng. Voor op knieën werken en repeterende arbeid bestaat kennisleemte.	Huidige wet- en regelgeving voldoet. Nader onderzoek gewenst op niet machinegebonden repeterende arbeid en knielend werk.	Eens, wat betreft repeterende arbeid; knielend werk gaat gepaard met belastende houdingen en is zwaar werk, ook voor volwassenen.	Eens; repeterend werk vaak in combinatie werkhoudingen; schoolbelasting in combinatie met werkbelasting werkt dubbel.	Eens.	Vinden het niet op de knieën mogen werken bij seizoensarbeid (oogst) onacceptabel gezien beperkte duur op jaarbasis.

<i>Herbetreding na gebruik gewasbescherming</i>	Huidige regel van 14 dagen mist onderbouwing en wordt niet of nauwelijks nageleefd (en gehandhaafd).	Naar middelspecifieke regels i.p.v. vaste 14-dagen termijn.	Met hetzelfde beschermingsniveau kan via Risico Index per middel tot differentiatie gekomen worden, mits gegevens door leveranciers worden verstrekt.	Zou kunnen, maar er is niet-naleving en probleem met handhaving. Behoeft uitwerking (en eventueel onderzoek om aan te tonen dat er geen blootstelling is bij kinderen.	Zou theoretisch kunnen, maar stuit op praktische bezwaar van te weinig gegevens. Vindt eigenlijk dat eerst meer onderzoek nodig is. Zo lang er geen gegevens beschikbaar zijn blijft het 14-dagen criterium gehandhaafd.	Eens met gekozen richting; indien afgeweken gaat worden van 14 dagen richtlijn moeten de bronnen absoluut betrouwbaar zijn.	Eens.
<i>Welzijn</i>	Wetgeving is soms weinig specifiek.	Stukloon en tempodwang niet toestaan.	Tempodwang oplossen via technische en organisatorische maatregelen; stukloon kan niet.	Zou kunnen, oplossingen nader omschrijven. Tempodwang staat niet op zichzelf, vaak verbonden aan machinneveiligheid of fysieke belasting.	Eens.	Eens.	Ondernemers oordelen stukloon als niet belastend.
<i>Verplichte RI&E</i>	Geen issue, behalve dat nog veel overtredingen voorkomen.	Is belangrijk: uiting van goede arbo-zorg.	Is verplicht en moet zo blijven.	Geen onderwerp discussie.	Geen onderwerp discussie.	Geen onderwerp discussie.	Geen onderwerp discussie.

<i>Werk- en rusttijden</i>	Regelgeving is ingewikkeld.	Volgens huidige richtlijnen. Wel beter uitleggen.	Is verplicht en moet zo blijven.	Geen onderwerp discussie.	Geen onderwerp discussie.	Geen onderwerp discussie.	Geen onderwerp discussie. Goede registratie is lastig en tijdrovend.
<i>Deskundig toezicht</i>		Moet aanwezig / in de buurt zijn.	Is verplicht en moet zo blijven.	Geen onderwerp discussie.	Geen onderwerp discussie.	Geen onderwerp discussie.	Geen onderwerp discussie.
<i>Werken met bestrijdingsmiddelen</i>		Mag niet door kinderen en 16 en 17 jarigen voor een beperkt aantal stoffen en onder toezicht.	Is verplicht en moet zo blijven.	Geen onderwerp discussie.	Geen onderwerp discussie.	Geen onderwerp discussie.	Geen onderwerp discussie.

Suggesties van de auteurs voor mogelijke oplossingsrichtingen om partijen bij elkaar te brengen:

1. Algemeen: kijk of de wet- en regelgeving voor de 15-jarigen meer richting de regelgeving voor de 16 en 17 jarigen zou kunnen opschuiven. Dat sluit aan op de regelgeving van de EU en de ILO en zoals door o.a. Oostenrijk, Duitsland, België en Denemarken al vertaald in eigen regelgeving (aangegeven door de ondernemers tijdens de workshops).
2. Machineveiligheid: laten we een experiment in een van de branches uitvoeren om met elkaar na te gaan of er veilige machines in een veilige setting mogelijk zijn. Doe dit door het instrument dat door Stigas inmiddels in concept is ontwikkeld toe te passen en op basis van dit experiment bij te stellen, mocht de werkwijze levensvatbaar zijn. Evalueer het resultaat en bepaal daarna met elkaar wederom de standpunten over haalbaarheid en wenselijkheid.
3. Herbetreding: ga uit van de mogelijkheid om tot een stofspecifieke herbetredingstijd te komen, maar ga in overleg met CTB, TNO, Nefyto na wat er nog aan gegevens moet worden verzameld om dit ook verantwoord te operationaliseren. Zorg dat de al bekende RI's herbetreding verzameld worden (actie al in uitvoering door Stigas).
4. Hoe kunnen we de kennisleemte rond fysiek belasting dichten? Welk doel hebben we daarbij voor ogen? Wat moet het resultaat zijn?

Bijlagen

Bijlage A. Samenstelling projectgroep

Voorzitter:

dhr. P. Ruigewaard (Dexis Arbeid)

Secretaris:

dhr. P.A. Tamsma (Stigas)

Leden Werkgeversorganisaties:

dhr. J.H. de Boer (LTO Noord)

dhr. A. Hekman (LTO Nederland), per oktober 2005 vervangen door dhr. A. Pieterse (LTO Noord)

Leden werknemersorganisaties:

mevr. J. Salentijn (FNV Bondgenoten)

dhr. J. Koudys (CNV Bedrijvenbond)

Lid Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit:

mevr. P.A.J. Welboren, per maart 2005 vervangen door mevr. D.M. van Zwieten

Leden Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid:

dhr. A. Weber, per oktober 2005 vervangen door mevr. S. Aafjes

dhr. W. de Graaf

mevr. B. Tulus

mevr. B. Wibier, *Arbeidsinspectie*

dhr. R. Prevo, per juni 2005 vervangen door dhr. D. Korver, *Arbeidsinspectie*

Adviseurs:

dhr. S. van der Maarl (Stigas)

dhr. H.H.E. Oude Vrielink (Wageningen UR)

Bijlage B. Aantallen agrarische gelegenhedswerkers in 2004

CAO	Aantal
Bedrijfsverzorgingsdiensten	1.791
Bloembollengroothandel	334
Bosbouw	34
Cultuur Technische Werken	1
Dierhouderij	491
Geen CAO van toepassing	65
Glastuinbouw	6.175
Hommel BV	1
Hoveniersbedrijven	181
Landbouwwerktuigen Exploiterende Ondernemingen	406
Open teelten Bloembollen	19.468
Open teelten Boomkwekerij	3.604
Open teelten Landbouw	3.367
Open teelten Tuinbouw	39.588
Paddestoelen	107
Tuinzaadbedrijven	49
Totaal	75.662

Bijlage C. Verslagen workshops

Bijlage C1. Bloembollen

Verslag workshop Arbeid Jongeren - Bloembollenteelt, Egmond-binnen, 22-9-2005

Wageningen, A&F, GH Kroeze en HHE Oude Vrielink

Doel van de workshop was:

1. identificeren van werkmethode die door kinderen van 13-15 jaar worden uitgevoerd of zouden kunnen worden uitgevoerd
2. helder maken op welke gronden deze werkmethode eventueel zouden knellen met de huidige regelgeving en met de tijdens de workshop gegeven uitleg van de essenties van die regelgeving
3. aanreiken van zoveel mogelijk alternatieven van werk, inrichting of organisatie waardoor werkmethode die knellen met de regelgeving alsnog binnen de regels te brengen zijn.

Aanwezigen: negen ondernemers, twee leden van de projectgroep, twee onderzoekers.

Algemene opmerkingen en waarnemingen:

- De groep ondernemers geeft aan dat de jongeren wel degelijk interesse hebben in het werk in de sector.
- De groep 13-jarigen wordt geschikt geacht voor slechts een beperkt aantal taken.
- Probleem met heftrucks lijkt groter dan dat met (veilige!) lopende banden.
- Herbetreding na gebruik gewasbescherming lijkt een serieus probleem. Kwekers betwijfelen of situatie in kassen vergelijkbaar is met buiten (UV-straling en regen)
- Het CE-keurmerk (veiligheidseisen conform EU-richtlijn, CE = Conformité Européenne) zou voor machines een “waarborg” kunnen zijn voor een (deel) van de eisen aan arbo-veilige systemen.
- Wellicht zou een borgingssysteem, bijv. via de RI&E kunnen helpen om de controle op de regelgeving te kunnen vereenvoudigen.
- Stigas zou een rol kunnen spelen bij het verzamelen c.q. verstrekken van informatie over veilige typen machines.

De specifieke resultaten van de workshop zijn weergegeven in de volgende tabel (nummering onder oplossingen verwijst naar overeenkomstig genummerd knelpunt).

Taak, werkmethode	Knelpunt regels /arbo	Oplossing / alternatief
Pellen van bollen aan band. Jongeren worden niet aan het einde	1. Het werk gebeurt in de hal waar ook heftrucks rijden voor de aan- en afvoer van kisten.	1. Er moet een barrière zijn tussen werkplek en plaats waar de heftrucks rijden. 1.1 De pelband en werkplekken staan op een verhoogd plateau; op deze wijze zijn de werkplekken niet te benaderen door een heftruck;

<p>van de band geplaatst, waardoor geen tempodwang bestaat. Toezicht wordt gehouden door de schuurbaas. Jongeren kunnen afwisselend staan of zitten.</p>	<p>2. Het is werk aan een lopende band. 3. De jongeren kunnen niet op ieder moment even weg van de werkplek, omdat dan de werklust voor de overgebleven ploeg te groot wordt (tempo van de band is afgestemd op de werkploeg). 4. Herhalend werk.</p>	<p>door het plateau te omgeven met een hek kunnen ook de jongeren niet (gemakkelijk) op de rijplaats komen. 1.2 De plaats waar gepeld wordt gescheiden van de rijplaats door een rij kuubskisten. 1.3 De plaats waar gepeld wordt gescheiden van de rijplaats door een stevig hek of wand. 2. Er is geen sprake van tempodwang, wél van een machine. Indien de machine een label “veilig” zou hebben, wordt voldaan aan de essentie dat het werk aan de machine geen kwaad kan wat betreft persoonlijke veiligheid. 3.1 Tijdens het werk wordt zeer frequent gepauzeerd (ieder uur 5 minuten, los van de reguliere pauzes) (3.2 Mogelijkheid de snelheid van de band gemakkelijk door de ploegbaas aan het einde van de band te laten variëren in geval dat iemand even weg is)</p>
<p>Nakoppen</p> <p>Na het machinaal kappen van de planten worden de planten waar de bloem nog aanwezig is “nagekopt”. Jongeren lopen door het gewas, knikken de bloem van de steel en laten deze in het pad vallen.</p>	<p>1. Het werk gebeurt in het gewas binnen de 14-dagen termijn voor herbetreding (bij de teelt van bloembollen wordt het gewas doorgaans iedere week behandeld) 2. Het werk is erg weersafhankelijk; het kan daarom noodzakelijk zijn het uit te voeren op schooldagen</p>	<p>1. De projectgroep heeft een aanpak geschetst om te komen tot een middelafhankelijke termijn voor herbetreding. Gezien de onbekendheid momenteel met de risico-index van de gebruikte middelen (veelal schimmelwerende middelen) is het in dit stadium niet mogelijk te schetsen of deze aanpak een oplossing vormt. 2. Op schooldagen mogen kinderen van 13-15 jaar niet werken. Dit is vastgelegd in de Arbeidstijdenwet en geen onderwerp van discussie in de projectgroep.</p>
<p>Onkruid wieden</p> <p>Door jongeren wordt door het veld gelopen en met de hand (bukken) of met schoffel onkruid verwijderd.</p>	<p>1. Wieden met de hand vormt geen knelpunt wat betreft de fysiek belasting. 2. Mogelijk speelt betreding van het gewas binnen de 14-dagen termijn voor herbetreding (zie</p>	<p>1. Is geen knelpunt. 2. Zie onder 1. bij Nakoppen</p>

<p>Ook neemt het gebruik van een wiedebed (liggend achter een trekker) toe.</p>	<p>Nakoppen). 3. Algemeen wordt aangegeven dat het liggend wieden achter een trekker geen geschikt werk is voor de leeftijdsgroep 13-15 jaar (gedwongen tempo, werkhouding).</p>	
<p>Planten bollen voor de broei</p> <p>1. In de schuur: Jongeren staan aan lopende band of rollenband, die tijdens het planten (rechttop zetten) van de bollen in de kisten stil staat. De aanvoer van bollen gebeurt separaat, dus niet tijdens het planten.</p>	<p>1. heftruck? Wordt gebruikt bij aanvoer van bollen, maar dat is separaat, dus niet tijdens planten. 2. Lopende band of rollenband. Deze staat stil tijdens het planten, dus geen tempodwang. 3. Herhalend werk</p>	<p>1. Geen echt knelpunt, kan separaat uitgevoerd worden en er kan voldoende afscheiding gemaakt worden</p> <p>2 Oplossing als bij Pellen aan de band?</p>
<p>Tulpen op oogstband leggen (waterbroei)</p> <p>Tulpen worden aangevoerd (hoe?) en in rustig tempo op een langzaam lopende band gelegd</p>	<p>1. Het is werk aan een lopende band. 2. De jongere kan niet op ieder moment even weg van de werkplek omdat er een regelmatige aanvoer moet zijn. 3. Herhalend werk</p>	<p>1. Er is geen sprake van tempodwang, wél van een machine. Indien de machine een label “veilig” zou hebben, wordt voldaan aan de essentie dat het werk aan de machine geen kwaad kan wat betreft persoonlijke veiligheid. 2. Tijdens het werk zou zeer frequent gepauzeerd (ieder uur 5 minuten, los van de reguliere pauzes) kunnen worden?</p>
<p>Aanvoer van planten aan de ontbolmachine</p> <p>In kisten aangevoerde gewas wordt met de hand op een band gelegd</p>	<p>1. Algemeen wordt aangegeven dat het handmatig aanvoeren bij de ontbolmachine geen geschikt werk is voor de leeftijdsgroep 13-15 jaar (tempodwang,</p>	<p>1. Geen.</p>

voor de ontbolmachine.	heftruck).	
<p>Schubben van lelies</p> <p>Leliebollen worden met de hand vanuit een voorraadmand gepakt en ontdaan van de rokken. Deze worden (gesorteerd?) in fust (?) gelegd.</p>	<p>1. Is licht, zittend werk, zonder tempodwang. Zolang de beloning niet met de productie varieert (stukloon) is dit werk niet knellend met de regelgeving.</p>	<p>1. Geen stukloon.</p>
<p>Plukken</p> <p>Jongere plukt (trekt eigenlijk) de bloem + bol uit de broeibak, die op tafelhoogte staat en legt de plant in een container.</p> <p>2. In bakken op de grond in schuur of in volle grond: jongeren moeten tijdens plukken bukken.</p>	<p>1. Lichte arbeid, geen probleem. 2. Bukkend werken is in strijd met de regelgeving. 3. Herhalend werk.</p>	<p>1. Geen knelpunt 2. Gedwongen werkhouding zou afgewisseld kunnen worden met hand- en spandiensten, mits hierbij geen gevaar voor verplaatsbare machines gaat optreden.</p>
<p>Bossen</p> <p>Het opbossen van de planten gebeurt aan de lopende band. De jongere zou aan het begin van de lijn kunnen staan. Dan is er geen tempodwang.</p>	<p>1. De beveiliging van de lopende band kan een probleem zijn. 2. Herhalend werk</p>	<p>1. Werkomgeving afschermen van heftrucks en/of ander rollend materieel. zie tulpen op banden leggen.</p>
<p>Hollen hyacinten</p> <p>Met mesje een klein deel uit elke hyacintenbol snijden.</p>	<p>Geen probleem, mits het werk in een van heftrucks afgescheiden ruimte wordt uitgevoerd.</p>	<p>Nvt.</p>

Verslag workshop Arbeid Jongeren - Glastuinbouw, Maassluis, 26-9-2005

Wageningen, A&F, GH Kroeze en HHE Oude Vrielink

Doel van de workshop was:

1. identificeren van werkmethode die door kinderen van 13-15 jaar worden uitgevoerd of zouden kunnen worden uitgevoerd
2. helder maken op welke gronden deze werkmethode eventueel zouden knellen met de huidige regelgeving en met de tijdens de workshop gegeven uitleg van de essenties van die regelgeving
3. aanreiken van zoveel mogelijk alternatieven van werk, inrichting of organisatie waardoor werkmethode die knellen met de regelgeving alsnog binnen de regels te brengen zijn.

Aanwezigen: zeven ondernemers, twee leden van de projectgroep, een vertegenwoordiger van LTO-Nederland en twee onderzoekers.

Algemene opmerkingen en waarnemingen:

- In de glastuinbouw worden kinderen van 13-15 jaar veel (vakanties, zaterdagen) en op veel plaatsen ingezet.
- De groep wil ook de positieve kanten van het werken in een bedrijf voor de jongeren benadrukken: opdoen van arbeidservaring, gemakkelijk instromen in de sector op oudere leeftijd, stimuleren van het risico-bewustzijn en het hebben van zinvolle bezigheden in de (soms grote hoeveelheid) vrije tijd. Ook wordt aangegeven dat de ouders van de werkende jeugd het als zeer positief ervaart dat kinderen een stuk werkervaring opdoen en leren in een teamverband te werken.
- Herbetreding na gebruik van gewasbeschermingsmiddelen lijkt een serieus probleem te vormen. Deze problematiek speelt een grote rol voor alle werkzaamheden in de kas.
- Het gebruik van chemische middelen verschilt sterk van gewas tot gewas; bovendien kunnen verschillen in gewasgrootte en de aard van de werkzaamheden waarschijnlijk aanzienlijke verschillen in blootstelling veroorzaken. Naast het type gewasbeschermingsmiddel zou wellicht ook de dosering een rol kunnen spelen bij het criterium van de mate van blootstelling en herbetreding.
- Het onderscheid tussen aangedreven mobiele en statische arbeidsmiddelen heeft herziening: in de kas rijden veel transportsystemen, al dan niet bemand, die erg langzaam rijden (stapvoets) en omgeven zijn door tal van technologische veiligheidssystemen (aanraken of in de buurt komen leidt tot stoppen). Ondanks het feit dat het mobiele arbeidsmiddelen betreft zouden deze wellicht beter beoordeeld kunnen worden volgens het principe "kan de machine kwaad?". Een ondernemer geeft aan dat op de bedrijven die met deze arbeidsmiddelen werken geen situaties voorgekomen zijn met ongelukken of bijna ongelukken.

- Het is als spijtig ervaren dat bij de workshop geen vertegenwoordiging van zowel de werknemers als de Arbeidsinspectie aanwezig was. Met name omdat voor het nemen van de juiste beslissingen in dit project gevoel met de praktijk belangrijk wordt ervaren.
- De ondernemers willen graag op de hoogte gehouden worden van de voortgang en aanbevelingen van het (concept-)eindverslag. Ook is men bereid normaal ondersteuning te geven, om te voorkomen dat het projectresultaat bij een papieren versie blijft.

De specifieke resultaten van de workshop zijn weergegeven in de volgende tabel.

Taak, werkmethode	Knelpunt regels /arbo	Oplossing / alternatief
<p>Schoonmaken (schuur, kantine, wc's).</p> <p>Het werk betreft vooral handwerk als vegen, schoonmaken, leegmaken van afvalbakken en opruimen.</p>	<p>1. Bij handmatig aanvegen van een (stoffige) hal kan overmatige stofblootstelling optreden.</p> <p>2. Bedienen van een veegmachine.</p>	<p>0. Veel van de werkzaamheden zijn uitermate geschikt voor de jongeren en kunnen betiteld worden als lichte hulpwerkzaamheden.</p> <p>1. Werk in een stoffige ruimte moet worden voorkomen; algemeen oordeel is dat dit dan geen geschikt werk is voor de jongeren.</p> <p>2. Het bedienen van een veegmachine is niet toegestaan (mobiel arbeidsmiddel). Zeker als het werk gebeurt in een stoffige omgeving wordt dit werk niet geschikt geacht voor jongeren.</p>
<p>Planten op steenwol</p> <p>Bakken met planten worden in het hoofdpad op veilingkarren aangevoerd. Dit kan op momenten dat de jongeren niet in de kas aanwezig zijn, maar kan ook door middel van langzaam rijdend en volledig beveiligd transport. De bakken worden in de paden gedragen en de planten in de steenwol matten geplaatst. Het is een werkzaamheid van één of enkele dagen</p>	<p>1. Het werk gebeurt in een ruimte waar ook mobiele arbeidsmiddelen rijden.</p> <p>2. Het is werk waarbij herhaald gebukt wordt.</p>	<p>1. Wellicht zou voor de langzaam rijdende transportmiddelen dezelfde keuring als voor statische aangedreven arbeidsmiddelen moeten gelden, dat wil zeggen dat hard moet worden vastgesteld dat de machine veilig is. Eventueel kan het klaarzetten van de karren gebeuren voordat de jongeren zich in de kas begeven.</p> <p>2. Het werk vraagt repeterend bukken. De aanbeveling van de ondernemers is dit werk niet langer dan 4 uur per dag te laten doen, niet alleen met het oog op de belasting, maar tevens vanuit het standpunt van motivatie. In zijn algemeenheid: door de tijdsduur van dit werk te limiteren (zowel per dag als per week) kan fysieke overbelasting worden voorkomen. Welke grens hiervoor moet worden gehanteerd zou onderwerp van nader onderzoek kunnen zijn.</p>

<p>Toppen van potplanten</p> <p>Toppen van de planten worden afgeknepen. Hierbij worden veelal handschoenen gedragen om “groene vingers” te voorkomen. De werkhoogte kan variëren van laag bij de grond tot hoog in de kas.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Er kan betreding van het gewas binnen de 14-dagen termijn voor herbetreding plaatsvinden. 2. Handschoenen worden weliswaar meestal gedragen, maar zijn niet noodzakelijk. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zie 1. onder “toppen van vruchtgroenten”. 2. Is geen knelpunt.
<p>Toppen van vruchtgroenten</p> <p>Toppen van de planten worden afgeknepen. Hierbij worden veelal handschoenen gedragen om “groene vingers” te voorkomen. De werkhoogte kan variëren van laag bij de grond tot hoog in de kas.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Er kan betreding van het gewas binnen de 14-dagen termijn voor herbetreding plaatsvinden. 2. Handschoenen worden weliswaar meestal gedragen, maar zijn niet noodzakelijk. 3. Algemeen wordt aangegeven dat het werk op een aangedreven buisrailwagen en op hoogte geen geschikt werk is voor de leeftijdsgroep 13-15 jaar (ivm speelsheid). “Houdt de jeugd op de grond of vlak erboven”. 4. Werk vindt plaats in een omgeving waar ook met (langzaam rijdende) transportmiddelen wordt gewerkt. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. De projectgroep heeft een aanpak geschetst om te komen tot een middelafhankelijke termijn voor herbetreding. Gezien de onbekendheid momenteel met de risico-index van de gebruikte middelen is het in dit stadium niet mogelijk te schetsen of deze aanpak een oplossing vormt. 2. Is geen knelpunt. 3. Werk aan op vlak boven de grond zou kunnen. 4. Zie 1. onder “planten op steenwol”.

<p>Oogsten van paprika, komkommer, tomaat</p> <p>Vruchtgroenten worden met een mesje of schaar van de plant gesneden of geknipt en in een oogstkar of container gelegd. Kar wordt met de hand voortgeduwd.</p>	<p>1. Er kan betreding van het gewas binnen de 14-dagen termijn voor herbetreding plaatsvinden.</p> <p>2. De totale massa van de kar die moet worden geduwd kan oplopen tot 250-300 kg.</p>	<p>0. Uitsluitend de eerste fase van de oogst, dus aan de grond en niet op een buisrailwagen wordt geschikt geacht.</p> <p>1. Zie 1. onder “toppen van vruchtgroenten”.</p> <p>2. De duw- / trekkracht van een volle kar zal de limiet voor fysieke belasting overschrijden. Oplossing kan zijn de oogst in kleinere hoeveelheden af te voeren naar het hoofdpad. Metingen zou meer duidelijkheid kunnen opleveren.</p>
<p>Sorteren en inpakken van vruchtgroenten</p> <p>Aan een sorteermachine wordt de sortering in een doos gepakt die vervolgens op een pallet wordt geplaatst.</p>	<p>1. Het is werk aan een machine.</p> <p>2. De jongere kan niet op ieder moment even weg van de werkplek omdat er een regelmatige aanvoer moet zijn.</p> <p>3. Er is sprake van tempodwang, behalve bij toepassing van een draaischijf. In dat geval is tempodwang minder.</p> <p>Als een uitgang toch vol komt is er een mogelijkheid om de machine te stoppen</p>	<p>0. Algemeen wordt geoordeeld dat dit werk i.v.m. de kwaliteitsbeoordeling geen goed werk is voor de jongeren. Het stickeren van de dozen zou wél kunnen worden gedaan.</p> <p>1. Indien de machine een label “veilig” zou hebben, wordt voldaan aan de essentie dat het werk aan de machine geen kwaad kan wat betreft persoonlijke veiligheid.</p> <p>2. Tijdens het werk zou zeer frequent gepauzeerd (ieder uur 5 minuten, los van de reguliere pauzes) kunnen worden. Ook wordt door de groep aanbevolen dit werk niet langer dan 4 uur per dag te doen, i.v.m. de motivatie. Zeker bij de veel voorkomende sorteringen is dit het geval. Dit kan worden ondervangen door de jongere in te zetten op weinig voorkomende sorteringen.</p>
<p>Pluizen van rozen</p> <p>Lopen/staan in pad en één of meerdere pluizen per plant verwijderen uit bladoksels.</p>	<p>1. Er kan betreding van het gewas binnen de 14-dagen termijn voor herbetreding plaatsvinden.</p>	<p>0. Als het gewas te hoog is kunnen de jongeren dit werk slecht uitvoeren.</p> <p>1. Zie 1. onder “toppen van vruchtgroenten”.</p>

<p>Rozen knippen</p> <p>Lopen of staan in het pad en met een rozen-presenteerschaar de roos afknippen en verzamelen.</p>	<p>1. Er kan betreding van het gewas binnen de 14-dagen termijn voor herbetreding plaatsvinden.</p> <p>2. Er worden handschoenen gedragen i.v.m. de doornen.</p>	<p>1. Zie 1. onder “toppen van vruchtgroenten”.</p> <p>2. Geen.</p>
<p>Inhangen</p> <p>Roos in haken van ronddraaiende bosmachine hangen.</p>	<p>1. Het is werk aan een machine.</p> <p>2. Er kan betreding van het gewas binnen de 14-dagen termijn voor herbetreding plaatsvinden.</p> <p>3. Er wordt soms handschoenen gedragen i.g.v. doornige gewassen.</p>	<p>1. Zie eerder. Er is geen sprake van tempodwang omdat het inhangen op eigen tempo kan gebeuren (niet iedere haak hoeft te worden bezet).</p> <p>2. Zie eerder.</p> <p>3. Geen knelpunt.</p>
<p>Druppelaars aanbrengen</p> <p>Insteken van druppelaars naast de plant.</p>	<p>1. Werk vindt plaats in een omgeving waar ook met (langzaam rijdende) transportmiddelen wordt gewerkt.</p>	<p>0. Werk wordt als zeer geschikt voor jongeren beoordeeld. Meestal zittend op karretje uitgevoerd.</p> <p>1. Zie eerder.</p>

<p>Blad breken</p> <p>De onderste bladeren van de plantenstengels worden afgesneden en in het pad gelegd. Het werk gebeurt lopend door het gewas.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Werk vindt plaats in een omgeving waar ook met (langzaam rijdende) transportmiddelen wordt gewerkt. 2. Er kan betreding van het gewas binnen de 14-dagen termijn voor herbetreding plaatsvinden. 3. Er wordt gewerkt met een mesje. 4. Handschoenen worden weliswaar meestal gedragen, maar zijn niet noodzakelijk. 	<ol style="list-style-type: none"> 0. Wordt veel door jongeren gedaan. 1. Zie eerder. 2. Zie eerder. 3. Geen knelpunt. 4. Geen knelpunt.
<p>Stek steken</p> <p>Plantenstekjes worden in kleine potjes met aarde gestoken ter beworteling. Bij sommige gewassen worden de stekjes eerst in bewortelingspoeder gestoken.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mogelijk vormt het bewortelingspoeder een probleem i.v.m. de wetgeving rond chemische middelen. 2. Er is geen sprake van stukloon of tempodwang. 3. Repeterend werk 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Stekpoeder valt onder het Bestrijdingsmiddelenbesluit en mag niet worden toegepast door kinderen onder 16 jaar. 2. In verband met het repeterende karakter wordt aanbevolen dit werk niet langer dan 4 uur per dag uit te voeren. In zijn algemeenheid: door de tijdsduur van dit werk te limiteren (zowel per dag als per week) kan fysieke overbelasting worden voorkomen. Welke grens hiervoor moet worden gehanteerd zou onderwerp van nader onderzoek kunnen zijn.

<p>Stokken steken</p> <p>Bij teelt op de vloer: zittend op een karretje worden drie stokken rond een potplant gestoken. Bij teelt op tafels: idem, maar dan staand of lopend. Bij teelt op transportcontainers: staand aan een langzaam lopende band.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Er kan betreding van het gewas binnen de 14-dagen termijn voor herbetreding plaatsvinden. 2. Herhalend werk 3. Werk aan een machine (transportcontainers). 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zie eerder. Bovendien wordt aangegeven dat voor potplanten de termijn van 14 dagen goed in te plannen is. 2. In verband met het repeterende karakter wordt aanbevolen dit werk niet langer dan 4 uur per dag uit te voeren. In zijn algemeenheid: door de tijdsduur van dit werk te limiteren (zowel per dag als per week) kan fysieke overbelasting worden voorkomen. Welke grens hiervoor moet worden gehanteerd zou onderwerp van nader onderzoek moeten zijn. 3. Zie eerder.
<p>Inhoezen van potplanten</p> <p>Planten van loopband pakken, van hoes voorzien en in tray plaatsen. Volle trays worden in veilingkar gezet.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Er kan betreding van het gewas binnen de 14-dagen termijn voor herbetreding plaatsvinden. 2. Herhalend werk. 3. Voor de jongeren moet het uitsluitend om de lichtere planten gaan. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zie eerder. Bovendien wordt aangegeven dat voor potplanten de termijn van 14 dagen goed in te plannen is. 2. In verband met het repeterende karakter wordt aanbevolen dit werk niet langer dan 4 uur per dag uit te voeren. Zie ook eerder. 3. De maximale tilbelasting van 10 kg voor jongeren wordt vanwege de herhaling van het werk als te hoog beoordeeld voor dit werk.
<p>Potplanten in tray plaatsen</p> <p>Zie voorgaande.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Er kan contact optreden met gewas dat binnen de 14-dagen termijn voor behandeld is. 2. Herhalend werk. 3. Voor de jongeren moet het uitsluitend om de lichtere planten gaan (kleine potmaat). 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zie eerder. Bovendien wordt aangegeven dat voor potplanten de termijn van 14 dagen goed in te plannen is. 2. In verband met het repeterende karakter wordt aanbevolen dit werk niet langer dan 4 uur per dag uit te voeren. Zie ook eerder. 3. De maximale tilbelasting van 10 kg voor jongeren wordt vanwege de herhaling van het werk als te hoog beoordeeld voor dit werk.

Bijlage C3. Champignonteelt

Verslag workshop Arbeid Jongeren – Champignons, Arcen, 28-9-2005

Wageningen, A&F, GH Kroeze en HHE Oude Vrielink

Doel van de workshop was:

- identificeren van werkmethode(n) die door kinderen van 13-15 jaar worden uitgevoerd of zouden kunnen worden uitgevoerd;
- helder maken op welke gronden deze werkmethode(n) eventueel zouden knellen met de huidige regelgeving en met de tijdens de workshop gegeven uitleg van de essenties van die regelgeving;
- aanreiken van zoveel mogelijk alternatieven van werk, inrichting of organisatie waardoor werkmethode(n) die knellen met de regelgeving alsnog binnen de regels te brengen zijn.

Aanwezigen: vier ondernemers, één dochter van ondernemer, één adviseur Stigas, twee leden van de projectgroep, twee onderzoekers.

Algemene opmerkingen en waarnemingen:

- De groep ondernemers geeft aan dat de jongeren wel degelijk interesse hebben in het werk in de sector en dat er mogelijkheden zijn om zonder risico te werken. De groep wenst te benadrukken dat het niet kunnen inschakelen van de 13-15 jarigen tot gevolg heeft dat de jongeren vanaf 16 jaar maar heel beperkt interesse hebben om later nog in de sector te werken, omdat ze dan hun keuze elders hebben gemaakt.
- Door de strenge regelgeving blijven er volgens de ondernemers maar weinig werkzaamheden over die door jongeren kunnen worden verricht. De werkzaamheden die voor de jongeren over blijven worden door hen omschreven als ‘voornamelijk rotklusjes’ waardoor de interesse van jongeren voor het werken in de sector zeker niet zal toenemen.
- Vanuit de ondernemers wordt aangegeven dat binnen de EU voor wat betreft wetgeving en handhaving ervan met meerdere maten wordt gemeten, waarbij in Nederland de nationale wetgeving aanzienlijk strakker is dan die in meerdere andere landen. Vanuit de Arbeidsinspectie wordt dit punt weliswaar beaamd, maar aangegeven dat de huidige situatie, waarin ieder land een eigen “vertaling” mag maken van de Europese richtlijnen (zogenaamde nationale wetgeving), zal veranderen en wetgeving meer wordt aangepast op Europees niveau. Ondernemers geven aan dat het wellicht nog jaren zal gaan duren alvorens de werksituatie in concurrerende landen op het hoge niveau van Nederland zal zijn.
- Probleem met herbetreding (14-dagen termijn) speelt niet in de champignonteelt, tenzij de eerste vlucht erg snel is. Door de groep wordt dit als een uitzonderlijke situatie beschouwd.
- De belangrijkste problematiek concentreert zich op de fysieke belasting (repeterende bewegingen, reiken, bukken) en op het werken op hoogte (staand op een lorrie langs de hogere bedden). Vanuit de ondernemers wordt aangegeven dat er in de sector erg veel is gedaan om de werkhoudingen tijdens het plukken van champignons te verbeteren: markering in het midden van het bed, hydraulische lorries om de optimale werkhoogte in te stellen. Ook wordt door de ondernemers aangegeven dat het tijdsaspect belangrijk is: 40 uur per week

plukken is teveel. De aanwezige ondernemers oordelen genoemde zaken als duidelijke verbeteringen van de arbeidsomstandigheden en vinden de wijze waarop zowel onderzoekinstellingen als Arbeidsinspectie naar het werk in de champignonteelt kijken overdreven kritisch en zeer theoretisch.

- Uitbetaling in stukloon vormt ook een knelpunt met de huidige regelgeving. Naar de mening van de ondernemers is stukloon alleen negatief als het tarief laag is. Het voordeel van stukloon is dat jongeren beter zelf hun tempo kunnen bepalen en wanneer jongeren door het hanteren van stukloon snel meer kunnen verdienen is dat juist positief voor deze jongeren.
- De groep is van oordeel dat ook de jongeren zelf gehoord moeten worden in dit project.
- De groep ondernemers doet het verzoek het concept-eindverslag van het gehele project te mogen lezen en beoordelen alvorens het wordt vastgesteld.

De specifieke resultaten van de workshop zijn weergegeven in de volgende tabel.

Taak, werkmethode	Knelpunt regels / arbo	Oplossing / alternatief
<p>Bakjes in kratten zetten</p> <p>Stapels lege kratten worden ontstapeld (tilgewicht 1-1.5 kg), losse bakjes worden in de kratten geplaatst en de kratten worden weer gestapeld op een pallet.</p>	<p>Als werk wordt betaald naar prestatie, dan is het strikt genomen stukloon.</p>	<p>Het werk gebeurt 1 à 2 uur op de zaterdag. Harder werken betekent eerder klaar, omdat er een gelimiteerd aantal pallets wordt gevuld. Het werk op deze wijze stimuleert de jongeren (biedt uitdaging). Alternatief kan gekozen worden voor uitbetaling per uur, waarmee het werk geen knelpunt kent, mits in dezelfde ruimte waar gewerkt wordt niet op hetzelfde moment ook met de heftruck wordt gereden. In het laatste geval moet sprake zijn van een stevige barrière.</p>
<p>Uitdunnen van champignons</p> <p>Staand op de grond of op de lorrie wordt langs de bedden gelopen of gereden en worden over elkaar groeiende champignons weggehaald en in een bak gelegd.</p>	<p>1. Voor de hogere bedden is dit werken op hoogte. Een hydraulische lorrie heeft een beveiligingshek rondom. Voor een pluklorrie zonder hek rondom is de maximale hoogte 1.20 m. 2. Het werk is repeterend. 3. Bij een aangedreven lorrie is sprake van een mobiel aangedreven arbeidsmiddel.</p>	<p>1. De afwijking ten opzichte van de normaal geldende maximale hoogte van 2.50 m voor jongeren is een punt voor de specialist veiligheid van de AI. (wordt nagevraagd bij de betreffende vakgroep) 2. Het werk wordt doorgaans in maximaal 2 uur gedaan. Door de tijdsduur van dit werk te limiteren (zowel per dag als per week) kan fysieke overbelasting worden voorkomen. Welke grens hiervoor moet worden gehanteerd zou onderwerp van onderzoek moeten zijn. Zie ook onder: plukken. 3. Een lorrie verplaatst zich langzaam langs het bed. Wellicht kunnen de</p>

Taak, werkmethode	Knelpunt regels / arbo	Oplossing / alternatief
		<p>veiligheidsmaatregelen vergelijkbaar zijn als die geformuleerd rond langzame mobiele transportmiddelen in de glastuinbouw. Het betekent dat deze middelen veiligheid-gekeurd zouden moeten worden alvorens erop gewerkt kan worden door jongeren.</p>
<p>Plukken, sorteren en afwegen van champignons</p> <p>Staand of zittend op de grond of op de lorrie wordt langs de bedden gelopen of gereden en worden de champignons geplukt, voetjes afgesneden met een mesje en gesorteerd in bakjes gelegd. Volle kratten worden gestapeld en aan het eind van de bedden van de lorrie getild.</p>	<p>1. Voor de hogere bedden is dit werken op hoogte. Een hydraulische lorrie heeft een beveiligingshek rondom. Voor een pluklorrie zonder hek rondom is de maximale hoogte 1.20 m.</p> <p>2. Het werk is repeterend, en vraagt veelvuldig reiken, bukken.</p> <p>3. Bij een aangedreven lorrie is sprake van een mobiel aangedreven arbeidsmiddel.</p>	<p>1. Zie eerder onder Uitdunnen.</p> <p>2. Door de tijdsduur van dit werk te limiteren (zowel per dag als per week) kan fysieke overbelasting worden voorkomen. Welke grens hiervoor moet worden gehanteerd zou onderwerp van onderzoek moeten zijn. Door de ondernemers wordt een leeftijd-gestaffelde maximale werkduur voorgesteld: 4, 6 en 8 uur per dag voor respectievelijk 14-, 15- en 16-jarigen, en voor de leeftijdsgroep 13-15 jarigen maximaal 2 dagen per week.</p> <p>3. Zie eerder onder Uitdunnen.</p>
<p>Schoon spuiten</p> <p>Met een tuinslang de compostvloer (buiten) of de werkgangen schoonspuiten met water.</p>	<p>De ondernemers beoordelen dit werk niet als “vuil werk”.</p>	<p>Nvt.</p>
<p>Uitlezen van champignons aan een leesband (machinaal oogsten)</p> <p>Aan een lopende band worden geogoste</p>	<p>1. De champignons worden afgevoerd in bakken. Ten tijde van het lezen rijden geen heftrucks voor de aan- en afvoer van de bakken.</p> <p>2. Het is werk aan een lopende band.</p> <p>3. De jongeren kunnen</p>	<p>1.Nvt.</p> <p>2. Indien de machine een label “veilig” zou hebben, wordt voldaan aan de essentie dat het werk aan de machine geen kwaad kan wat betreft persoonlijke veiligheid.</p> <p>3.1 Tijdens het werk zou zeer frequent gepauzeerd (ieder uur 5 minuten, los van de reguliere pauzes) kunnen worden.</p> <p>3.2 Mogelijkheid de snelheid van de band</p>

Taak, werkmethode	Knelpunt regels / arbo	Oplossing / alternatief
<p>champignons waarvan de voetjes niet zijn afgesneden uitgehaald en in een bak gedaan. De afgesneden champignons worden in bakken verzameld.</p>	<p>niet op ieder moment even weg van de werkplek. 4. Er is geen sprake van tempodwang indien de jongeren niet aan het eind van de leesband worden geplaatst.</p>	<p>gemakkelijk door de ploegbaas aan het einde van de band te laten variëren in geval dat iemand even weg is. 4. Nvt.</p>
<p>Inpakken van gesealde bakjes</p> <p>Na de verpakkingsmachine worden de gesealde bakjes vanaf een rollerbaan gepakt en in kisten gezet. Indien de rollerbaan vol loopt slaat de machine af. Aan de invoerzijde van de machine zit een volwassene.</p>	<p>1. Het is werk aan een lopende band. 2. Er is sprake van tempodwang. 3. De jongere kan niet op ieder moment even weg van de werkplek. 4. Herhalend werk.</p>	<p>1. Indien de machine een label “veilig” zou hebben, wordt voldaan aan de essentie dat het werk aan de machine geen kwaad kan wat betreft persoonlijke veiligheid. 2. Ondanks de automatische stop indien het tempo niet kan worden “bijgebeend” en de volwassene die het tempo bepaalt kan de jongere tempodwang ervaren. Het tempo kan ook aangepast worden aan de capaciteit van de jongere. De ondernemers geven aan dat werken met zekere tempodwang ook kan worden uitgelegd in termen van uitdaging; daarnaast biedt dit werk een mogelijkheid om meer afwisseling in het werk voor deze groep jongeren aan te bieden.</p>

Bijlage C4. Vollegrondsgroente en boomkwekerij

Verslag workshop Arbeid Jongeren – Vollegrondsgroente/Boomkwekerij, De Moer, 29-9-2005, inclusief additioneel interview boomkwekerij (vaste-plantenkweker)

Wageningen, A&F, GH Kroeze en HHE Oude Vrielink

Doel van de workshop was:

1. Identificeren van werkmethoden die door kinderen van 13-15 jaar worden uitgevoerd of zouden kunnen worden uitgevoerd;
2. helder maken op welke gronden deze werkmethoden eventueel zouden knellen met de huidige regelgeving en met de tijdens de workshop gegeven uitleg van de essenties van die regelgeving;
3. aanreiken van zoveel mogelijk alternatieven van werk, inrichting of organisatie waardoor werkmethoden die knellen met de regelgeving alsnog binnen de regels te brengen zijn.

Aanwezigen: dertien ondernemers vollegrondsgroente, één boomkwekerij (rozen), vijf leden van de projectgroep, één belangstellende, twee onderzoekers. Daarnaast is separaat nog één vaste-plantenkweker (klimplanten) geïnterviewd.

Algemene opmerkingen en waarnemingen:

- De groep ondernemers geeft aan dat de jongeren wel degelijk interesse hebben in het werk in de sector. De groep wenst te benadrukken dat het niet kunnen inschakelen van de 13-15 jarigen tot gevolg heeft, dat de jongeren vanaf 16 jaar maar heel beperkt interesse hebben om in de sector te werken. Ook missen de jongeren daardoor werkervaring en ervaring met werken in sociaal verband in het algemeen. De ondernemers geven aan dat ook ouders het werk nuttig vinden voor hun kinderen. Sommige ondernemers hebben zelfs een speciaal beloningssysteem ontwikkeld om jongeren te activeren bij hen te blijven werken, mede ook als kweekvijver voor een eventuele definitieve aanstelling. Dit werkt motiverend voor de jongeren en bespaart de ondernemer extra inwerktijd van steeds weer nieuwe, kortstondige medewerkers. Daarnaast bestaat het gevoel dat “kinderarbeid” niet voor alle partijen hetzelfde inhoudt. In de praktijk bestaat geen situatie meer dat er “slaafs” gewerkt moet worden voor de inkomsten van het gezin. De jongeren werken met plezier om een eigen zakcent te verdienen.
- De ondernemers geven aan dat het zowel in de vollegrondsgroenteteelt als in de boomkwekerij vrijwel onmogelijk is om binnen de huidige strakke regelgeving de groep 13-15 jarigen te laten werken, met name vanwege herbetreding en werk op de knieën. Het gevolg zal zijn dat er meer buitenlanders ingezet moeten gaan worden. Velen vinden dat o.a. vanwege de laatste zin onder het vorige punt een ongewenste ontwikkeling.
- Machineveiligheid (o.a. snij-, plet- en knelgevaar) zou via een keurmerk “afgedekt” moeten kunnen worden.
- Herbetreding na gebruik van gewasbeschermingsmiddelen is een serieus probleem. Deze problematiek speelt een grote rol, omdat bij veel gewassen vaak gespoten moet worden tegen ziekten en insecten. Met name de onderbouwning van slechts één regel (14-dagen)

voor een zeer divers scala van middelen wordt door de ondernemers als onbegrijpelijk ervaren. Als onderbouwd wordt dat een middel schadelijk kan zijn, dan kan dat geaccepteerd worden. Aangegeven wordt dat het in de hele agrarische sector niet te vermijden is dat je in aanraking komt met plantenmateriaal dat de laatste 14 dagen behandeld is met een willekeurig middel.

- Een andere belangrijke problematiek concentreert zich op de fysieke belasting vanwege repeterende bewegingen, bukken en geknield werken. De ondernemers benadrukken dat het werk door kinderen van 13-15 jaar meestal in deeltijd en gedurende een korte periode per jaar wordt uitgevoerd. Hierdoor zouden in hun ogen de normen, gebaseerd op een 40-urige werkweek, soepeler kunnen worden gehanteerd. Ook de jongeren zelf geven aan, volgens de groep, het werk niet als belastend te ervaren.
- Bij sommige werkzaamheden is er sprake van “tempodwang”. Volgens de ondernemers wordt dat door de jongere nauwelijks als “dwang” ervaren. De jeugd is momenteel assertief genoeg om dan meteen te stoppen met werken. Dat is ook in het nadeel van de ondernemer. Bovendien wordt aangegeven dat tempo een relatief begrip. Wat voor de één tempo is, is voor de ander relaxed en ontspannen werken. Ondernemers hebben de ervaring dat de jeugd zich niet laat dwingen.
- De takken vollegrondsgroente- en boomkwekerij omvatten beide een grote groep teelten. Van beide takken waren een beperkt aantal teelten vertegenwoordigd. Derhalve zijn niet alle voor de totale tak relevante werkmethoden aan de orde gekomen. De indruk bestaat dat de problematiek voor andere teelten vergelijkbaar is.
- Een algemeen punt is ook het (interne) transport op het bedrijf. Er rijden trekkers en heftrucks rond. Dat hoeft geen probleem te zijn, mits de plaatsen waar jongeren werken goed afgeschermd zijn.

De specifieke resultaten van de workshop zijn weergegeven in de volgende tabel.

Taak, werkmethode	Knelpunt regels / arbo	Oplossing / alternatief
Vollegrondsgroente		
Handmatig planten van prei Planten vanuit kistjes op het veld in plantgaten plaatsen. Gebogen of geknielde werkhouding.	1. Knelpunt is de geknielde werkhouding op het veld. 2. Het plantmateriaal kan chemisch behandeld zijn binnen een periode van 14 dagen(herbetreding). 3. De werktijden strijden hoog-zomer met de arbeidstijdenwet.	1. Werkhouding: hiervoor zijn geen oplossingen / alternatieven aangedragen. Oplossing zou kunnen liggen in het beperken van de maximale tijdsduur voor dit type werk. 2. Herbertreding: de projectgroep heeft een aanpak geschetst om te komen tot een middelaafhankelijke termijn voor herbetreding. Gezien de onbekendheid momenteel met de risico-index van de gebruikte middelen is het in dit stadium niet mogelijk te schetsen of deze aanpak een oplossing vormt. 3. De ondernemers geven aan dat het werken in de koelere ochtendperiode de

Taak, werkmethode	Knelpunt regels / arbo	Oplossing / alternatief
		voorkeur zou moeten genieten boven de strikte naleving van de arbeidstijdenwet, waarbij werken op het heetst van de dag is toegestaan.
<p>Aardbeien plukken op grond</p> <p>Oogsten in kisten of bakjes van aardbeien aan de grond (zowel buiten als in kassen).</p>	<p>Zie “Handmatig planten van prei”.</p>	<p>Zie “Handmatig planten van prei”, Plukken op de knieën. Een oplossing specifiek voor de aardbeienteelt zou kunnen zijn de jongeren zelf laten dragen van het geplukte kistje aardbeien. Op deze wijze hoeft hij of zij niet continue op de knieën te zitten en is er toch enige afwisseling.</p> <p>Ook de herbetreding is een groot knelpunt in de teelt van aardbeien. Indien bepaalde middelen aantoonbaar een lange veiligheidstermijn zouden vereisen kan bewust worden gekozen voor andere gewasbeschermingsmiddelen met een kortere veiligheidstermijn.</p>
<p>Handmatig planten van aardbei op goot</p> <p>Planten vanuit een emmer (2-3 kg) op de goot planten.</p>	<p>Machineveiligheid, fysieke belasting en herbetreding geen probleem.</p>	<p>N.v.t.</p>
<p>Machinaal planten</p> <p>Plantjes, al dan niet in potjes, in een plantmachine plaatsen.</p>	<p>Werken op een voortgedreven machine in gedwongen tempo en in een zittende, gebogen werkhouding.</p>	<p>Dit werk kan op grond van de aangegeven knelpunten niet door kinderen van 13-15 jaar gedaan worden. Geen oplossingen zijn door de groep voorgedragen.</p>
<p>Stekken (aardbei, framboos)</p> <p>Stekken met mes of snoeischaar knippen of afsnijden. Stekken aan tafel in potjes steken.</p>	<p>1. Bij lage planten vraagt het steksnijden een langer durende gebukte werkhouding. 2. Het stekken zelf gebeurt aan tafels en kent geen knelpunten, zolang het gewas niet chemisch is</p>	<p>1. Werkhouding afwisselen of werkduur beperken.</p>

Taak, werkmethode	Knelpunt regels / arbo	Oplossing / alternatief
<p>Handmatig wieden</p> <p>Lopend door gewas het onkruid verwijderen. Hierbij wordt wel gebukt, maar niet permanent.</p>	<p>voorbehandeld.</p> <p>1. Fysieke belasting: lopend en afwisselend bukkend en rechtop is geen knelpunt. 2. Herbetreding is knelpunt.</p>	<p>1. Bij langer durend werk aan de grond moet het gebruik van een schoffel worden overwogen. 2. Zie eerder.</p>
<p>Handmatig oogsten in krat</p> <p>Product, dat laag bij de grond groeit, plukken c.q. snijden.</p>	<p>Zie “Handmatig planten van prei”.</p>	<p>Zie “Handmatig planten van prei”. Verder is de opmerking gemaakt dat een oogstwagen (uitsluitend voor de kratten geogst product) goed moet zijn.</p>
<p>Aardbeien plukken op stellingen</p> <p>De aardbeien, die op stellingen geteeld worden, plukken en verzamelen in bakjes. De bakje worden geplaatst op een oogstwagen.</p>	<p>1. Fysieke arbeid is geen probleem. 2. Er wordt uitbetaald tegen stukloon.</p>	<p>1. nvt 2. Uitbetalen in uurloon. Aangegeven wordt dat het stukloon niet wordt gegeven om de snelheid te verhogen maar om te motiveren. Bij betaling “per uur” wordt de ondernemer meer “waakhond”. Bovendien is een te hoog tempo niet goed voor de kwaliteit van de aardbeien. Plukker bepaalt zelf snelheid van werken. Uitgangspunt moet wel zijn dat deze minimaal het minimum loon kan verdienen.</p>
<p>Kratten verdelen</p> <p>Lege kratten t.b.v. de oogst worden over het land verdeeld.</p>	<p>Geen, tenzij gewas binnen periode van 14 dagen bespoten is.</p>	<p>N.v.t.</p>
<p>Oogsten op een band (fruit, asperges)</p> <p>Fruit e.d. na het plukken op een oogstband leggen</p>	<p>1. Werken aan en met een lopende band. 2. Het is repeterend werk.</p>	<p>1. Indien de machine een label “veilig” zou hebben, wordt voldaan aan de essentie dat het werk aan de machine geen kwaad kan wat betreft persoonlijke veiligheid. 2. De werkduur zou kunnen worden beperkt.</p>

Taak, werkmethode	Knelpunt regels / arbo	Oplossing / alternatief
<p>Intern transport via niet-aangedreven rollenbanen (ook: buiten)</p> <p>Vaak betreft het hier het stickeren van deksels, zittend aan een tafel.</p>	<p>Geen knelpunt.</p>	<p>N.v.t.</p>
<p>Sorteren (lezen)</p> <p>Kijken naar product, dat over een lopende band voorbijtrekt en foutieve exemplaren verwijderen. Is vakwerk.</p>	<p>Werk aan een lopende band en min of meer tempodwang. Vakwerk is ook een beperking, dus algemeen beschouwd geen geschikt werk voor jongeren.</p>	<p>Niet aan de orde.</p>
<p>Inpakken (aan band; aan machine)</p> <p>Inpakken van producten in doosjes, trays etc. Staand aan lopende band. Repeterend werk.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Werk aan een lopende band 2. Tempodwang 3. Repeterend werk 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Indien de machine een label “veilig” zou hebben, wordt voldaan aan de essentie dat het werk aan de machine geen kwaad kan wat betreft persoonlijke veiligheid. 2. Geen oplossing genoemd. 3. De werkduur zou kunnen worden beperkt.
<p>Boomkwekerij (vaste planten)</p>		
<p>Stekken knippen</p> <p>Persoon knipt de stekken van de planten af met een snoeischaar.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Afhankelijk van de plant moet hierbij gebukt worden. 2. De stekken worden verzameld in zakken die met 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Afhankelijk van plant gebukte houding. 2. Kan werken in een omgeving waar heftrucks rijden. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Bij planten op grond geen oplossing genoemd. Bij planten op tafel geen probleem. 2. Het werk zodanig organiseren dat afgevoerd wordt op momenten dat niet wordt geknipt.

Taak, werkmethode	Knelpunt regels / arbo	Oplossing / alternatief
een elektrisch karretje afgevoerd worden.		
<p>Stek steken</p> <p>Stekken in potjes steken, die op tafelhoogte staan. Hierbij wordt gezeten of gestaan. Door jongeren meestal gedurende korte tijd, soms enkele dagen achter elkaar.</p>	<p>1. Repeterend werk. 2. Indien stekpoeder wordt beschouwd als een gewasbeschermingsmiddel heeft het werk een 14-dagen beperking. In dat geval is er sprake van een herbetredingsprobleem.</p>	<p>1. Tijdsduur van het werk per dag beperken. 2. Stekpoeder valt onder het Bestrijdingsmiddelenbesluit en mag niet worden toegepast door kinderen onder 16 jaar. Volgens de ondernemers heeft het stekpoeder weliswaar een toelatingsnummer, maar geen negatieve effecten, dus zou het geen probleem hoeven te zijn. Aangegeven wordt dat in andere landen het gebruik van dit middel geen probleem is.</p>
<p>Oppotten</p> <p>Het oppotten zelf is machinaal werk. Wel moeten de potten van de lopende band gehaald worden.</p>	<p>1. Het is werk aan een lopende band. 2. Er is sprake van tempodwang.</p>	<p>1. Indien de machine een label “veilig” zou hebben, wordt voldaan aan de essentie dat het werk aan de machine geen kwaad kan wat betreft persoonlijke veiligheid. 2. Geen oplossing genoemd. Zie ook de algemene opmerking over tempodwang.</p>
<p>Planten</p> <p>Is machinaal werk, aan een getrokken machine in gebogen werkhouding. Wordt niet geschikt geacht voor jongeren.</p>	<p>1. Mobiel arbeidsmiddel 2. Langdurig gebogen werkhouding</p>	<p>Niet geschikt voor jongeren.</p>
<p>Stok steken</p> <p>Na oppotten aan smalle transportband in elke pot een stok steken. Bij werk in het volle veld in elke pot een stok steken.</p>	<p>1. fysieke belasting: alleen bij planten op de grond veelvuldig bukken 2. Het is werk aan een lopende band. 3. Er is sprake van tempodwang (n.b.: volveld: geen tempodwang)</p>	<p>1. Geen 2. Indien de machine een label “veilig” zou hebben, wordt voldaan aan de essentie dat het werk aan de machine geen kwaad kan wat betreft persoonlijke veiligheid. 3. Geen oplossing genoemd. Als het werk volvelds gebeurt, is er geen probleem.</p>

Taak, werkmethode	Knelpunt regels / arbo	Oplossing / alternatief
<p>Opbinden Met behulp van een bindtang planten aan stok vastbinden. Afhankelijk van de grootte van de plant moet hierbij gebukt worden.</p>	<p>1. fysieke belasting: alleen bij planten op de grond veelvuldig bukken 2. Herbetreding.</p>	<p>1. Zo mogelijk, bijv. bij clematis planten, het werk op tafels uitvoeren. Ook kunnen scholieren zitten tussen de planten op een speciaal aangemaakte, draaibare stoel 2. Zie eerder.</p>
<p>Handmatig wieden Het handmatig verwijderen van onkruid bij de planten, die in de containers staan. Soms gebukt werk, soms zittend. Soms liggend op wiedebed of op plateau onder een portaal, dat over gewas rijdt.</p>	<p>1. Fysieke belasting: soms gebukte werkhouding 2. Herbetreding: Gezien de frequentie van spuiten tegen schimmels en insecten (soms meer dan één keer per week) conflicteert dit met de 14-dagen regel. 3. Werk op een aangedreven machine of op een getrokken arbeidsmiddel</p>	<p>1. Waar mogelijk teelt op tafelhoogte organiseren. 2. Herbetreding: de projectgroep heeft een aanpak geschetst om te komen tot een middelafhankelijke termijn voor herbetreding. Gezien de onbekendheid momenteel met de risico-index van de gebruikte middelen is het in dit stadium niet mogelijk te schetsen of deze aanpak een oplossing vormt. 3. Werk aan of bij een machine.</p>
<p>Knippen De plant met een huishoudschaar boven de stok afknippen, soms in combinatie met opbinden.</p>	<p>1. Herbetreding</p>	<p>Zie eerder.</p>
<p>Snoeien Gebeurt meestal, vanwege pneumatisch werktuig, door volwassenen. Ook vanwege vakkennis niet geschikt voor jongeren.</p>	<p>1. Herbetreding</p>	<p>Zie eerder.</p>
<p>Onderstammen voorbereiden na het rooien</p>	<p>1. Werk gebeurt in een omgeving waar de aan- en afvoer via heftruck gebeurt.</p>	<p>1.1 Afscheiding tussen aan- en afvoer en werkplek. 1.2 Werk zodanig organiseren dat</p>

Taak, werkmethode	Knelpunt regels / arbo	Oplossing / alternatief
<p>Jongere werkt met snoeischaar de wortels bij van de onderstammen. Werk gebeurt binnen en op tafelhoogte.</p>		<p>heftruck niet tijdens het werk van de jongeren rijdt.</p>
<p>Afleverklaar maken</p> <p>In containerteelt: bij plant eventuele gele bladeren verwijderen en etiketteren (stickeren). Staand aan werktafel c.q. rollenband.</p>	<p>1. Werk gebeurt in een omgeving waar soms de aan- en afvoer via heftruck gebeurt.</p> <p>2. Soms wordt er gewerkt met planten die de laatste 14 dagen behandeld zijn met een gewasbeschermingsmiddel</p>	<p>1.1 Afscheiding tussen aan- en afvoer en werkplek</p> <p>1.2 Werk zodanig organiseren dat heftruck niet tijdens het werk van de jongeren rijdt of handmatige aan- en afvoer.</p> <p>2. Zie eerder.</p>

Bijlage D. Samenvatting regelgeving niet-industriële arbeid

Wettelijk is de regelgeving rond de inzet van 13-, 14- en 15-jarigen vastgelegd in de Arbeidstijdenwet en de Nadere Regeling Kinderarbeid. De regelgeving is nader uitgewerkt en toegelicht in de “Beleidsregel niet-industriële hulparbeid van lichte aard” (Staatscourant 125, 5 juli 1999; kortweg in het navolgende betiteld als Beleidsregel). Aanvullende wetgeving is geformuleerd in de Arbowet en het daarop gebaseerde Arbobesluit. Verder zijn bepalingen opgenomen in de Bestrijdingsmiddelenwet, het Bestrijdingsmiddelenbesluit, het Besluit stralenbescherming Kernenergiewet, de Drank- en Horecawet en de Wet allocatie arbeidskrachten door intermediairs: zie AI-30, 2005.

Onderstaand overzicht gaat niet in op arbeidstijden voor jongeren, maar uitsluitend op de aard van het werk. De genoemde Beleidsregel beschrijft het volgende:

1. Kinderen van 13/14 jaar mogen niet-industriële hulparbeid verrichten; hieronder wordt in beginsel verstaan: arbeid in een niet-industriële omgeving en uitsluitend bestaand uit het verlenen van hand- en spandiensten. Dit laatste betekent tevens, zoals in de toelichting van de Beleidsregel wordt aangegeven, dat er nadrukkelijk toezicht moet worden gehouden. Er hoeft weliswaar geen sprake te zijn van permanent nabij toezicht, maar de toezichthouder moet wél snel voor het kind beschikbaar kunnen zijn indien dat nodig is. Toezicht houdt tevens in dat er duidelijke instructies moeten zijn gegeven, er de mogelijkheid van controle aanwezig moet zijn, tijdig moet kunnen worden ingegrepen en bekend moet zijn welke werkzaamheden waar en wanneer worden verricht door het kind. Een toezichthouder kan geen andere jongere zijn en dient tevens over voldoende kennis, vaardigheden en bevoegdheden te beschikken. Voor kinderen van 15 jaar wordt in de Beleidsregel “niet-industriële arbeid van lichte aard” toegestaan, waarbij het onderscheid met de hierboven genoemde “hulparbeid” is dat het niet uitsluitend hand- en spandiensten hoeven te zijn.
2. Bij het vaststellen van een niet-industriële omgeving wordt gekeken naar én de feitelijke werkzaamheden (samenvattend gesteld: deze mogen niet te zwaar zijn, geen gevaar opleveren en niet schadelijk zijn) én de omgeving. Deze omgeving wordt gekenmerkt als “industriële” indien werkzaamheden worden verricht die gevaar opleveren dan wel schadelijk zijn voor de gezondheid.
 - a. Met betrekking tot de feitelijke werkzaamheden is het volgende van belang:
 - i. Te zwaar is in ieder geval het tillen van meer dan 10 kg, het duwen of trekken met een kracht van meer dan 20 kgf, het innemen van werkhoudingen die meer dan 8 minuten aaneen moet worden volgehouden en het langdurig op de knieën werken.
 - ii. Gevaar leveren alle werkzaamheden op aan (vooral) machines die in verband gebracht kunnen worden met risico op snijden, pletten of knellen. Uit de toelichting in de Beleidsregel wordt duidelijk dat het niet

altijd om aangedreven machines hoeft te gaan. Snij-, plet- of knelgevaar kan ook ontstaan bij bijvoorbeeld het bedienen van hefboomen (bijvoorbeeld wissels, een krik) of bij het aan- of afkoppelen van aanhangers en werktuigen.

- iii. Schadelijk zijn werkzaamheden waarbij het kind in contact zou kunnen komen met gevaarlijke stoffen, of waarbij het kind persoonlijke beschermingsmiddelen zou moeten dragen.
- b. In het kader van een industriële omgeving wordt in de Beleidsregel het volgende aangegeven:
 - i. Industrieel is een omgeving die gevaar oplevert. Dit gevaar wordt met name in verband gebracht met de aanwezigheid van machines, vorkheftrucks, of bijvoorbeeld vrachtauto's. Arbeid in een van het machinepark afgescheiden ruimte mag als niet-industrieel gelden, mits niet strijdend met andere bepalingen.
 - ii. Industrieel is een omgeving die schadelijk is voor het kind, dat wil zeggen dat het in contact zou kunnen komen met gevaarlijke stoffen of dat persoonlijke bescherming gedragen zou moeten worden.
3. Additioneel wordt in de Beleidsregel nog genoemd dat onder niet-industriële arbeid in ieder geval niet mag worden verstaan: arbeid aan kassa's (vanwege psychische en eenzijdige fysieke belasting), aan een lopende band (dit is machinegebonden en daarmee geen arbeid van lichte aard) en werkzaamheden in een magazijn (behalve onder voorwaarden in een kleinschalig, niet-gemechaniseerd magazijn).

Naast de genoemde Beleidsregel zijn ook de Arbo-wet en de specifieke jeugdbepalingen uit het Arbo-besluit en het Bestrijdingsmiddelenbesluit van toepassing op arbeid verricht door kinderen van 13-15 jaar:

4. De arbowet verplicht tot de algemene zorg voor veilig en gezond werk, het opstellen van een Risico-inventarisatie en evaluatie (RI&E) en het geven van arbo-voorlichting en -onderricht.
5. Werkzaamheden met een verhoogd risico zijn verboden:
 - a. Arbeid met of in de nabijheid van gevaarlijke stoffen en biologische agentia;
 - b. Toepassen van bestrijdingsmiddelen of het vervoer of afleveren van gevaarlijke bestrijdingsmiddelen;
 - c. Arbeid met hoge geluidsblootstelling (> 90 dB(a)) of schadelijke trillingsblootstelling;
 - d. Besturen van trekkers, aan- en afkoppelen van aanhangwagens of werktuigen;
 - e. Arbeid met dieren die gevaar opleveren, wilde of giftige dieren;
 - f. Arbeid gericht op het industrieel slachten van dieren;
 - g. Monotone arbeid op basis van stukloon of waarbij het tempo door een machine of lopende band gedictieerd wordt;
 - h. Werkzaamheden met specifieke gevaren voor jongeren, waaronder werken langs de openbare weg, op hoogte en in afgesloten ruimten,

en verder:

- i. Werkzaamheden met specifieke gevaren voor jongeren, waaronder werken langs de openbare weg, op hoogte en in afgesloten ruimten;
- j. Arbeid onder overdruk (waaronder duiken, caissonarbeid);
- k. Arbeid met toestellen die schadelijke niet-ioniserende elektromagnetische straling kunnen uitzenden;
- l. Arbeid waarbij gevaar voor instorting bestaat, aan of in de nabijheid van hoogspanningsinstallaties, of met of in de nabijheid van ontplofbare, bijtende of irriterende stoffen, stoffen die kunnen leiden tot onherstelbare effecten en gassen.

Vanuit de Beleidsregel wordt aangegeven dat lichte werkzaamheden in de agrarische sector (bijv. plukken van fruit, licht oogstwerk, voeren van kleine dieren) mogelijk zijn.

Bijlage E. Uitwerking veiligheidskeur vaststaande aangedreven arbeidsmiddelen

(N.B.: dit voorstel is door Stigas opgesteld; het uitgangspunt wordt echter, zoals in de hoofdttekst vermeld, niet door de gehele projectgroep gedragen)

Beoordeling van machines die gebruikt worden door jongeren

De Meern, Stigas, 7-9-2005; gewijzigd: 10-11-2005, Peter Tamsma, Sjoek van der Maarl

Inleiding

In het overleg van projectgroep 'arbeid en jeugdigen' van 25 april 2005 is afgesproken om een voorstel te maken om machines die door jeugdigen gebruikt moeten worden door deskundigen te laten beoordelen.

De aanleiding hiervoor is dat er op dit moment geen onderscheid wordt gemaakt tussen machines. Werken aan/met een machine is verboden voor kinderen, ongeacht of er veilig en gezond mee gewerkt kan worden. Via dit voorstel willen we een structuur opzetten die ondernemers de mogelijkheid biedt om kinderen toch met/aan machines en apparaten te laten werken, zonder dat hierbij (extra) risico's voor de veiligheid en gezondheid door ontstaan. Beoordeling door een deskundige is dan echter wel voorwaarde. De projectgroep acht de ondernemer zelf onvoldoende deskundig om die inschatting objectief te kunnen maken.

In het voorstel komen de volgende onderwerpen aan bod:

- de checklist aan de hand waarvan de veiligheid zal worden gecontroleerd;
- de wijze waarop rekening wordt gehouden met de risico's van jeugdigen;
- de procedures (wie, wat, wanneer en hoe).

Checklist

Eerste stap in de beoordeling van een machine is het inventariseren van de gevaren. De gevaren van een machine zijn voor jongeren hetzelfde als voor volwassenen. Door (speels) gedrag, afwijkende lichaamsmaten en onbekendheid met de machine kan de kans dat daadwerkelijk een ongeval plaatsvindt of gezondheidsschade ontstaat verschillen (= risico).

Om te komen tot een uniforme beoordeling en te garanderen dat geen gevaren worden overgeslagen zal gebruikt gemaakt worden van een checklist. Omdat de gevaarsonderwerpen voor zowel kinderen als volwassenen hetzelfde zijn, kan bij de beoordeling van de machines gebruik gemaakt worden van 'normale' veiligheidschecklisten. De checklist moet uiteraard wel geschikt zijn om alle gevaren van een machine te onderkennen en te beoordelen.

Bij het vaststellen van de gevaren moet niet alleen gekeken worden naar de machine zelf, maar ook naar de omgeving waarin de machine staat opgesteld. De deskundige moet dus ter plekke de beoordeling maken.

In bijlage E1 is een concept checklist opgenomen die gebruikt kan worden voor het inventariseren van de gevaren van een machine. Het is overigens denkbaar dat in specifieke situaties gebruik gemaakt wordt van specifieke checklisten. Wij stellen voor deze bijgeleverde checklist als basis te gebruiken. Het is aan de deskundige om voor hele specifieke situaties aanvullende beoordelingspunten op te nemen in zijn methodiek.

Risicobeoordeling

Zoals in de vorige paragraaf al is geconcludeerd zijn de gevaren van het werken met een machine zijn voor jongeren hetzelfde als volwassenen. Door (speels) gedrag, afwijkende lichaamsmaten en onbekendheid met de machine kan het risico verschillen. Het verschil in risico tussen jongeren en volwassenen komt moet tot uitdrukking in de risico-classificering. Voor het classificeren van risico's zijn verschillende methoden ontwikkeld. In dit geval wordt gebruik gemaakt van de methode Fine en Kinney (zie bijlage E2; toegelicht in Ekelenburg & Bonke, 2004). Met name de kans dat jongeren een ongeval krijgen is hoger dan bij volwassenen, ook is het denkbaar dat het gevolg in aantal gevallen ernstiger is.

Vervolgens kan op basis van de berekende risico-score worden gekeken of het werk voor jongeren acceptabel is of niet.

Indeling naar risico-klasse voor jongeren

KLASSE	RISICO-SCORE	OMSCHRIJVING	ACTIE/ADVIES
5	0-20	LICHT RISICO	WERKZAAMHEDEN DOOR JONGEREN TOEGESTAAN
4	20-70	MOGELIJK RISICO	WERKZAAMHEDEN DOOR JONGEREN ALLEEN TOEGESTAAN NA HET NEMEN VAN MAATREGELEN (MAXIMAAL 2 ITEMS IN DEZE KLASSE)
3	70-160	SUBSTANTIEEL RISICO	WERKZAAMHEDEN NIET TOEGESTAAN VOOR JONGEREN, TOTDAT BIJ HERKEURING IS VASTGESTELD DAT DE MACHINE IN VOLDOENDE MATE IS AANGEPAST EN NU IN KLASSE 5 VALT
2	160-320	HOOG RISICO	
1	320-MEER	ZEER HOOG RISICO	

Op alle onderdelen van de checklist behoort de machine in klasse 5 te scoren. Alleen in dat geval zijn de werkzaamheden zondermeer toegestaan. In geval voor maximaal twee te beoordelen criteria er een indeling in klasse 4 wordt geconstateerd, wordt de machine toch goedgekeurd onder voorwaarde dat de werkgever de voorgestelde aanpassing realiseert. Deze wordt echter niet meer beoordeeld. Mocht de machine echter voor meer dan twee items in klasse 4 worden beoordeeld, dan is eerst aanpassing noodzakelijk, gevolgd door een herbeoordeling. Bij een indeling in klasse 1 t/m 3 wordt de machine afgekeurd. De werkgever dient dan eerst de benodigde aanpassingen te plegen en een herbeoordeling aan te vragen. Machines waarbij de gevolgen die hoger scoren dan belangrijk, verzuim (score 3) worden ook niet goedgekeurd en moeten na aanpassing opnieuw beoordeeld worden.

Procedure

De werkzaamheden van jongeren aan machines moeten vooraf getoetst worden door een deskundige. Hierbij wordt niet alleen gekeken naar de veiligheid van de machine, maar ook naar de omgeving waarin de machine is geplaatst.

De deskundige checkt de machine aan de hand van de checklist berekent per item de risico-score en gaat aan de hand van de risico-klasse na of jongeren veilig en gezond met deze machine kunnen werken. Voor ieder item afzonderlijk wordt de risicoklasse berekend.

Criteria gesteld aan een deskundige:

- minimaal MVK-niveau
- aantoonbare ervaring met de sector

Gezien de kennis en de ervaring met de verschillende werkzaamheden in de sector voldoen de Stigas-adviseurs aan deze criteria.

Machines worden eenmalig getoetst, waarna de eigenaar een certificaat krijgt dat de machine veilig is voor jongeren. Ieder certificaat krijgt een uniek nummer. De beoordeelde machine wordt middels een sticker voorzien van het certificaatnummer en de uiterste datum van geldigheid (conform lde werkwijze bij liften). Dit certificaat blijft drie jaar geldig. Daarna zal de machine opnieuw beoordeeld moeten worden. Voorwaarde is wel dat er aan de machine niets veranderd is in deze drie jaar (conform de CE-markering: op het moment dat de gebruiker iets verandert aan een machine, komt de CE-markering te vervallen.)

In de agrarische sector wordt veel gewerkt met machine(lijnen) die na het seizoen gedemonteerd worden. Zodra de machine gedemonteerd wordt en het volgende jaar opnieuw opgebouwd wordt, kunnen wijzigingen optreden. Vanwege de ervaringen van het jaar daarvoor, kan er bijv. voor gekozen worden om andere instellingen/ opstelling te kiezen of zelfs om bepaalde beveiligingen weg te laten. Daarom wordt er voor gekozen om een machine die na het seizoen gedemonteerd wordt, het jaar daarop opnieuw te beoordelen. Stigas houdt een register bij van de beoordeelde machines en de uitgegeven certificaten.

Bijlage E1 Veiligheidschecklist machines & Jongeren

Machine:

Merk en type:

Kenteken of serienummer:
.....

Gevaar / risico	Beoordeling	Opmerkingen
Misbruik van de machine is niet mogelijk.		
Arbeidsmiddel staat stabiel. (Geen gevaar voor omvallen, onverwacht in beweging komen)		
Bewegende delen zijn goed afgeschermd en niet te bereiken. ¹⁴ (Geen gevaar voor knellen, knippen, snijden, vastraken, opwickelen, in de machine getrokken worden, stoten, steken, wrijven of schaven.)		
Afschermingen voldoen aan de eisen uit tabel 2 van NEN-EN-294. ¹⁵		
Openingen (in afschermingen) voldoen aan de normen uit NEN-EN-294. ¹⁶		
Afschermingen kunnen niet (gemakkelijk) worden verwijderd of zijn voorzien van een veiligheidsschakelaar.		
Het arbeidsmiddel en de werkplek zijn voldoende verlicht om het werk uit te voeren.		
Er is geen gevaar voor elektrocutie door direct of indirect contact met onder spanning staande delen.		
Er bestaat geen gevaar voor verbranding door contact met hete of koude voorwerpen, vlammen, explosies of straling.		
Er wordt niet in een extreem warme of koude omgeving gewerkt. (< 15 °C of > 30 °C)		
De vloer is vrij van obstakels		

¹⁴ De reikafstanden moeten minimaal voldoen aan de minimale reikafstanden uit tabel 3 van NEN-EN-294 (zie bijlage 1a).

¹⁵ NEN-EN 294 kent twee tabellen voor veiligheidsafstanden en hoogten voor afschermingen. Eén voor geringe risico's en één voor grote risico's. In verband met onbesuisd gedrag wordt hier voor de veiligheid van jongeren standaard uitgegaan van het veiligheidsniveau voor grote risico's. (zie bijlage 1b)

¹⁶ Tabel 5 uit NEN-EN 294 houdt rekening met de geringere dikte van de handen van jongeren (zie bijlage 1c)

Gevaar / risico	Beoordeling	Opmerkingen
Het geluidsniveau op de werkplek is minder dan 80 dB(A).		
De machine veroorzaakt geen hinderlijke of schadelijke trillingen lichaams- of handarmtrillingen.		
De machine zendt geen ioniserende en niet-ioniserende straling uit.		
Er bestaat geen gevaar voor het inademen van gevaarlijke gassen, dampen.		
De jongere kan in een goede werkhouding aan de machine werken.		
Jongeren bedienen de machine niet of de bediening is duidelijk.		
De machine kan niet ongewenst of onverwacht in beweging worden gezet.		
De machine is indien noodzakelijk voorzien van goed bereikbare noodstopvoorziening.		
Storingen of beschadigingen leiden niet tot gevaarlijke situaties.		
De machine leidt niet tot een door de machine opgelegd werktempo	Ja/nee	Hier is de risicoindex niet van toepassing. Het antwoord dient ja te zijn.
De machine staat in een veilige werkomgeving en de combinatie machine - omgeving leidt niet tot extra risico's.		

Bijlage E1a Tabel 3 uit NEN-EN 294

Tabel 3

Maten in mm

Beperking beweging	Veiligheidsafstand s_r	Afbeelding
Beperking van beweging alleen bij schouder en oksel	≥ 850	
Arm ondersteund tot elleboog	≥ 550	
Arm ondersteund tot pols	≥ 230	
Arm en hand ondersteund tot knokkels	≥ 130	

A: bewegingsbereik van de arm
 1) De middellijn van een ronde opening, de zijde van een vierkante opening of de afmeting van een sleuf.

Er van uitgaande dat jongeren nog niet volgroeid zijn en dus kortere armen hebben dan volwassenen zouden bovengenoemde maten voldoende bescherming moeten bieden.

Bijlage E1b Tabel 2 uit NEN-EN-294

Tabel 2

Maten in mm

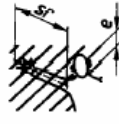
Hoogte van gevaarlijke zone <i>a</i>	Hoogte van beschermende constructie <i>b</i> ¹⁾									
	1000	1200	1400 ³⁾	1600	1800	2000	2200	2400	2500	2700
	Horizontale afstand tot aan gevaarlijke zone <i>c</i>									
2700 ²⁾	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2600	900	800	700	600	600	500	400	300	100	-
2400	1100	1000	900	800	700	600	400	300	100	-
2200	1300	1200	1000	900	800	600	400	300	-	-
2000	1400	1300	1100	900	800	600	400	-	-	-
1800	1500	1400	1100	900	800	600	-	-	-	-
1600	1500	1400	1100	900	800	500	-	-	-	-
1400	1500	1400	1100	900	800	-	-	-	-	-
1200	1500	1400	1100	900	700	-	-	-	-	-
1000	1500	1400	1000	800	-	-	-	-	-	-
800	1500	1300	900	600	-	-	-	-	-	-
600	1400	1300	800	-	-	-	-	-	-	-
400	1400	1200	400	-	-	-	-	-	-	-
200	1200	900	-	-	-	-	-	-	-	-
0	1100	500	-	-	-	-	-	-	-	-

1) Beschermende constructies met een hoogte van minder dan 1000 mm zijn hierin niet inbegrepen, omdat deze de bewegingsvrijheid van het lichaam niet afdoende beperken.
 2) Voor gevaarlijke zones groter dan 2700 mm, zie 4.2.
 3) Beschermende constructies die lager zijn dan 1400 mm, mogen zonder extra veiligheidsmaatregelen niet worden gebruikt.

Bijlage E1c Tabel 5 NEN-EN 294

Tabel 5

Maten in mm

Deel van het lichaam	Afbeelding	Opening	Veiligheidsafstand s_r		
			Sleuf	Vierkant	Rond
Vingertop		$e \leq 4$	≥ 2	≥ 2	≥ 2
		$4 < e \leq 6$	≥ 20	≥ 10	≥ 10
Vinger tot knokkel of hand	 	$6 < e \leq 8$	≥ 40	≥ 30	≥ 20
		$8 < e \leq 10$	≥ 80	≥ 60	≥ 60
		$10 < e \leq 12$	≥ 100	≥ 80	≥ 80
		$12 < e \leq 20$	$\geq 900^{1)}$	≥ 120	≥ 120
Arm tot schoudergewricht		$20 < e \leq 30$	≥ 900	≥ 550	≥ 120
		$30 < e \leq 100$	≥ 900	≥ 900	≥ 900

1) Indien de lengte van een sleuf kleiner is dan of gelijk is aan 40 mm, dient de duim als het ware als stop en kan de veiligheidsafstand worden gereduceerd tot 120 mm.

Bijlage E2 Methode voor vaststelling risicoscore

Per aandachtspunt wordt een getalswaarde toegekend om de risicoscore weer te geven.
De formule voor de waarde toekenning wordt berekend als: $\text{Risico} = \text{Kans} \times \text{Gevolg} \times \text{Blootstelling}$.

KANS	FACTOR
KAN WORDEN VERWACHT, BIJNA ZEKER	10
GOED MOGELIJK	6
ONGEWOON, MAAR MOGELIJK	3
ALLEEN MOGELIJK OP LANGE TERMIJN	1
ZEER ONWAARSCHIJNLIJK	0,5
VRIJWEL ONMOGELIJK	0,2
VIRTUEEL ONMOGELIJK	0,1
ABSOLUUT ONMOGELIJK	0

GEVOLG	FACTOR
CATASTROFAAL, VELE DODEN	100
RAMP, VERSCHIEDENE DODEN	40
ZEER ERNSTIG, EEN DODE	15
AANZIENLIJK, ERNSTIG LETSEL	7
BELANGRIJK, ARBEIDSVERZUIM	3
BETEKENISVOL, EERSTE HULP VEREIST	1
GEEN	0

BLOOTSTELLING	FACTOR
VOORTDUREND	10
DAGELIJKS TIJDENS DE WERKUREN	6
WEKELIJKS OF INCIDENTEEL	3
MAANDELIJKS	2
ENKELE MALEN PER JAAR	1
ZEER ZELDEN	0,5
NOOIT	0

INDELING NAAR RISICO KLASSE

KLASSE	RISICO-SCORE	OMSCHRIJVING	ACTIE/ADVIES
5	0-20	LICHT RISICO	GEEN ACTIE
4	20-70	MOGELIJK RISICO	AANDACHT VEREIST
3	70-160	SUBSTANTIEEL RISICO	MAATREGELEN VEREIST
2	160-320	HOOG RISICO	DIRECT VERBETERING VEREIST
1	320-MEER	ZEER HOOG RISICO	WERKZAAMHEDEN STOPPEN

Bijlage F. Gestandaardiseerd interview Arbeidsinspecteurs

Vragenlijst voor de interviews van inspecteurs van de Arbeidsinspectie ten behoeve van het project "Arbeid kinderen en jeugdigen in de agrarische sector"

Wageningen, A&F, 13 januari 2005, versie 5

Helma.Drost@wur.nl tel 0317 - 476465,

Gerrit.Kroeze@wur.nl tel 0317 - 476459.

Het interview begint met een wederzijdse kennismaking, een inleiding over het onderzoek en achtergronden door de onderzoekers.

Vervolgens wordt de volgende set vragen als richtsnoer gebruikt:

Introductie

1. Kunt u vertellen op welke manier u in aanraking komt met het werk in de agrarische sector?
2. Op welke manier komt u met werkende jeugdigen in de agrarische sector in contact?

Informatie over takken en werkzaamheden

3. In welke agrarische takken (branches) wordt volgens u vooral door jeugdigen gewerkt?
4. Is dit (vraag 3) een representatief beeld of beperkt uw werk zich tot bepaalde sectoren?
5. Welke werkzaamheden voeren de jeugdigen in de genoemde takken uit?
6. In welke periode(n) van het jaar worden de kinderen en jeugdigen vooral ingezet?
7. Kunt u per tak inschatten op hoeveel bedrijven kinderen en jeugdigen worden ingezet?
8. Om hoeveel personen gaat het per tak en wat is uw schatting van hun aantal gewerkte uren per jaar? (wederom per tak)
9. Signaleert u trends over de afgelopen jaren (bijv. vanaf 2000)?

Leeftijdsgrenzen

10. Is er in de praktijk verschil in werkzaamheden tussen de verschillende leeftijdsgroepen? (13-14 jarigen, 15 jarigen, 16-17 jarigen). Zo ja, wat zijn deze verschillen (voorbeelden noemen)
11. Zijn de genoemde leeftijdsgrenzen naar uw mening terecht en wat zijn de belangrijkste verschillen tussen deze leeftijdscategorieën?

Regelgeving

12. Mogen de jeugdigen de genoemde werkzaamheden uitvoeren volgens de regelgeving? Met andere woorden, komt u overtredingen van de regels tegen?
13. Om welke overtredingen gaat het dan? (N.b.: u wordt gevraagd zoveel mogelijk en concrete situaties te noemen). Wat is de essentie van de overtreden regels?
14. Zijn bij het uitschrijven van een overtreding alleen de regels maatgevend of spelen de omstandigheden ook een rol?
15. Is de praktijk goed bekend met de regelgeving? Welke informatie is voor hen beschikbaar en hoe komt men hieraan? Is deze informatie voldoende?

Onduidelijkheden in de regelgeving

16. Op welke manier loopt u tegen onduidelijkheden omtrent deze regels aan?
17. Loopt u wel eens tegen situaties aan waarbij het onduidelijk is of het volgens de regels is? Om welke situaties ging het hierbij? (Ook hier: alle situaties goed en concreet in kaart brengen).
18. Zijn er bepaalde sectoren of takken waar veel onduidelijkheden van de regels voorkomen?

Aanpassingen

19. Kunt u per situatie aangeven op welke wijze(n) de situatie in de praktijk aangepast zou kunnen worden, zodanig dat het in uw ogen voldoet aan de essentie van de regel(s)?

Risico's

20. Wat zijn de belangrijkste risico's die de kinderen en jeugdigen lopen tijdens het werk?

Gewasbeschermingsmiddelen

21. Komt u situaties tegen waarbij jeugdigen direct of indirect (bijv. nawerking bijv. fruit spuiten) in contact komen met gewasbeschermingsmiddelen? Op welke manier komen zij dan in contact met gewasbeschermingsmiddelen?

Psychische belasting

22. Zijn er werksituaties waarbij sprake kan zijn van psychische (over)belasting voor jeugdige werknemers?

23. Wat zijn hierbij de criteria?

24. Om welke werksituaties gaat het dan?

25. Op welke manier vindt de psychische belasting plaats?

Registratie

26. Worden alle ongevallen met kinderen en jeugdigen geregistreerd?

27. Wordt bij een eventuele registratie van ongevallen ook de leeftijd meegenomen?

28. Leveren ongevalstatistieken naar uw mening belangrijke aanvullende informatie voor wat betreft het huidige onderzoek?

29. Zijn er databestanden beschikbaar met gegevens over jeugdige werknemers in de agrarische sector? Zo ja, zouden we deze (anoniem) voor het onderzoek kunnen gebruiken?

30. Zo nee, houdt u zelf gegevens bij die beschikbaar gesteld kunnen worden voor het onderzoek (anoniem)?

Controles

31. Hoe worden controles uitgevoerd, worden bepaalde sectoren vaker bezocht dan anderen?

32. Vindt er speciale controle op jeugdigen plaats?

33. Wordt er gevraagd naar de inzet van jeugdigen?

Afsluiting

34. Zijn er zaken die niet in het gesprek naar boven zijn gekomen en die u nu toch wilt noemen?

Bijlage G. EU-richtlijn 94/33/EG bescherming jongeren op het werk

31994L0033

Richtlijn 94/33/EG van de Raad van 22 juni 1994 betreffende de bescherming van jongeren op het werk

Publicatieblad Nr. L 216 van 20/08/1994 blz. 0012 - 0020

Bijzondere uitgave in het Fins: Hoofdstuk 5 Deel 6 blz. 0138

Bijzondere uitgave in het Zweeds: Hoofdstuk 5 Deel 6 blz. 0138

RICHTLIJN 94/33/EG VAN DE RAAD van 22 juni 1994 betreffende de bescherming van jongeren op het werk

DE RAAD VAN DE EUROPESE UNIE,

Gelet op het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap, inzonderheid op artikel 118 A,

Gezien het voorstel van de Commissie (1),

Gezien het advies van het Economisch en Sociaal Comité (2),

Overeenkomstig de procedure van artikel 189 C van het Verdrag (3),

Overwegende dat in artikel 118 A van het Verdrag wordt bepaald dat de Raad door middel van richtlijnen de minimumvoorschriften vaststelt om de verbetering van met name het arbeidsmilieu te bevorderen, ten einde de veiligheid en de gezondheid van de werknemers te beschermen;

Overwegende dat volgens genoemd artikel in deze richtlijnen wordt vermeden zodanige administratieve, financiële en juridische verplichtingen op te leggen dat zij oprichting en ontwikkeling van kleine en middelgrote ondernemingen zouden kunnen hinderen;

Overwegende dat in het Gemeenschapshandvest van de sociale grondrechten van de werkkenden, dat op 9 december 1989 in het kader van de Europese Raad van Straatsburg door de staatshoofden en regeringsleiders van elf Lid-Staten werd aangenomen, met name in de punten 20 en 22 wordt gesteld:

"20. Onverminderd de voor de jongeren gunstigere regels, inzonderheid die welke zijn gericht op hun inschakeling in het beroepsleven via opleiding en onverminderd afwijkingen die beperkt blijven tot bepaalde lichte werkzaamheden, dient de minimumleeftijd voor toelating tot het arbeidsproces niet lager te zijn dan de leeftijd waarop de jongere ophoudt leerplichtig te zijn, en in elk geval niet lager dan 15 jaar.

22. De op werkende jongeren van toepassing zijnde voorschriften uit het arbeidsrecht moeten zodanig worden aangepast dat zij beantwoorden aan de eisen van hun ontwikkeling en de behoeften van hun beroepsopleiding en hun toegang tot de arbeidsmarkt.

De arbeidsduur voor werkende jongeren van minder dan 18 jaar moet met name worden beperkt - zonder dat deze beperking kan worden omzeild door het laten verrichten van overwerk - en nachtarbeid worden verboden, behalve voor bepaalde soorten werk als vastgesteld bij de nationale wetgeving of voorschriften.";

Overwegende dat rekening moet worden gehouden met de beginselen van de Internationale Arbeidsorganisatie inzake de bescherming van jongeren op het werk, met inbegrip van die inzake de minimumleeftijd voor toelating tot arbeid of werk;

Overwegende dat het Europees Parlement in zijn resolutie over kinderarbeid (4) de aspecten van de arbeid van jongeren samenvat en in het bijzonder de nadruk legt op de gevolgen van de arbeid voor hun gezondheid, veiligheid en lichamelijke en intellectuele ontwikkeling, en beklemtoont dat er een richtlijn tot onderlinge aanpassing van de nationale wetgevingen op dit gebied dient te worden vastgesteld;

Overwegende dat in artikel 15 van Richtlijn 89/391/EEG van de Raad van 12 juni 1989 betreffende de tenuitvoerlegging van maatregelen ter bevordering van de verbetering van de veiligheid en de gezondheid van de werknemers op het werk (5) is bepaald dat bijzonder kwetsbare risicogroepen tegen voor hen specifieke gevaren moeten worden beschermd;

Overwegende dat kinderen en adolescenten moeten worden beschouwd als een groep met bijzondere risico's en dat maatregelen moeten worden getroffen inzake hun gezondheid en veiligheid;

Overwegende dat de kwetsbaarheid van kinderen vereist dat de Lid-Staten kinderarbeid verbieden en erop toezien dat de minimumleeftijd voor toelating tot de arbeid in en buiten dienstverband niet lager is dan de leeftijd waarop de door de nationale wetgeving opgelegde voltijdse leerplicht eindigt en in ieder geval niet lager dan 15 jaar; dat afwijkingen van het verbod op kinderarbeid slechts in bijzondere gevallen en onder de in deze richtlijn genoemde voorwaarden kunnen worden toegestaan en in geen geval nadelig mogen zijn voor de regelmatig schoolbezoek en het volgen van onderricht;

Overwegende dat de bij de overgang van de kinderjaren naar de volwassenheid behorende kenmerken een strikte regelgeving en bescherming van de arbeid van adolescenten noodzakelijk maken;

Overwegende dat elke werkgever jongeren arbeidsomstandigheden moet bieden die aangepast zijn aan hun leeftijd;

Overwegende dat de werkgever de nodige maatregelen dient te treffen om de veiligheid en de gezondheid van jongeren te beschermen, op basis van een evaluatie van de voor jongeren bestaande arbeidsrisico's;

Overwegende dat de Lid-Staten jongeren moeten beschermen tegen de specifieke risico's ten gevolge van een gebrek aan ervaring, doordat zij zich niet bewust zijn van werkelijke of mogelijke risico's, of doordat hun ontwikkeling nog niet is voltooid;

Overwegende dat de Lid-Staten te dien einde jongerenarbeid moeten verbieden voor in de onderhavige richtlijn genoemde werkzaamheden;

Overwegende dat de arbeidsomstandigheden van jongeren verbeterd kunnen worden door nauwkeurige minimumeisen aan te nemen voor de indeling van de arbeidstijd;

Overwegende dat de maximale arbeidsduur van jongeren strikt moet worden beperkt en dat nachtarbeid van jongeren verboden moet worden, behalve voor bepaalde, bij nationale wettelijke of bestuursrechtelijke bepalingen vast te stellen dienstbetrekkingen;

Overwegende dat de Lid-Staten de nodige maatregelen dienen te nemen om ervoor te zorgen dat de arbeidstijd van schoolgaande adolescenten geen afbreuk doet aan hun mogelijkheid om baat te hebben bij het genoten onderwijs;

Overwegende dat de tijd die jongeren in het kader van een alternerende theoretische en/of praktische opleiding of van een stage in een onderneming aan opleiding besteden, als arbeidstijd moet worden beschouwd;

Overwegende dat jongeren ter wille van hun veiligheid en gezondheid - dagelijkse, wekelijkse en jaarlijkse - minimumrusttijden en voldoende pauzes moeten genieten;

Overwegende dat, wat de wekelijkse rusttijd betreft, naar behoren rekening moet worden gehouden met de uiteenlopende culturele, etnische, religieuze en andere factoren in die Lid-Staten; dat het met name in laatste instantie de taak is van de Lid-Staten om te beslissen of, en zo ja in welke mate, de zondag in de wekelijkse rusttijd begrepen dient te zijn;

Overwegende dat een aangepaste arbeidservaring kan helpen jongeren voor te bereiden op het beroepsleven en het sociale leven als volwassenen, op voorwaarde dat wordt vermeden dat hun veiligheid, hun gezondheid of hun ontwikkeling schade lijden;

Overwegende dat, ingeval voor bepaalde activiteiten of voor bijzondere situaties afwijkingen van de in deze richtlijn vervatte verboden en beperkingen onontbeerlijk blijken, toepassing van deze afwijkingen aan de beginselen van het ingestelde beschermingssysteem geen afbreuk mag doen;

Overwegende dat deze richtlijn een concreet element vormt in het kader van de verwezenlijking van de sociale dimensie van de interne markt;

Overwegende dat het voor de feitelijke toepassing van het bij deze richtlijn ingestelde beschermingssysteem noodzakelijk is dat de Lid-Staten een stelsel van effectieve en evenredige maatregelen invoeren;

Overwegende dat de tenuitvoerlegging van sommige bepalingen van de onderhavige richtlijn voor één Lid-Staat bijzondere problemen oplevert voor haar beschermingssysteem voor jongeren op het werk; dat derhalve moet worden toegestaan dat deze Lid-Staat de betrokken bepalingen gedurende een passende periode niet hoeft toe te passen,

HEEFT DE VOLGENDE RICHTLIJN VASTGESTELD:

AFDELING I

Artikel 1

Doel

1. De Lid-Staten zorgen ervoor dat kinderarbeid verboden wordt.

Zij zien erop toe, onder de in deze richtlijn vastgestelde voorwaarden, dat de minimumleeftijd voor toelating tot arbeid in en buiten dienstverband niet lager is dan de leeftijd waarop de door de nationale wetgeving opgelegde voltijdse leerplicht eindigt of in ieder geval niet lager dan 15 jaar.

2. Onder de in deze richtlijn vastgestelde voorwaarden zien de Lid-Staten erop toe dat de arbeid van adolescenten strikt geregeld en beschermd is.

3. In het algemeen zien de Lid-Staten erop toe dat werkgevers jongeren arbeidsomstandigheden bieden die aangepast zijn aan hun leeftijd.

De Lid-Staten moeten jongeren beschermen tegen economische uitbuiting en tegen arbeid die schadelijk kan zijn voor hun veiligheid, hun gezondheid of voor hun lichamelijke, psychische, morele of sociale ontwikkeling of hun opvoeding kan hinderen.

Artikel 2

Toepassingsgebied

1. Deze richtlijn is van toepassing op alle personen onder de 18 jaar met een arbeidsovereenkomst of -betrekking die in de geldende wetgeving van een Lid-Staat omschreven wordt en/of onder het in een Lid-Staat geldende recht valt.

2. De Lid-Staten kunnen wettelijk of bestuursrechtelijk bepalen dat deze richtlijn binnen de perken en onder de voorwaarden die zij wettelijk of bestuursrechtelijk vaststellen, niet van toepassing is op incidentele of arbeid van korte duur betreffende:

- a) dienstverlening in een gezin, of
- b) niet als schadelijk, nadelig of gevaarlijk voor jongeren beschouwd werk in het familiebedrijf.

Artikel 3

Definities

In deze richtlijn wordt verstaan onder:

- a) jongere: alle personen onder de 18 jaar als omschreven in artikel 2, lid 1;
- b) kind: alle jongeren die nog geen 15 jaar zijn of nog onder de door de nationale wetgeving opgelegde voltijdse leerplicht vallen;
- c) adolescent: alle jongeren die minstens 15 en nog geen 18 jaar zijn en niet meer onder de door de nationale wetgeving opgelegde voltijdse leerplicht vallen;
- d) lichte arbeid: arbeid die door de aard van de taken die zij omvat of de bijzondere omstandigheden waarin deze taken worden uitgevoerd:
 - i) niet schadelijk is voor veiligheid, gezondheid en ontwikkeling van kinderen, en
 - ii) niet nadelig is voor regelmatig schoolbezoek en mogelijkheden om deel te nemen aan door de bevoegde autoriteit goedgekeurde programma's voor beroepskeuzevoorlichting of programma's voor beroepsopleiding, of profijt te trekken van het ontvangen onderricht;
- e) arbeidstijd: de tijd waarin de jongere werkzaam is, ter beschikking van de werkgever staat en zijn werkzaamheden of functie uitoefent overeenkomstig de nationale wetten en/of gebruiken;
- f) rusttijd: de tijd die geen arbeidstijd is.

Artikel 4

Verbod op kinderarbeid

1. De Lid-Staten treffen de nodige maatregelen om arbeid door kinderen te verbieden.

2. Rekening houdend met het doel van artikel 1, kunnen de Lid-Staten wettelijk of bestuursrechtelijk bepalen dat het verbod op kinderarbeid niet geldt voor:

- a) kinderen die de in artikel 5 bedoelde arbeid verrichten;
- b) kinderen van ten minste 14 jaar die in het kader van een alternerende opleiding of stage in een onderneming werken, voor zover deze arbeid wordt verricht overeenkomstig de voorschriften van de bevoegde autoriteit;
- c) kinderen van ten minste 14 jaar die andere lichte arbeid verrichten dan de in artikel 5 bedoelde arbeid; andere lichte arbeid dan bedoeld in artikel 5 mag echter wel door kinderen vanaf de leeftijd van 13 jaar worden verricht gedurende een beperkt aantal uren per week, en voor bepaalde categorieën van arbeid, vastgesteld in de nationale wetgeving.

3. De Lid-Staten die gebruik maken van de in lid 2, onder c), bedoelde mogelijkheid stellen de arbeidsvoorwaarden voor die lichte arbeid vast met inachtneming van het bepaalde in deze richtlijn.

Artikel 5

Culturele en soortgelijke activiteiten

1. Kinderen mogen met het oog op het optreden in culturele, artistieke, sportieve of reclameactiviteiten pas in dienst worden genomen nadat daarvoor vooraf een vergunning is verkregen die door de bevoegde autoriteit in individuele gevallen wordt afgegeven.

2. De Lid-Staten stellen wettelijk of bestuursrechtelijk de arbeidsvoorwaarden vast voor kinderen in de in lid 1 bedoelde gevallen, alsmede de nadere procedureregels voor de vergunning, op voorwaarde dat de activiteiten:

- i) niet schadelijk zijn voor veiligheid, gezondheid en ontwikkeling van kinderen, en
- ii) niet nadelig zijn voor regelmatig schoolbezoek en mogelijkheden om deel te nemen aan door de bevoegde autoriteit goedgekeurde programma's voor beroepskeuzevoorlichting of programma's voor beroepsopleiding, of profijt te trekken van het ontvangen onderricht.

3. In afwijking van de procedure van lid 1 en voor kinderen van ten minste 13 jaar mogen de Lid-Staten wettelijk of bestuursrechtelijk en op de voorwaarden die zij vaststellen de indienstneming van kinderen met het oog op het optreden in culturele, artistieke, sportieve of reclameactiviteiten toestaan.

4. Lid-Staten met een stelsel van specifieke erkenning voor mannequinbureaus die met kinderen werken, kunnen dit stelsel handhaven.

AFDELING II

Artikel 6

Algemene verplichtingen van de werkgever

1. Onverminderd artikel 4, lid 1, treft de werkgever de nodige maatregelen om de veiligheid en de gezondheid van jongeren te beschermen; hij houdt hierbij in het bijzonder rekening met de in artikel 7, lid 1, genoemde specifieke risico's.

2. De werkgever past de in lid 1 bedoelde maatregelen toe op grond van een beoordeling van de risico's waaraan jongeren bij hun arbeid blootgesteld zijn.

De beoordeling vindt plaats voordat de jongeren met hun arbeid beginnen en wanneer de arbeidsomstandigheden ingrijpend veranderen, en heeft vooral betrekking op de volgende punten:

- a) uitrusting en inrichting van arbeidsomgeving en arbeidsplaats;
- b) aard, intensiteit en duur van de blootstelling aan fysische, biologische en chemische agentia;
- c) ordening, keuze en gebruik van werkuitrusting, met name agentia, machines, apparatuur en toestellen, en de bediening daarvan;
- d) regeling van arbeidsmethoden en arbeidsprocédés, en wisselwerking (organisatie van de arbeid);
- e) niveau van opleiding en voorlichting van de jongeren.

Wanneer uit de beoordeling van de risico's is gebleken dat de veiligheid, de lichamelijke of geestelijke gezondheid of de ontwikkeling van de jongeren gevaar loopt, moet ervoor worden gezorgd dat de gezondheid van de jongeren kosteloos, passend en op gezette tijden wordt beoordeeld en gecontroleerd, onverminderd Richtlijn 89/391/EEG.

Het kosteloze medisch onderzoek en toezicht kunnen deel uitmaken van een nationale gezondheidsregeling.

3. De werkgever licht de jongeren in over mogelijke risico's en over alle maatregelen ter bescherming van hun veiligheid en gezondheid.

Bovendien licht hij de wettelijke vertegenwoordigers van kinderen in over mogelijke risico's en over alle maatregelen ter bescherming van de veiligheid en gezondheid van de kinderen.

4. De werkgever betreft de in artikel 7 van Richtlijn 89/391/EEG bedoelde beschermings- en preventiediensten bij de planning en de toepassing van de veiligheids- en gezondheidsvoorschriften inzake de arbeid van jongeren en bij het toezicht op de inachtneming daarvan.

Artikel 7

Kwetsbaarheid van jongeren - Arbeidsverbod

1. De Lid-Staten zorgen ervoor dat jongeren worden beschermd tegen de specifieke risico's op het gebied van veiligheid, gezondheid en ontwikkeling ten gevolge van een gebrek aan ervaring, doordat zij zich niet bewust zijn van werkelijke of mogelijke risico's, of doordat hun ontwikkeling nog niet is voltooid.

2. Onverminderd het bepaalde in artikel 4, lid 1, verbieden de Lid-Staten hiertoe dat jongeren arbeid verrichten

a) die zij, objectief gezien, lichamelijk of geestelijk niet aankunnen;

b) waardoor zij op schadelijke wijze blootgesteld worden aan giftige of carcinogene stoffen, stoffen die erfelijke genetische veranderingen veroorzaken, stoffen die tijdens de zwangerschap schadelijke gevolgen hebben voor de foetus of die voor de mens anderszins schadelijke chronische werking hebben;

c) die schadelijke blootstelling aan straling meebrengt;

d) die risico's voor ongevallen inhoudt waarvan vermoed kan worden dat jongeren, doordat ze nog niet veel inzicht hebben in veiligheid of onervaren of onvoldoende opgeleid zijn, deze meestal niet beseffen of kunnen voorkomen; of

e) die wegens extreme koude of hitte, dan wel lawaai of trillingen de gezondheid in gevaar brengt.

Onder arbeid die voor jongeren specifieke risico's met zich mee kan brengen in de zin van lid 1, vallen met name:

- arbeid die schadelijke blootstelling meebrengt aan de in punt I van de bijlage bedoelde fysische, biologische en chemische agentia, en

- de in punt II van de bijlage bedoelde procédés en werkzaamheden.

3. De Lid-Staten kunnen wettelijk of bestuursrechtelijk bepalen dat voor adolescenten afwijkingen van lid 2 toegestaan worden wanneer deze volstrekt noodzakelijk zijn voor hun beroepsopleiding en op voorwaarde dat hun veiligheid en gezondheid worden beschermd, omdat zij werken onder toezicht van een bevoegd persoon in de zin van artikel 7 van Richtlijn 89/391/EEG en mits de door deze richtlijn geboden bescherming wordt gegarandeerd.

AFDELING III

Artikel 8

Arbeidstijd

1. De Lid-Staten die van de mogelijkheid van artikel 4, lid 2, onder b) of c), gebruik maken, treffen de nodige maatregelen om de arbeidstijd voor kinderen te beperken tot:

a) 8 uur per dag en 40 uur per week voor kinderen die een alternerende opleiding volgen of stage lopen in een onderneming;

b) 2 uur per schooldag en 12 uur per week voor arbeid buiten schooltijd tijdens de schoolperiode, voor zover dit bij de nationale wetgevingen en/of gebruiken niet verboden is;

in geen geval mag per dag langer dan 7 uur worden gewerkt; voor kinderen die 15 jaar zijn geworden, mag deze grens op 8 uur worden gebracht;

c) 7 uur per dag en 35 uur per week voor arbeid tijdens een periode van ten minste een week zonder schoolactiviteit; voor kinderen die 15 jaar geworden zijn, kunnen deze grenzen op 8 uur per dag en 40 uur per week worden gebracht;

d) 7 uur per dag en 35 uur per week voor lichte arbeid verricht door kinderen die niet meer onder de door de nationale wetgeving opgelegde voltijdse leerplicht vallen.

2. De Lid-Staten treffen de nodige maatregelen om de arbeidstijd voor adolescenten te beperken tot 8 uur per dag en 40 per week.

3. De tijd die jongeren in het kader van een alternerende theoretische en/of praktische opleiding of van een stage in een onderneming aan opleiding besteden, wordt eveneens als arbeidstijd beschouwd.

4. Wanneer een jongere bij meer werkgevers in dienst is, worden arbeidsdagen en arbeidsuren bij elkaar opgeteld.

5. De Lid-Staten kunnen bij wijze van uitzondering of wanneer daarvoor objectieve redenen zijn, wettelijk of bestuursrechtelijk afwijkingen toestaan van lid 1, onder a), en lid 2.

De Lid-Staten stellen wettelijk of bestuursrechtelijk de voorwaarden, de beperkingen en de nadere regels voor die afwijkingen vast.

Artikel 9

Nachtarbeid

1. a) De Lid-Staten die van de mogelijkheid van artikel 4, lid 2, onder b) of c), gebruik maken, verbieden kinderarbeid tussen 20.00 uur en 6.00 uur.

b) De Lid-Staten treffen de nodige maatregelen om arbeid van adolescenten tussen 22.00 uur en 6.00 uur of tussen 23.00 uur en 7.00 uur te verbieden.

2. a) De Lid-Staten kunnen wettelijk of bestuursrechtelijk voor bepaalde bedrijfssectoren toestaan dat adolescenten werken tijdens de periode waarin overeenkomstig lid 1, onder b), nachtarbeid verboden is.

In dit geval nemen de Lid-Staten passende maatregelen inzake het toezicht op de adolescent door een volwassene, in de gevallen waarin toezicht noodzakelijk is om de adolescent te beschermen.

b) Wanneer punt a) wordt toegepast, blijft arbeid tussen middernacht en 4.00 uur verboden.

De Lid-Staten kunnen evenwel wettelijk of bestuursrechtelijk bepalen dat arbeid van adolescenten gedurende de periode waarin het nachtarbeidsverbod geldt, in de onderstaande gevallen wordt toegestaan wanneer daarvoor objectieve redenen bestaan en de adolescenten als compensatie voldoende rusttijd krijgen en de doelstellingen van artikel 1 niet in gevaar worden gebracht:

- arbeid in scheepvaart en visserij;
- arbeid bij strijdkrachten en politie;

- arbeid in ziekenhuizen en soortgelijke instellingen;
- culturele, artistieke, sportieve of reclameactiviteiten.

3. Alvorens zij met nachtarbeid beginnen, en met regelmatige tussenpozen daarna, hebben adolescenten recht op een kosteloos medisch onderzoek en een kosteloze beoordeling van hun capaciteiten, behalve wanneer zij uitzonderlijke arbeid verrichten tijdens de periode waarin arbeid verboden is.

Artikel 10

Rusttijd

1. a) De Lid-Staten die van de mogelijkheid van artikel 4, lid 2, onder b) of c), gebruik maken, zorgen ervoor dat kinderen per 24 uur een rusttijd van ten minste 14 aaneengesloten uren hebben.

b) De Lid-Staten zorgen ervoor dat adolescenten per 24 uur een rusttijd van ten minste 12 aaneengesloten uren hebben.

2. De Lid-Staten zorgen ervoor dat per zeven dagen

- kinderen voor wie zij gebruik hebben gemaakt van de in artikel 4, lid 2, onder b) en c), bedoelde mogelijkheid, en

- adolescenten

een rusttijd hebben van ten minste twee, zo mogelijk aaneengesloten dagen.

Om technische of organisatorische redenen mag de minimale rusttijd worden verminderd, maar hij mag in geen geval minder dan 36 aaneengesloten uren bedragen.

In de in de eerste en de tweede alinea bedoelde minimale rusttijd is in beginsel de zondag begrepen.

3. De Lid-Staten kunnen wettelijk of bestuursrechtelijk bepalen dat de in lid 1 en lid 2 bedoelde minimale rusttijden mogen worden onderbroken bij werkzaamheden die gekenmerkt worden door over de loop van de dag opgesplitste of korte arbeidstijden.

4. Om objectieve redenen kunnen de Lid-Staten wettelijk of bestuursrechtelijk in de volgende gevallen voor adolescenten ontheffingen verlenen van lid 1, onder b), en lid 2, mits de adolescenten als compensatie voldoende rusttijd krijgen en het doel van artikel 1 niet in gevaar wordt gebracht:

- a) arbeid in de scheepvaart en de visserij;
- b) arbeid bij de strijdkrachten en de politie;
- c) arbeid in ziekenhuizen en soortgelijke instellingen;
- d) arbeid in de landbouw;
- e) arbeid in het toerisme of de horeca;
- f) arbeid waarbij de arbeidstijd over de dag is opgesplitst.

Artikel 11

Jaarlijkse rusttijd

De Lid-Staten die van de in artikel 4, lid 2, onder b) of c), bedoelde mogelijkheid gebruik maken, zorgen ervoor dat de schoolvakantie van kinderen die onder de door de nationale wetgeving opgelegde voltijdse leerplicht vallen, voor zover dat maar enigszins mogelijk is een volledig arbeidsvrije periode bevat.

Artikel 12

Pauzes

De Lid-Staten zorgen ervoor dat jongeren een pauze van ten minste, zo mogelijk aaneengesloten, dertig minuten krijgen ingeval de dagelijkse arbeidstijd langer is dan vier en een half uur.

Artikel 13

Arbeid van adolescenten in geval van overmacht

Voor werk onder de in artikel 5, lid 4, van Richtlijn 89/391/EEG bedoelde omstandigheden kunnen de Lid-Staten wettelijk of bestuursrechtelijk afwijkingen toestaan van artikel 8, lid 2, artikel 9, lid 1, onder b), artikel 10, lid 1, onder b), en wat adolescenten betreft, van artikel 12, mits die arbeid van voorbijgaande aard is en niet kan worden uitgesteld, mits er geen volwassen werknemers beschikbaar zijn en de betrokken adolescenten binnen drie weken als compensatie een gelijkwaardige rusttijd krijgen.

AFDELING IV

Artikel 14

Maatregelen

Elke Lid-Staat stelt alle nodige maatregelen vast die moeten worden toegepast bij overtreding van de ter uitvoering van deze richtlijn aangenomen bepalingen; die maatregelen moeten effectief en evenredig zijn.

Artikel 15

Aanpassing van de bijlage

Louter technische aanpassingen van de bijlage in verband met de technische vooruitgang, de ontwikkeling van internationale voorschriften of specificaties of van kennis op het onder deze richtlijn vallende gebied, worden vastgesteld volgens de procedure van artikel 17 van Richtlijn 89/391/EEG.

Artikel 16

Niet-verlagingsclausule

Onverminderd het recht van de Lid-Staten om, in het licht van de ontwikkeling van de situatie, andersluidende bepalingen aan te nemen op het gebied van de bescherming van jongeren en mits de hand wordt gehouden aan de minimumeisen van deze richtlijn, vormt de tenuitvoerlegging van deze richtlijn geen rechtvaardiging voor een verlaging van het algemene beschermingsniveau van jongeren.

Artikel 17

Slotbepalingen

1. a) De Lid-Staten doen de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen in werking treden om uiterlijk op 22 juni 1996 aan deze richtlijn te voldoen of zorgen er uiterlijk op deze datum voor dat de sociale partners via overeenkomsten de nodige maatregelen nemen waarbij de Lid-Staten alle maatregelen moeten treffen om te allen tijde te kunnen garanderen dat de in deze richtlijn voorgeschreven resultaten worden bereikt.

b) Gedurende een periode van vier jaar, te rekenen vanaf de onder a) genoemde datum, hoeft het Verenigd Koninkrijk artikel 8, lid 1, onder b), eerste alinea, met betrekking tot het bepaalde inzake de maximale wekelijkse arbeidstijd, alsmede artikel 8, lid 2, en artikel 9, lid 1, onder b), en lid 2, niet toe te passen.

De Commissie zal een verslag indienen over de gevolgen van deze bepaling.

De Raad besluit, onder de in het Verdrag genoemde voorwaarden, of bovengenoemde periode moet worden verlengd.

c) De Lid-Staten stellen de Commissie daarvan onverwijld in kennis.

2. Wanneer de Lid-Staten de in lid 1 bedoelde bepalingen aannemen, wordt in die bepalingen naar de onderhavige richtlijn verwezen of wordt hiernaar verwezen bij de officiële bekendmaking van die bepalingen. De regels voor deze verwijzing worden vastgesteld door de Lid-Staten.

3. De Lid-Staten delen de Commissie de tekst mee van de belangrijke bepalingen van intern recht die op het onder deze richtlijn vallende gebied reeds zijn vastgesteld of die zij op dat gebied vaststellen.

4. De Lid-Staten brengen de Commissie om de vijf jaar verslag uit over de praktische tenuitvoerlegging van de bepalingen van deze richtlijn, onder vermelding van de standpunten van de sociale partners.

De Commissie stelt het Europees Parlement, de Raad en het Economisch en Sociaal Comité hiervan in kennis.

5. Met inachtneming van de leden 1, 2, 3 en 4 legt de Commissie op gezette tijden aan het Europees Parlement, de Raad en het Economisch en Sociaal Comité een verslag voor over de toepassing van deze richtlijn.

Artikel 18

Deze richtlijn is gericht tot de Lid-Staten.

Gedaan te Luxemburg, 22 juni 1994.

Voor de Raad

De Voorzitter

E. YIANNOPOULOS

(1) PB nr. C 84 van 4. 4. 1992, blz. 7.(2) PB nr. C 313 van 30. 11. 1992, blz. 70.(3) Advies van het Europees Parlement uitgebracht op 17 december 1992 (PB nr. C 21 van 25. 1. 1993, blz. 167). Gemeenschappelijk standpunt van de Raad van 23 november 1993 (nog niet verschenen in het Publikatieblad) en besluit van het Europees Parlement van 9 maart 1994 (PB nr. C 91 van 28. 3. 1994, blz. 89).(4) PB nr. C 190 van 20. 7. 1987, blz. 44.(5) PB nr. C 183 van 29. 6. 1989, blz. 1.

BIJLAGE

Niet-volledige lijst van agentia, procédés en werkzaamheden (artikel 7, lid 2, tweede alinea) I. Agentia 1. Fysische agentia:

a) ioniserende straling;

b) werk in een omgeving met overdruk, bij voorbeeld in hoge-drukruimten of bij diepzeeduiken.

2. Biologische agentia:

a) biologische agentia van de groepen 3 en 4 in de zin van artikel 2, onder d), van Richtlijn 90/679/EEG van de Raad van 26 november 1990 betreffende de bescherming van de werknemers tegen de risico's in verband met de blootstelling aan biologische agentia tijdens het werk (zevende bijzondere richtlijn in de zin van artikel 16, lid 1, van Richtlijn 89/391/EEG (1).

3. Chemische agentia:

a) stoffen en bereidingen die volgens Richtlijn 67/548/EEG van de Raad van 27 juni 1967 betreffende de aanpassing van de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen inzake de indeling, de verpakking en het kenmerken van gevaarlijke stoffen (2), alsmede volgens Richtlijn 88/379/EEG van de Raad van 7 juni 1988 betreffende de onderlinge aanpassing van de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen van de Lid-Staten inzake de indeling, de verpakking en het kenmerken van gevaarlijke preparaten (3), zijn ingedeeld als vergiftig (T), zeer vergiftig (Tx), corrosief (C) of ontplofbaar (E);

b) stoffen en bereidingen die volgens Richtlijn 67/548/EEG en Richtlijn 88/379/EEG zijn ingedeeld als schadelijk (Xn) en die zijn aangeduid met een of meer van de volgende R-standaardzinnen:

- gevaar voor zeer ernstige onherstelbare effecten (R 39),
- mogelijke gevaren voor onherstelbare effecten (R 40),
- kan overgevoeligheidsreacties bij inademing veroorzaken (R 42),
- kan overgevoeligheidsreacties bij aanraking met de huid veroorzaken (R 43),
- kan kanker veroorzaken (R 45),
- kan erfelijke, genetische schade veroorzaken (R 46),
- gevaar voor ernstige schade aan de gezondheid bij langdurige blootstelling (R 48),
- kan de vruchtbaarheid schaden (R 60),
- kan schade veroorzaken aan het ongeboren kind (R 61);

c) stoffen en bereidingen die volgens Richtlijn 67/548/EEG en de wijzigingen daarop, alsmede volgens Richtlijn 88/379/EEG zijn ingedeeld als irriterend (Xi) en die zijn aangeduid met een of meer van de volgende R-standaardzinnen:

- zeer licht ontvlambaar (R 12),
- kan overgevoeligheidsreacties bij inademing veroorzaken (R 42),
- kan overgevoeligheidsreacties bij aanraking met de huid veroorzaken (R 43);

d) stoffen en preparaten bedoeld in artikel 2, onder c), van Richtlijn 90/394/EEG van de Raad van 28 juni 1990 betreffende de bescherming van de werknemers tegen de risico's in verband met de blootstelling aan carcinogene agentia tijdens het werk (zesde bijzondere richtlijn in de zin van artikel 16, lid 1, van Richtlijn 89/391/EEG (4);

e) lood en verbindingen daarvan, voor zover deze agentia door het menselijk organisme kunnen worden opgenomen;

f) asbest.

II. Procédés en werkzaamheden 1. In bijlage I bij Richtlijn 90/394/EEG genoemde industriële procédés en werkzaamheden.

2. Vervaardiging of hantering van projectielen, ontstekingsmiddelen of diverse voorwerpen die explosieven bevatten.

3. Werkzaamheden met wilde of giftige dieren.

4. Industrieel slachten van dieren.

5. Arbeid waarbij gebruik gemaakt wordt van apparaten voor de vervaardiging, de opslag en het gebruik van persgassen, vloeibare of opgeloste gassen.

6. Werk aan of met kuipen, bassins, reservoirs, korfflessen of buikflessen die in punt I.3 bedoelde chemische agentia bevatten.

7. Arbeid met gevaar voor instorting.

8. Arbeid met gevaren op het gebied van hoogspanningselektriciteit.

9. Arbeid met een door machines bepaald werktempo en met prestatiebeloning.

(1) PB nr. L 374 van 31. 12. 1990, blz. 1.(2) PB nr. 196 van 16. 8. 1967, blz. 1.
Richtlijn laatstelijk gewijzigd bij Richtlijn 93/679/EEG (PB nr. L 268 van 29. 10. 1993,
blz. 71).(3) PB nr. 187 van 16. 7. 1988, blz. 14. Richtlijn laatstelijk gewijzigd bij
Richtlijn 93/18/EEG (PB nr. L 104 van 29. 4. 1993, blz. 46).(4) PB nr. L 196 van 26. 7.
1990, blz. 1.

Bijlage H. Verslag expertmeeting Gewasbescherming

donderdag 9 juni 2005 te Zoetermeer

Aanwezig: J.J. van Hemmen (TNO kwaliteit van leven) (tot 11.45 uur) , H. Falke (CTB), J. Veenman (LTO Groeiservice), D. van Zwieten (ministerie LNV), J.H. de Boer (LTO Noord), W. de Graaf (ministerie SZW), J. Salentijn (FNV Bondgenoten), A. van Raalte (FNV Bondgenoten - IVAM), J.Ottenheim (LTO Nederland), A. Hekman (LTO Nederland), S. van der Maarl (Stigas), H. Oude Vrielink (onderzoeker WUR A&F) P. Ruigewaard (voorzitter, Dexis Arbeid) P. Tamsma (notulist, Stigas)

0. Welkom en Opening

De voorzitter opent de vergadering en heet iedereen welkom om ca. 10.00 uur. Omdat niet iedereen elkaar kent wordt een voorstelrondje gehouden.

De heer Hekman geeft tijdens het rondje nog een korte toelichting over de stand van zaken bij LTO Nederland.

De voorzitter geeft voor de externen nog een korte toelichting bij het project en meldt dat deze bijeenkomst gericht is op re-entry werkzaamheden door jongeren na het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en dat in de projectgroep al geconcludeerd is dat spuitwerkzaamheden niet door jongeren gedaan moeten worden.

De voorzitter stelt voor om de vragen die zijn opgesteld voor het CTB en TNO één voor één langs te lopen.

Vooraf heeft de heer Ottenheim nog een paar opmerkingen:

1. Hij heeft nog contact gehad met de heer Vijlbrief (specialist bestrijdingsmiddelen van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid). De heer Vijlbrief heeft er bij hem op aangedrongen om niet alleen aandacht te besteden aan de dermale blootstelling, maar ook de inhalatoire blootstelling bij de discussie te betrekken.
2. Het psychologische aspect speelt een belangrijke rol. In de Land- en Tuinbouw heerst het beeld dat je de producten wel mag eten, maar er niet aan mag komen. Dit is niet goed uitleggen. Hij adviseert om hier tijdens de communicatie van de resultaten van de projectgroep naar het veld aandacht aan te besteden.

De voorzitter geeft verder aan dat het project zich niet alleen richt op de glastuinbouw, maar ook op een aantal buitenteelten waar veel met jongeren wordt gewerkt.

Naar aanleiding hiervan komt de heer Hekman nog met een voorbeeld uit Drenthe waar jongeren geweerd zijn uit de lelieteelt en nu Oost-Europeanen worden ingezet. In de regio wordt dit niet begrepen.

Volgens de heer van Hemmen blijft de problematiek in de buitenteelten in essentie hetzelfde. Het probleem is in de glastuinbouw alleen groter.

1. Wordt bij de toelatingsbeoordeling van bestrijdingsmiddelen rekening gehouden met gewaswerkzaamheden door jongeren en de extra risico's die zij lopen?

Nee.

De heer Falke geeft aan dat we het hier hebben over de groep van dertien jaar en ouder. Na het 1e levensjaar zijn de belangrijkste verschillen in het metabolisme tussen volwassenen en baby's verdwenen. Grootste verschillen ten opzichte van volwassenen zullen zijn het gedrag van de jongeren en hun lichaamsgewicht, omdat in de toxicologie met dosis per kg lichaamsgewicht wordt gewerkt.

De heer van Raalte vraagt in hoeverre in het onderzoek rekening wordt gehouden met pubers waar allerlei veranderingen in het lichaam plaatsvinden waarbij hormonen belangrijke rol spelen. Hij kan zich bijna niet voorstellen dat dit geen consequenties heeft.

Volgens de heer Falke wordt bij het onderzoek rekening gehouden met de verschillende gevoeligheden van mensen en wordt uitgegaan van een blootstellingsniveau waarbij geen effecten optreden (no-effect level), vervolgens wordt nog een veiligheidsmarge toegepast. Mogelijke verschillen in gevoeligheid zoals door dhr. van Raalte genoemd vallen binnen deze marges.

De heer van Hemmen vult aan dat toxicologische waarden gebaseerd zijn op dierproeven en dat het gaat om een interpretatie van dierproefgegevens. Daar zit uiteraard altijd een onzekerheid in, maar die geldt voor alle normeringen rond gevaarlijke stoffen.

De heer Ottenheim vraagt of de discussie die op dit moment speelt rond de dosering van medicijnen bij kinderen in dit verband ook een rol speelt. Volgens de heer van Hemmen gaat het hier om een andere leeftijdsgroep dan bij bestrijdingsmiddelen (leeftijden van 6 tot 12 jaar).

De heer Falke merkt nog op dat het bij medicijnen juist de bedoeling is dat er wel effecten optreden.

De heer Oude Vrielink heeft tijdens zijn onderzoek gemerkt dat het NIOSH eventueel wel onderscheid wil maken tussen de verschillende leeftijdsgroepen.

De heer Falke geeft aan dat er ook geen verschillen meer zijn in de opname door de huid na 1 à 2 levensjaren. Het vetgehalte is wel een belangrijk verschil tussen jongeren en volwassenen. Lichaamsstapelende stoffen die in het vet worden opgeslagen worden niet toegelaten, zodat dit verschil in de praktijk geen rol speelt.

Volgens de heer van Hemmen is er over huidpenetratie niet echt veel bekend. Het CTB hanteert mede daarom een conservatieve methode om die te schatten, waarbij dus een relatief grote opname wordt verondersteld.

Samenvatting voorzitter

Op grond van de toxicologische kennis is het niet noodzakelijk om verschillen te hanteren tussen jongeren en volwassenen. De veiligheidsmarges bieden voldoende ruimte om bijv. het verschil in gewicht, huisopname en metabolisme op te vangen.

Naar aanleiding van de discussie stelt de heer Ottenheim nog vast dat een baby niet in de kas thuis hoort. Hij stelt voor dit punt in de communicatie mee te nemen. Daar is iedereen het mee eens.

De heer van Raalte merkt op dat voor zijn gevoel de heer Falke op sommige punten iets te zeker formuleert. Als er geen aanwijzingen zijn dat er iets aan de hand is, is er volgens hem geen sprake van zekerheid, maar van onzekerheid.

In een reactie hierop zegt de heer Falke dat we ons uiteraard bewust moeten zijn dat de meeste gegevens gebaseerd zijn op onderzoeken bij proefdieren.

De voorzitter stelt voor om aan het eind van het project een communicatiedeskundige te betrekken om de communicatie over dit onderwerp goed en zorgvuldig neer te zetten.

2. Valt er iets te zeggen over de (extra) risico's voor jongeren als gevolg van de blootstelling aan bestrijdingsmiddelen?

Zo nee, welke gegevens en modellen kunnen gebruikt worden of moeten verzameld of ontwikkeld worden?

De heer Falke stelt vast dat dit wel belangrijk is, niet vanwege toxicologische risico's, maar vooral vanwege het gedrag en de risicoperceptie van jongeren.

De heer Veenman vraagt of we het dan hebben over het spuiten of herbetreding.

Volgens de heer Falke alleen over herbetreding, omdat spuitwerkzaamheden niet door jongeren onder de 18 jaar worden gedaan. Uit de discussie die volgt blijkt dat er onduidelijkheid is over de leeftijd waarop bestrijdingsmiddelen toegepast mogen worden

In aanvulling hierop merkt de heer Ottenheim op dat in de nieuwe bestrijdingsmiddelenwet die er aan zit te komen waarschijnlijk wordt opgenomen dat spuiten alleen gedaan mag worden door personen van 18 jaar en ouder. De aanwezigen pleiten voor een dergelijke leeftijdsgrens.

Vervolgens ontstaat een discussie over wat wel en niet als het spuiten/toepassen van bestrijdingsmiddelen moet worden verstaan. De heer Ottenheim noemt hierbij het voorbeeld van het schrobben van een pad met desinfectiemiddel, is dit het toepassen van bestrijdingsmiddelen?

In reactie hierop geeft de heer Falke aan dat ieder middel aan de hand van de door fabrikant geclaimde toepassing wordt beoordeeld.

Terugkomend op de vraag merkt de heer van Hemmen op dat gedrag een belangrijke factor is en dat gedrag grote invloed heeft op de omgang met persoonlijke beschermingsmiddelen.

De heer Oude Vrielink stelt vast dat als PBM's gebruikt moeten worden jongeren niet mogen werken. Maar volgens de heer van Hemmen is ook kleding een vorm van gedrag en speelt kleding een belangrijke rol bij het voorkomen van huidblootstelling.

De heer Ottenheim concludeert dat het belangrijk is dat 'geklede' personen in het gewas werken en dat de kleding goed gereinigd moet worden. Wellicht ligt hier ook een taak voor LTO om dit meer dan tot nu toe met het veld te communiceren.

De heer Hekman vult aan dat het niet alleen om de conclusies gaat, maar ook om het verhaal er achter om zo ondernemers te overtuigen dat het belangrijk is.

Samenvatting voorzitter

Als er een verhoogd risico is, dan is dit het gevolg van de factor gedrag. Niet op grond van een ander metabolisme. Wel moet rekening gehouden worden met een ander gemiddeld lichaamsgewicht. De invloed van het gedrag is door de nu aanwezige experts onvoldoende in te schatten. Dat is niet hun deskundigheid.

3. Helpt het dragen van katoenen kleding en handschoenen (voldoende) tegen de dermale blootstelling aan bestrijdingsmiddelen?

De heer van Hemmen geeft aan dat het in ieder geval extra bescherming biedt. De reductie en daarmee de effectiviteit zijn alleen niet goed bekend. Belangrijk is dat de handschoenen regelmatig worden vervangen en niet nat worden.

Echte PBM's zijn in de praktijk vaak niet goed bruikbaar, voor het type werk dat men moet doen.

De voorzitter merkt op dat handschoenen onder randvoorwaarden effectief kunnen zijn, maar hoe staat het met een lange broek en lange mouwen? Werkt dit ook als PBM?

De heer Oude Vrielink antwoordt dat gebleken is dat vooral het wisselen en reinigen van kleding belangrijk is. Hier zal in de communicatie veel aandacht besteed moeten worden. Een aanbeveling zou o.a. kunnen zijn het beschikbaar stellen van bedrijfskleding.

Dhr. van Hemmen schat uit de losse pols in dat ruwweg de huidblootstelling in geval er niet met lange broek en shirt met lange mouwen wordt gewerkt twee maal zo hoog zal liggen dan waar vanuit wordt gegaan bij het vaststellen van de norm.

Mevrouw van Zwieten vraagt zich af hoe het zit met de inhalatoire blootstelling. Tot nu toe hebben we het namelijk vooral gehad over de dermale blootstelling.

Volgens de heer Falke valt in de modellen de inhalatoire blootstelling in het niet bij de dermale blootstelling. Inhalatoire blootstelling treedt vooral op bij (her)betreding tijdens of direct na het spuiten. Over deze situatie hebben we het nu niet.

De heer de Boer vraagt of we het dan hebben over kassen of ook over buitenteelten.

Dit probleem speelt vooral in kassen volgens de heer van Hemmen. Buiten helpt de wind bij het verlagen van de concentratie in de lucht.

Conclusie van dit punt is dat o.a. bij de beoordeling van de blootstelling gewerkt wordt met standaardregels zoals lange broek en shirt met lange mouwen, die veel mensen in de praktijk niet kennen en die niet opgenomen worden op de etiketten. Dit zou meegenomen moeten worden in de communicatie.

4. Op welke onderzoeken is de termijn voor re-entry werkzaamheden door jongeren gebaseerd?

TNO heeft in het verleden (begin jaren 90) onderzoek gedaan naar de halfwaardetijden van verschillende bestrijdingsmiddelen. Uit deze onderzoeken kwam naar voren dat de gemiddelde halfwaardetijd ruim 4 dagen is. De spreiding in de resultaten was echter groot. Volgens de heer van Hemmen heeft de overheid op basis van deze onderzoeken zelfstandig vastgesteld dat na 3 keer 4 dagen nog ongeveer 10 % van het middel op de plant aanwezig is en dat dit acceptabel is voor jeugdigen. De heer van Hemmen vindt deze redenatie wel wat kort door de bocht.

Hoewel het een nieuwe eis wordt in Europa om hierover gegevens ter beschikking te stellen, zijn volgens de heer Falke op dit moment van nog weinig stoffen de halfwaardetijden bekend. In verband met de werking zitten bijv. fungiciden juist lang op het gewas. Van deze middelen zou de halfwaardetijd wel eens (veel) langer van kunnen zijn.

De heer Veenman vraagt zich af wat nu het verschil is tussen jongeren en ouderen, waarop de extra veiligheidsmarge is gebaseerd.

De heer de Graaf is er indertijd niet bij betrokken geweest, maar kan zich voorstellen dat hier allerlei redenen voor zijn. De heer Ottenheim kent het (ware) verhaal ook niet, maar heeft toen de indruk gekregen dat het vooral gebaseerd is op: laten we maar wat doen.

De heer van Raalte stelt nog vast dat er sprake is van een factor 10 en dat bij het gebruik van PBM's ook gerekend wordt met een reductiefactor 10. Wellicht is hier een verband.

Mevrouw van Zwieten vraagt of ook fungiciden zijn meegenomen in de TNO-onderzoek. Volgens de heer van Hemmen zijn zowel insecticiden als fungiciden in het onderzoek meegenomen.

De heer Falke geeft aan dat bij de re-entry beoordeling (vaststelling van de Risico Index bij re-entry) er van uit gegaan wordt dat alles nog op het gewas zit. Uiteindelijk moet je voor een goede beoordeling toe naar individuele middelen, maar op dit moment ontbreken de gegevens hiervoor nog.

Mevrouw Salentijn vraagt of veiligheidsinformatiebladen niet gebruikt kunnen worden voor de informatieverstrekking. Volgens de heer Falke kan dit, maar op de etiketten staan ook al R en S zinnen. Het is overigens niet eenvoudig om de internationale regels over etikettering aangepast te krijgen.

De heer Ottenheim vult nog aan dat de realiteit is dat op de etiketten veel informatie staat. We hebben echter te maken met een zogenaamd 'beleidstekort'. Dat wil zeggen dat middelen in de pijplijn zitten om herbeoordeeld te worden. We zullen op Europa moeten wachten. Hooguit kan geprobeerd worden de beoordeling van kritische stoffen naar voren te halen. De Nederlandse overheid heeft kennelijk geoordeeld dat het niet noodzakelijk is om nu al actie te ondernemen.

De vraag of we iets extra's voor jongeren moeten doen is dan ook vooral een beleidsvraag.

De heer de Graaf merkt nog op dat SZW op zoek is naar beter werkende normen en dat aanbevelingen zeer serieus genomen zullen worden. Of er uiteindelijk iets mee gedaan wordt, is uiteraard ook een beleidsmatige kwestie.

5 t/m 11

Omwillen van de tijd en omdat veel zaken al aan de orde zijn gekomen, worden de volgende vragen niet meer apart behandeld.

De voorzitter vraagt of er een fijnmaziger systeem denkbaar is waar de sector beter mee uit de voeten kan.

De heer Falke doet de suggestie om naar de risico-index voor re-entry te kijken. Gebruikte middelen die een Risico-Index (RI) hebben van 1 of lager mogen volwassenen direct het gewas herbetreden.

Uitgaande van een extra factor 10, zouden jongeren direct in gewassen kunnen werken die alleen behandeld zijn met een middel met een RI van kleiner dan 0,1.

Volgens de heer van Hemmen hoeft geen onderscheid gemaakt te worden tussen bedekte en onbedekte teelten, omdat alle teelten voor de herbetreding in het algemeen worden beoordeeld op basis van een model voor de glastuinbouw.

De voorzitter vraagt of het mogelijk is om redelijk snel in kaart te brengen welke middelen een risico-index hebben $< 0,1$ er van uit gaande dat ook hier de 80:20 regeling van toepassing is dwz. dat 80 % van de toegepaste hoeveelheid, uit 20 % van de middelen bestaat.

Opgemerkt wordt dat voor veel middelen nog geen risico-index bekend is. Volgens de heer Tamsma is tijdens het vorige project gebleken dat van 10 veel gebruikte middelen, maar in 5 gevallen een RI bekend was. Dhr. Falke schat in dat van 50% van de gebruikte middelen een RI bekend is.

De voorzitter vraagt of het nog zinvol is om eens naar de veiligheidsmarge te kijken, door bijv. gedragsdeskundigen.

De heer Oude Vrielink stelt vast dat we hebben geconstateerd dat het gedrag vooral van invloed zal zijn op de kleding en vraagt of het zinvol is om hier gedragsdeskundigen naar te laten kijken.

Via onderzoek is vastgesteld dat de grootste blootstelling plaatsvindt via de handen en de onderarmen. Minder kleding zou mogelijk volgens de heer van Hemmen tot een correctiefactor 2 leiden.

De heer Oude Vrielink stelt vervolgens vast dat als ook nog gecorrigeerd wordt voor lichaamsgewicht we op een factor 2×2 is 4 uitkomen.

De heer de Boer vraagt of dit dan ook voor buiten geldt.

De heer van Hemmen geeft aan dat gewerkt wordt met modellen, maar zijn persoonlijke beleving is dat de huidige veiligheidsfactor van 10 voor jongeren niet aan de lage kant is.

De voorzitter stelt voor dat er een groepje gevormd wordt om het gebruik van de R voor re-entry en een nadere onderbouwing van de veiligheidsmarge voor kinderen verder uit te werken en in te brengen in de projectgroep. (Deelnemers de heren Falke, Ottenheim, Ruigewaard en Tamsma). De aanwezigen stemmen hier mee in.

De heer Ottenheim wijst er nog op dat bij het toepassen van bestrijdingsmiddelen het gaat om het toepassen van een op elkaar afgestemd pakket van middelen. Als 1 middel een probleem oplevert, heeft de ondernemer voor het hele pakket dus een probleem.

Rondvraag

Van de rondvraag wordt geen gebruik gemaakt. De vergadering wordt gesloten om uur